

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Легеза Юлія Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Блінова Ганна Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Борисенко Антон Олександрович, доктор філософії в галузі права, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»;

Волкова Юлія Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; дослідник (почесний співробітник), Ліверпульський університет, Великобританія;

Задирака Наталія Юріївна, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри адміністративного права та процесу, Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Золотухіна Лілія Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Логвиненко Борис Олексійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Миронюк Роман Вікторович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Уварова Наталія Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Войцех Войтила, доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технолого-гуманітарний університет імені Казимира Пуласького в Радомі, Польща.

Журнал схвалено до друку Вченою радою
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
25 жовтня 2023 р., протокол № 10

Науковий журнал «Law. State. Technology»
zareєстрований Міністерством юстиції України
(свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24808-14748P від 21.04.2021 р.)

Наказом МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток № 4) журнал включений
до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 081 – Право.

Офіційний сайт видання: www.journals.politehnica.dp.ua/index.php/Ist

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4685 (Print)
ISSN 2786-4650 (Online)

© Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», 2023

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК [340.5:340.13](410)

Анна ЛИСЕНКО

аспірантка кафедри прав людини та юридичної методології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна, 61024

ORCID ID: 0009-0001-8433-3798

DOI: 10.32782/LST/2023-3-1

Бібліографічний опис статті: Лисенко, А. (2023). Досвід здійснення делегованого законодавства у Великобританії. *Law. State. Technology*, 3, 3–10, doi: 10.32782/LST/2023-3-1

ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті здійснюється аналіз історії виникнення та практики становлення, розвитку й функціонування делегованого законодавства у Великобританії. Поетапно та хронологічно проаналізована практика здійснення делегованого законодавства у Великобританії починаючи ще з часів XVI століття. Досліджено інститут делегованого законодавства як форму участі уряду в законодавчому процесі у Великобританії. Досліджуються питання, пов'язані з порядком та умовами делегування законодавчих повноважень у Великобританії. Встановлено, що у Великобританії сам факт делегування не зустрічав особливих заперечень, так, як відповідно до принципу парламентського суверенітету законодавчий орган має право розпоряджатися своїми повноваженнями, в тому числі і передавати їх. Встановлено, що зростання об'єму застосування актів делегованого законодавства у Великобританії починаючи з XX століття було обумовлене не розширенням та ускладненням функцій держави чи складністю парламентського процесу прийняття законів, а передусім потребою оперативно вирішувати різноманітні завдання та проблеми. Досліджено основні види актів делегованого законодавства Великобританії. Виділено та проаналізовано існуючі види контролю здійснення делегованого законодавства у Великобританії, що може здійснюватися в парламентській, судовій та адміністративній формах. Встановлено, що в даний час найбільше актів делегованого законодавства у Великобританії видається міністрами, які делегують своє право на видання нормативних актів главам підпорядкованих їм установ та відомств, а ті, свою чергу, можуть передавати це право на нижчий рівень, внаслідок чого виникає багатоступінчата субделегація. Зроблено висновок про те, що сьгодні делеговане законодавство у Великобританії перетворилася на одне з масових джерел права та охопило буквально всі сфери суспільного життя.

Ключові слова: делеговане законодавство, субделегація, загальне права, парламент, уряд, закон, повноваження, нормативні акти, Таємна рада, контроль.

Anna LYSENKO

Postgraduate Student at the Department of Human Rights and Legal Methodology, Yaroslav Mudryi National Law University, st. Pushkinska, 77, Kharkiv, Ukraine, 61024

ORCID ID: 0009-0001-8433-3798

DOI: 10.32782/LST/2023-3-1

To cite this article: Lysenko, A. (2023). Dosvid zdiysnennya delehovanoho zakonodavstva u Velykobrytaniyi [Experience in the implementation of delegated legislation in the Great Britain]. *Law. State. Technology*, 3, 3–10, doi: 10.32782/LST/2023-3-1

EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF DELEGATED LEGISLATION IN THE GREAT BRITAIN

The article provides an analysis of the history, emergence, and practice of the development and functioning of delegated legislation in Great Britain. The practice of delegated legislation in Great Britain is analyzed step by step and chronologically, dating back to the 16th century. The study examines delegated legislation as a form of government participation in the legislative process in Great Britain. It explores issues related to the procedure and conditions for delegating legislative powers in Great Britain.

It is established that in Great Britain, the act of delegation itself did not encounter significant objections, as according to the principle of parliamentary sovereignty, the legislative body has the right to delegate its powers,

including transferring them to others. It is also established that the increase in the volume of delegated legislation in Great Britain starting from the 20th century was not due to the expansion or complexity of the state's functions or the complexity of the parliamentary lawmaking process, but primarily due to the need to promptly address various tasks and problems.

The article investigates the main types of delegated legislation in Great Britain and identifies and analyzes the existing forms of control over the exercise of delegated legislation, which can be carried out in parliamentary, judicial, and administrative forms. It is established that at present, most delegated legislation in Great Britain is issued by ministers who delegate their authority to issue normative acts to the heads of subordinate institutions and agencies, who, in turn, can further delegate this authority to lower levels, resulting in a multi-level sub-delegation.

In conclusion, it is noted that today, delegated legislation in Great Britain has become one of the major sources of law and has encompassed virtually all areas of public life.

Key words: delegated legislation, sub-delegation, general rights, parliament, government, law, powers, normative acts, Privy Council, control.

Актуальність проблеми. Значущість дослідження виникнення та практики делегованого законодавства у Великобританії посилюється у світлі історичного аналізу, запропонованого у статті. Починаючи з XVI століття, сьогодні цей інститут став не лише традиційним, але й активно розвивається відповідно до потреб сучасного суспільства. Зростаюча активність делегованого законодавства в Великобританії відбувається в контексті змін у функціях держави, змін внутрішньої та зовнішньої політики, а також урахування вимог сучасних глобальних та технологічних викликів.

Дослідження історії та сучасних аспектів делегованого законодавства у Великобританії дозволяє висвітлити важливі аспекти його функціонування, визначити основні види контролю над ним та виявити, що він перетворився на одне з найважливіших джерел права у сучасному британському суспільстві, охопивши широкий спектр суспільних сфер.

Зростаюча потреба у гнучкому та ефективному управлінні вимагає дослідження впливу цього явища на сучасну політичну та правову систему країни, а також на демократичний процес та права громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У країнах загального права загалом, та у Великобританії зокрема, питання про делегування не зустрічало жодних заперечень, оскільки визнавалося, що парламент на свій розсуд має право делегувати повноваження іншим органам. Крім того, практика делегованого законодавства Великобританії вже впродовж тривалого часу є предметом дослідження як відомих філософів, так і зарубіжних вчених. Однак слід зазначити, що у вітчизняній юридичній науці вказаний досвід, незважаючи на певний епізодичний науковий інтерес до нього, ще не був предметом комплексного дослідження, хоча окремі його аспекти привертати увагу таких науковців, як: Н. А. Алексєєв, І. О. Биля-Сабаш, М. П. Бондаревич, А. В. Дайсі, Н. Дончик,

Д. В. Лук'янов, Б. Малишев, С. П. Погребняк, Г. П. Пономарьова, В. Собкова, С. В. Сорока, М. Цвік, С. В. Шевчук.

Метою статті полягає в дослідженні та аналізі історії виникнення та практики становлення, розвитку й функціонування делегованого законодавства у Великобританії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динаміка соціальних процесів у сучасному світі вимагає мобільності державного управління. Ця тенденція окреслилася в XIX столітті, коли більшість країн світу вже набула своє формальне право й певний спосіб нормотворчості. Механізмом такої практики слугував процес делегування повноважень. Сьогодні ця практика є доволі поширеною в державному управлінні багатьох країн світу, свідченням чого є сформований інститут делегованого законодавства, що дозволяє швидко, ефективно та фахово реагувати на потреби регуляції, як сфери державного управління, так і окремих прав громадян.

Необхідність делегування законодавчих повноважень пов'язана в першу чергу з тим, що законодавча процедура в більшості сучасних держав є складним і тривалим процесом. Часто створюється ситуація, коли парламент не встигає оперативно реагувати на зміни, що відбулися в суспільстві, шляхом прийняття відповідних нормативних правових актів.

На думку фахівців, така передача повноважень дозволяє звільнити законодавця від детального регулювання та створити умови для оперативного реагування на умови, що змінюються. Необхідність прийняття актів делегованого законодавства, як правило, обґрунтовується різноманітністю та складністю проблем, що підлягають врегулюванню, взаємозалежністю питань, що належать до компетенції законодавчої та виконавчої влади, надмірною тривалістю та формалізованістю процедури проходження законопроєкту через парламент та потребою у прийнятті термінових рішень (Сорока, 2012:139).

Використання делегованого законодавства найбільше підходить для країн з парламентарною формою правління, де в основі відносин між парламентом та урядом лежить принцип довіри. Однак такі акти використовуються і в країнах із змішаною і навіть президентською формою правління (Дончик, 2012:с. 19).

У країнах загального права питання про делегування не зустрічало жодних заперечень, оскільки визнавалося, що парламент на свій розсуд має право делегувати повноваження іншим органам. З цього приводу англійський юрист та фахівець з конституційного і міжнародного приватного права Альберт Венн Дайсі виступав за наділення виконавчої влади законодавчими повноваженнями. «Як сутність, так і форма статуту, – писав він, – значно покращилися, якби виконавча влада у Великобританії могла, так само як і у Франції, за допомогою декретів, ордонансів та прокламацій, які мають силу закону, виробляти подробиці застосування загальних принципів, що полягають у законодавчих актах» (Dicey, 1915: 12).

Історично склалося так, що парламент у Великобританії від початку свого заснування мав виключну компетенцію видавати закони. Але з огляду на те, що в багатьох питаннях уряд демонстрував більший професіоналізм і міг значно спростити процедуру прийняття нормативно-правових актів, парламент передав право законодавчої ініціативи уряду, унаслідок чого всі підзаконні акти у Великобританії сприймаються як акти делегованого законодавства (Пономарьова, Бондаревич, 2017: 23).

Як уже зазначалося, у Великобританії сам факт делегування не зустрічав особливих заперечень, так, як відповідно до принципу парламентського суверенітету законодавчий орган має право розпоряджатися своїми повноваженнями, в тому числі і передавати їх. Принципи парламентського суверенітету, як і відсутність писаної конституції, призвели до того, що у Великобританії не визначено не тільки коло повноважень Парламенту, а й коло повноважень виконавчих органів. В результаті статуту та акти виконавчих органів мають широку сферу регульованих відносин.

Таким чином, одним з чинників, що сприяли виникненню інституту делегованого законодавства у Великобританії, стала відсутність писаної конституції і, відповідно, відсутність чіткої регламентації повноважень законодавчої і виконавчої влади. Наступним чинником стало формування такої системи державних органів, за якої влада знаходиться в руках однієї політичної партії, яка може дозволити собі поді-

лити законодавчу владу між під контрольними законодавчим і виконавчим органами і за якої відсутні умови для протистояння законодавчої і виконавчої влади (Сорока, 2012: 55).

У Великобританії, на відміну від країн романо-германського права, виконавчі органи від самого початку були позбавлені повноважень приймати акти «на виконання закону». Для того, щоб прийняти такий акт, вони повинні бути наділені відповідними повноваженнями. Правомірність передачі повноважень Парламенту з прийняття законодавчих актів іншим органам не викликає сумнівів. Воно обґрунтовується доктриною верховенства Парламенту. Останній може або сам прийняти будь-який акт, або доручити зробити це будь-якому органу. Як правило, такими повноваженнями наділяються посадові особи уряду й органів держави, зокрема, міністри.

Делеговане законодавство у Великобританії з'явилося понад чотири століття тому, і сьогодні стосовно звичайного законодавства там спостерігається найбільше актів, прийнятих у порядку делегування. На думку відомих британських конституціоналістів К. Форсайта та У. Уейда, делеговане законодавство зародилося саме у Великобританії, на користь чого вони наводять як аргументи посилення на статуті, зокрема, Статут про каналізаційні мережі (Statute of Sewers) 1531 р., Статут про прокламації (Statute of Proclamation) 1539 р. та ін.

Так в 1531 р. реформаторським парламентом Генріха VIII був прийнятий Статут про каналізаційні мережі. Основним приводом для його ухвалення було прагнення парламенту зробити повноваження каналізаційних комісій постійними, оскільки до цього моменту парламент повинен сам встановлювати компетенції для цих комісій. Англійському парламенту вдалося передати частину своїх повноважень каналізаційним комісіям, які відтепер могли самостійно розробляти та будувати дренажні системи, підвищувати податки на комунальні послуги та встановлювати податки для землевласників.

Наступним прикладом є Статут про прокламації, який також був прийнятий реформаторським парламентом Генріха VIII в 1539 р. Цей статут надавав можливість королю право видавати декрети, які за своєю юридичною силою були близькі до законів парламенту, оскільки мали виконуватися також ретельно і уважно, як і закони парламенту. Ухвалення цього статуту обґрунтовувалося тим, що у надзвичайних обставин, коли немає часу чекати рішення парламенту, може виникнути необхідність швидко прийняти розумне політичне рішення (Пономарьова, Бондаревич, 2017: 17-18).

Крім цього, до випадків делегованого законодавства у Великобританії відносять Закон «Про допомогу бідним» від 1601 р. (Act for the Relief of the Poor) і Закон «Про бідних» від 1834 р. (the Poor Law Act). Так, згідно із Законом про допомогу бідним, адміністративною одиницею стали парафії, яким було делеговано деякі повноваження парламенту. До компетенції парафій входило спостереження за добробутом бідних (забезпечення їх їжею та житлом), надання їм роботи, встановлення правопорядку в кожному приході, нагляд за виконанням законів, що приймаються.

Через два століття було ухвалено новий Закон «Про бідних» від 1834 р., який надав можливість Комітету про піклування бідних видавати накази щодо боротьби з бідністю. Цим законом Комітет почав безпосередньо впливати на розвиток профспілок бідняків (Poor law union). Закон «Про бідних» від 1834 р. вважався одним із найпрогресивніших, і він діяв трохи більше ста років, будучи одним із характерних прикладів делегованого законодавства.

Наприкінці XVIII ст. наявність та застосування делегованого законодавства було вже типовою ситуацією для політики Великобританії, тому регламентування самого процесу делегування як передачі частини законодавчих повноважень стало необхідним. У зв'язку з цим було прийнято рішення ввести в дію спеціальний Закон «Про делеговані акти» від 1891 р. (Statute Law Revision Act), який оперував терміном «правила, що видаються на підставі статуту» (statutory rules), він встановив, що чинність такого правила мав будь-який акт, виданий на основі статутних повноважень, який визначаються актом парламенту, та має безпосередньо законодавчий, а не виконавчий характер.

В період XIX – XX століття делеговане законодавство у Великобританії охопило більшість сфер життя суспільства й стало одним із найбільш масових джерел права. Так у 1920 р. було видано Акт про надзвичайні повноваження, що надав урядові право видавати від імені короля указ про надзвичайний стан. Такий указ міг бути виданий, якщо була «безпосередня загроза з боку особи чи групи осіб», які постачають суспільству засоби життєзабезпечення (продовольство, транспортне сполучення, енергоносії й т. ін.), і передбачав можливість застосувати надзвичайні заходи для підтримки функціонування суспільства. Парламент повинен був схвалити указ про введення надзвичайних повноважень у семиденний термін, не розглядаючи конкретні способи їх здійснення урядом. У 30-х рр. XX

століття уряду Великої Британії було надане право видавати загальнообов'язкові постанови з питань грошового обігу. Після Другої Світової війни кількість урядових актів, виданих на основі делегації законодавчих повноважень парламентом, зростає в рази, а також значно розширюється сфера громадського життя, що ними охоплюється.

У 1964 р. було змінено редакцію Закону 1920 р., що був спрямований проти проведення страйків. Тепер він передбачив надання уряду виключних повноважень у будь-яких надзвичайних умовах. У цей час, як зауважують сучасні дослідники, кількість актів делегованого законодавства у Великій Британії набагато перевищує кількість парламентських законів (Пономарьова, Бондаревич, 2017: 17).

У Великобританії згідно зі статтями 2 і 5 Акту про Парламент 1911 року за Палатою лордів зберігається право абсолютного вето на акти делегованого чи вторинного законодавства (The National Archives, 1911).

В урядовому інформаційному бюлетені 1968 року конкретизовано повноваження Палати лордів. Серед повноважень називається правомочність на розгляд делегованого законодавства. Однак за звичаєм лорди ніколи не вдаються до відхилення підзаконних актів. До теперішнього часу Палата лордів не прийняла жодної негативної резолюції і лише одного разу у своїй історії проголосувала проти прийняття ствердної резолюції в 1968 році, коли проголосувала проти постанови Південної Родезії (Пахіль, 2000: 6).

У свою чергу, неможливо не відзначити визначну роль доктрини суверенітету парламенту у Великобританії, що стала своєрідним відображенням особливостей політичної системи, яка зародилася у Великобританії у період бурхливого розвитку капіталізму. Особливість такої доктрини полягає у здатності самообмеження законодавчого органу від власних корисливих бажань та у дотриманні ідеї безперервної незалежності: «жоден Парламент не може обмежити владу свого наступника».

Слід зазначити, що в юридичній літературі Великобританії немає єдиної думки щодо того, що є доктриною парламентського суверенітету, якими є її суть і зміст. Існує лише кілька у тій чи іншій мірі відмінних один від одного варіантів її розуміння та тлумачення. Так, якщо одні автори суть і зміст цієї доктрини зводять зрештою до таких двох показників, як можливість і здатність Парламенту приймати законодавчі акти будь-якого питання і неможливість їх скасування жодним іншим публічним органом, крім самого

Парламенту, то інші вчені дивляться на цю проблему набагато ширше. Суть і зміст суверенітету Парламенту і відповідно доктрини, що їх відображає, ці автори вбачають не тільки в можливості і здібності вищого законодавчого органу країни приймати будь-який, непереборний жодним іншим публічним органом законодавчий акт, але і в ряді інших повноважень Парламенту, що співвідносяться з вимогами і положеннями.

Також слід зауважити, що у парламенті Великобританії створено спеціальний спільний Комітет із делегованого законодавства, який вивчає акти делегованого законодавства до розгляду їх у палатах Парламенту. Цей Комітет дає висновки про те, чи здійснено повноваження, надане актом Парламенту, у точній відповідності до нього. Однак рішення цього Комітету є рекомендаційними і палати можуть не брати їх до уваги.

Б. Малишев зазначає, що законодавство Великобританії містить сьогодні більш ніж 300 000 парламентських актів, які іноді датовані ще XIII ст., велику кількість томів так званого делегованого законодавства та судові прецеденти кількістю більш ніж 350 000. Ці дані були наведені в Білій книзі, яку було представлено парламенту в кінці січня 1965 року під назвою «Правові пропозиції для правових комісій Англії та Шотландії» (Малишев, 1999: 93).

Саме тому, починаючи з XX століття застосування делегованого законодавства у Великобританії практично у всіх сферах суспільного життя почало набувати все більшої популярності; особливо стрімкий розвиток делегованого законодавства спостерігався після Першої Світової війни. Як причини цього явища деякі правознавці виділяють, розширення, ускладнення функцій держави, складність парламентської процедури прийняття законів, необхідність оперативного вирішення тих чи інших проблем та завдань. Так, в англійському Законі «Про надзвичайні повноваження» від 1939 р. були зафіксовані «оборонні повноваження» як можливість короля видавати приписи на забезпечення суспільної безпеки, захисту держави, щодо контролю за будь-якою власністю, які могли містити постанови про арешт, суд, покарання осіб, що їх порушують (Пономарьова, Бондаревич, 2017: 17).

Однак таке пояснення, на наш погляд, відображає виключно ліберальний підхід до розуміння інституту делегованого законодавства. На нашу думку, виникнення та масштабний розвиток даного інституту багато в чому було обумовлено прагненням правлячих кіл обмежити народний суверенітет, завойований під час буржуазних революцій, прагнення послабити

владу парламенту задля забезпечення панування вузьких кіл правлячого класу, реалізації їх інтересів.

У Великобританії делеговане законодавство реалізується всіма ланками урядового апарату й іноді набуває форми «багатоступеневої субделегатії» – коли міністри, яким делеговані певні повноваження, мають право делегувати своє право на видання нормативних актів главам підлеглих їм установ і відомств, а ті можуть надавати це право своїм підвідомчим установам. Акти, видані в порядку такої делегатії, мають назву «накази Королеви в Раді» (Пономарьова, Бондаревич, 2017: 18).

За сучасних умов у Великобританії делегування повноважень урядові відбувається двома основними шляхами: 1) шляхом прийняття спеціального закону, який уповноважує уряд видавати ті чи інші акти у порядку делегованого законодавства; 2) шляхом видання таких законів, що складені у найзагальніших виразах і в апіорі вимагають для їх застосування прийняття відповідних урядових актів.

У Великобританії прийнято виділяти такі основні види актів делегованого законодавства:

1. Накази в Раді або акти, що видаються на підставі статуту – є вищою формою делегованого законодавства Великобританії та які приймаються королевою і Таємною радою. Більшість законів у Парламенті приймаються через прийняття таких наказів. На практиці ж це робить уряд від імені королеви, а Таємна рада їх тільки санкціонує. Подібні акти приймаються, коли Парламент не засідає (відповідно до Акту про надзвичайні повноваження 1920 р.). Крім того, вони можуть вводити в дію акти права Європейського Союзу, відповідно до Акту про Європейські Спільноти 1972 р.

Також потрібно зауважити, що Накази Таємної Ради мають високу юридичну силу й отожднюються із законами. Такий наказ називається приписом. Припис приймається Таємною Радою, у складі якої знаходяться монарх і таємні радники, але на практиці цим керує уряд від імені королеви, а Таємна Рада лише затверджує його. Така практика є найпоширенішою формою делегованого законодавства у Великобританії (Цвік, 1993: 121).

2. Статутні інструменти (інструкції, накази та правила), які приймають міністри Уряду (переважно у формі інструкцій). Ці акти є найпоширенішою формою делегованого законодавства, щороку у Великобританії їх видається понад три тисячі. Різновидом статутних інструментів є гібридні акти вторинного законодавства, що більшою мірою встановлюють нормативні

положення для окремих груп громадян, ніж для всіх членів товариства. Гібридні акти є предметом спеціальної процедури в Палаті лордів, яка надає можливість особам, чиї права та обов'язки зачіпаються конкретним гібридним актом, подати свої заперечення проти них відповідному комітету Палати лордів. Така процедура має бути завершена до того, як гібридний акт буде затверджено обома палатами.

3. Накази, що приймаються за спеціальною процедурою (Special Procedure Orders), за своєю природою дуже схожі на гібридні акти. Частина спеціальної процедури дозволяє громадянам чи організаціям, чий правовий статус буде регулюватися даними наказом, подати петиції до будь-якої із палат. Згодом такі петиції заслуховуються Спільним комітетом палат Парламенту.

4. Постанови місцевих органів влади, які приймаються місцевими органами для вирішення питань, що належать до їхньої сфери. Вони приймаються на підставі Акту про місцеве управління 1872 р. Дія таких актів поширюється лише на визначену територію. Вони видаються, в більшості випадків, приватними установами і підприємствами на місцевому рівні. Зазвичай, вони потребують підтвердження відповідних центральних міністерств. Іноді такі акти називаються автономним законодавством.

5. Законодавство Англіканської церкви (Church of England Measures) – це правові інструменти, що стосуються управління та організації Церкви. Тобто, за необхідності парламент може передавати повноваження деяким автономним установам. Прикладами таких установ у даному випадку виступає Англіканська церква. Генеральний Синод Церкви Англії має право пропонувати Церковному комітету Парламенту проекти відповідних законодавчих поправок. У свою чергу Церковний комітет, що складається з членів обох палат Парламенту, вивчає ці проекти і потім готує доповідь про те, які саме заходи, на його погляд, мають бути підтримані.

6. Постанови публічних корпорацій, що приймаються корпораціями, наприклад, підприємствами транспорту, газовим управлінням тощо.

7. Професійні правила, які встановлюються у деяких професіях на підставі повноважень, наданих визначеним професійним об'єднанням. Ці об'єднання мають можливості контролювати свою власну структуру та регулювати поведінку своїх членів. Як зауважують англійські юристи, парламентські повноваження передаються цим організаціям з метою встановлення добрих правил та мудрого правління.

8. Судові правила, які приймаються Комітетами з судових правил для встановлення процедур у різних судах на підставі Акту про Верховний суд 1981 р., акту про суди графств 1984 р., Акту про мирові суди 1980 р. (Погребняк, Лук'янов, Биля-Сабадаш, 2012: 162-163).

У свою чергу, одним із важливих елементів здійснення делегованого законодавства у Великобританії є контроль за його виконанням, що може здійснюватися в парламентській, судовій та адміністративній формах.

Парламентський контроль може здійснюватися у формі попереднього і наступного контролю. У Великобританії по суті немає закону, який вимагав би обов'язкового подання актів делегованого законодавства парламенту, хоча згідно з англійською правовою доктриною парламентський контроль є обов'язковою умовою здійснення делегованих повноважень. Для того, щоб парламент міг здійснити контроль, були вироблені три основні процедури: процедура що затверджує резолюції, процедура негативної резолюції та «інформаційна» процедура. Відповідно до стверджуючої процедури, урядові акти надаються парламенту у вигляді проєкту або у остаточному вигляді, але, зазвичай, до набрання чинності. Парламент повинен їх затвердити або запропонувати доопрацювати, або не прийняти. Але вони стають законними лише після затвердження їх резолюцією парламенту, прийнятої палатами. Крім того, існує об'єднаний комітет Палати громад і Палати лордів із статутних інструментів. До функцій якого належить розгляд цих документів і визначення того, які з них і на яких підставах мають бути подані парламенту.

Судовий контроль, на відміну від парламентського, не має постійного характеру. Суд здійснює його тільки тоді, коли під час судового розгляду зустрічається з делегованим актом. Якщо буде встановлено, що міністр, департамент уряду або орган місцевого самоврядування своїм рішенням або прийнятим актом перевищують належні їм делеговані повноваження, суд має право визнати цей акт таким, що виданий із перевищенням їхніх повноважень і не має юридичної сили. Крім того, суд може, не вимагаючи скасування акту, просто його ігнорувати і відмовлятися застосовувати у справах, що розглядаються (Собкова, 2007: 158).

Адміністративний контроль здійснюється міністрами щодо актів місцевих органів, які не підлягають парламентському контролю. Такий вид контролю над виданням актів на під-

ставі делегованих законодавчих повноважень у Великобританії полягає в тому, що при розгляді конкретної справи суди шляхом тлумачення вкладають у акти інший зміст або взагалі скасовують їх (Погребняк, Лук'янов, Биля-Сабадаш, 2012: 164).

В даний час найбільше актів делегованого законодавства у Великобританії видається міністрами, які делегують своє право на видання нормативних актів главам підпорядкованих їм установ та відомств, а ті, свою чергу, можуть передавати це право на нижчий рівень, внаслідок чого виникає багатоступінчаста субделегатія. До нормативних актів належать і акти місцевих органів влади, щоправда, нині вони мають обмежене застосування та найчастіше визначаються актами центральних урядових органів. Можна сміливо сказати, що сьогодні сфера дії делегованого законодавства у Великобританії так само необмежена, як і сфера дії самого закону.

Висновки. Законотворча діяльність виконавчих органів у Великобританії вже давно розглядається не як новація, а як традиційне явище і політична норма. Делеговане законодавство має більший ступінь впливу на суспільство, ніж законотворча діяльність парламенту, що пов'язано з зростаючою спеціалізацією державного управління та ускладненням суспільних відносин.

Отже, сьогодні делеговане законодавство у Великобританії перетворилося на одне з масових джерел права та охопило буквально всі сфери суспільного життя. Поступово виняткові повноваження стали постійними, якими виконавча влада може скористатися будь-коли. Вона для більш повної організації своїх основних функцій є зацікавленою і потребує видання та застосування правових норм, тому прийняття делегованого законодавчого акту порівняно з парламентською законотворчістю відбувається прискорено.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сорока С. В. Механізми взаємодії уряду і парламенту в процесі державного управління: досвід країн ЄС та українська практика : монографія. Миколаїв: Видавництво ЧДУ імені П. Могили, 2012. 421 с.
2. Дончик Н. Зарубіжний досвід правового забезпечення міжрівневої взаємодії в системі державного управління. *Аналітика і влада*. 2012. № 5, С. 27-33.
3. Dicey, Albert Venn. Introduction to the study of the law of the constitution. Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915. Part I the sovereignty of parliament. Chapter I the nature of parliamentary sovereignty URL: https://files.libertyfund.org/files/1714/0125_Bk.pdf
4. Пономарьова Г. П., Бондаревич М. П. Історія становлення й розвитку делегованого законодавства: досвід Великої Британії, Франції, США. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 16-20.
5. Сорока С. В. Делеговане законодавство як форма участі уряду в законодавчому процесі у країнах Європейського Союзу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені П. Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Державне управління*. 2012. Т. 181, Вип. 169. С. 54-62.
6. UK Public General Acts. Parliament Act 1911. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/contents>
7. Пахіль В. О. Історичний досвід застосування санкцій ООН (на прикладі Родезії). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2000. Вип. 3. С. 104-114.
8. Малишев Б. Судовий прецедент в англійському праві. *Економіка, Фінанси, Право*. 1999. № 10. С. 91-99.
9. Собкова В. Місце судового прецеденту серед інших джерел права у англосаксонській правовій системі. *Право України*. 2007. № 5. С. 155-159.
10. Цвік М. Про делегування законодавчих повноважень. *Правова система України: теорія і практика*. К., 1993. С. 120-122.
11. Порівняльне правознавство : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. Х. Право, 2012. 272 с.

REFERENCES:

1. Soroka, S. V. (2012) Mekhanizmy vzayemodiyi uryadu i parlamentu v protsesi derzhavnoho upravlinnya: dosvid krayin YES ta ukrayins'ka praktyka : monohrafiya. [Mechanisms of interaction between the government and parliament in the process of public administration: the experience of EU countries and Ukrainian practice: monograph] Mykolaiv: Vydavnytstvo CHDU imeni P. Mohyly [in Ukrainian].
2. Donchuk, N. (2012) Zarubizhnyy dosvid pravovoho zabezpechennya mizhrivnevoyi vzayemodiyi v systemi derzhavnoho upravlinnya [Foreign experience of legal support of interlevel interaction in the state administration system]. *Analitika i vlada*. № 5. P. 27-33 [in Ukrainian].

3. Dicey, Albert Venn. Introduction to the study of the law of the constitution. Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915 Part I the sovereignty of parliament. Chapter I the nature of parliamentary sovereignty Retrieved from https://files.libertyfund.org/files/1714/0125_Bk.pdf
4. Ponomaryova, H. P., Bondarevych, M. P. (2017) Istoriya stanovlennya y rozvytku delehovanoho zakonodavstva: dosvid Velykoyi Brytaniyi, Frantsiyi, SSHA [History of formation and development of delegated legislation: experience of Great Britain, France, USA]. *Legal scientific electronic journal*. No. 6. P. 16-20 [in Ukrainian].
5. Soroka, S. V. (2012) Delehovane zakonodavstvo yak forma uchasti uryadu v zakonodavchomu protsesi u krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu [Delegated legislation as a form of government participation in the legislative process in the countries of the European Union]. *Scientific works of the Black Sea State University named after P. Mohyla complex "Kyiv-Mohyla Academy"*. Ser.: Governance. T. 181, Issue 169. P. 54-62 [in Ukrainian].
6. UK Public General Acts. Parliament Act 1911. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/contents>
7. Pakhil V. O. (2000) Istorychnyi dosvid zastosuvannya sanktsii OON (na prykladi Rodezii). *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. Vyp. 3. S. 104-114 [in Ukrainian].
8. Malyshev, B. (1999) Sudovyy pretsedent v anhliyskomu pravi [Judicial precedent in English law]. *Ekonomika, Finansy, Pravo*. № 10. P. 91-99. [in Ukrainian].
9. Sobkova, V. (2007) Mistse sudovoho pretsendu sered inshykh dzherel prava u anhlosaksonskiy pravoviy systemi [The place of judicial precedent among other sources of law in the Anglo-Saxon legal system]. *Pravo Ukrayiny*. № 5. P. 155-159. [in Ukrainian].
10. Tsvik, M. (1993) Pro delehuvannya zakonodavchykh povnovazhen [About the delegation of legislative powers]. *Pravova systema Ukrayiny: teoriya i praktyka*. K., P. 120-122 [in Ukrainian].
11. Porivnyalne pravoznavstvo: pidruchnyk (2012) [Comparative jurisprudence: a textbook] / S. P. Pogrebnyak, D. V. Lukyanov, I. O. Bilya-Sabadash and others.; in general ed. O. V. Petryshyn. Kh. Pravo. 272 p. [in Ukrainian].

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.5

Наталія МІШИНА

доктор юридичних наук, професор, дослідниця Лабораторії SAGE, Університет Страсбургу, Франція; професор кафедри конституційного права, Національний університет «Одеська юридична академія», ул. Академічна, 2, м. Одеса, Україна, 65009

ORCID: 0000-0002-2357-3384

Scopus Author ID: 57215492292

DOI: 10.32782/LST/2023-3-2

Бібліографічний опис статті: Мішина, Н. (2023). Тимчасово окуповані території: зарубіжний досвід захисту прав людини. *Law. State. Technology*, 3, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-3-2

ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Метою статті є узагальнити зарубіжний досвід захисту прав людини, коли йдеться про тимчасово окуповані території.

Узагальнено, що в юридичній літературі на підставі дослідження досвіду зарубіжних країн констатується, що на тимчасово окупованих територіях виникає ціла низка серйозних конституційно-правових проблем, які стосуються прав людини. До числа цих прав вважають належними насамперед право на життя і безпеку, свободу вираження, право на справедливий суд, право на свободу та особисту недоторканість, право на освіту, право на медичну допомогу, право на працю і соціальний захист. Автор підкреслює, що ці узагальнення стосуються окремих суб'єктивних прав, які реалізуються індивідуально. З числа тих прав, які реалізуються колективно, напевне найбільше порушень зазнає право на національну самореалізацію. Адже окупація може обмежувати можливості національних груп для самореалізації та культурного розвитку. Крім того, на окупованих територіях, як свідчить досвід зарубіжних країн, найбільше посягань зазнають права менших. На тимчасово окупованих територіях можуть порушуватися права національних, етнічних або релігійних меншин через репресії та дискримінацію.

Варто додати, що тимчасова окупація територій загострює проблематику захисту прав мігрантів і біженців: Окупація може призвести до міграційних потоків, де люди можуть стати біженцями і потребувати міжнародного захисту та допомоги.

Резюмовано, що зарубіжні країни вживають різні заходи та підходи для вирішення цих проблем: а) дипломатичний тиск та міжнародні спроби вирішення конфлікту можуть сприяти відновленню прав людини на тимчасово окупованих територіях; б) міжнародні судові органи можуть надати юридичну оцінку ситуації та захистити права людини; в) гуманітарна допомога може полегшити гуманітарні наслідки конфлікту і допомогти вирішити конституційно-правові питання; г) захист прав національних меншин може сприяти культурному та мовному розвитку цих груп; д) мирні переговори і плани деокупації можуть забезпечити врегулювання конфлікту та гарантувати права населення; е) моніторинг прав людини допомагає документувати порушення і створює тиск на окупантів.

Ключові слова: тимчасово окуповані території, деокупація, місцеве самоврядування, муніципальне управління, муніципальне право, права людини.

Natalia MISHYNA

Doctor of Law, Professor, Researcher at SAGE Laboratory, University of Strasbourg, France; Professor at the Constitutional Law Department, National University Odessa Academy of Law, str. Akademichna, 2, Odessa, Ukraine, 65009

ORCID: 0000-0002-2357-3384

Scopus Author ID: 57215492292

DOI: 10.32782/LST/2023-3-2

To cite this article: Mishyna, N. (2023). Tymchasovo okupovani terytoriyi: zarubizhnyy dosvid zakhystu prav lyudyny [Temporarily occupied territories: foreign experience of human rights protection]. *Law. State. Technology*, 3, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-3-2

TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES: FOREIGN EXPERIENCE OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

The purpose of the article is to summarize the foreign experience of human rights protection when it comes to temporarily occupied territories.

It is summarized that in the legal literature, based on the study of the experience of foreign countries, it is stated that a number of serious constitutional and legal problems related to human rights arise in the temporarily occupied territories. Among these rights, the right to life and safety, freedom of expression, the right to a fair trial, the right to freedom and personal integrity, the right to education, the right to medical care, the right to work and social protection are considered to be appropriate. The author emphasizes that these generalizations refer to individual subjective rights that are exercised individually. Among the rights that are exercised collectively, the right to national self-realization is probably the most violated. After all, occupation can limit the opportunities of national groups for self-realization and cultural development. In addition, in the occupied territories, as the experience of foreign countries shows, the rights of the smaller ones are the most encroached upon. In the temporarily occupied territories, the rights of national, ethnic or religious minorities may be violated due to repression and discrimination. It should be added that the temporary occupation of territories exacerbates the problem of protecting the rights of migrants and refugees: Occupation can lead to migration flows, where people can become refugees and need international protection and assistance.

It is summarized that foreign countries use various measures and approaches to solve these problems: a) diplomatic pressure and international attempts to resolve the conflict can contribute to the restoration of human rights in the temporarily occupied territories; b) international judicial bodies can provide a legal assessment of the situation and protect human rights; c) humanitarian aid can alleviate the humanitarian consequences of the conflict and help resolve constitutional and legal issues; d) protection of the rights of national minorities can contribute to the cultural and linguistic development of these groups; e) peace negotiations and de-occupation plans can ensure the settlement of the conflict and guarantee the rights of the population; f) human rights monitoring helps document violations and puts pressure on the occupiers.

Key words: temporarily occupied territories, deoccupation, local self-governance, municipal management, municipal law, human rights.

Постановка проблеми. Дослідження питань тимчасово окупованих територій має велику актуальність для української юридичної науки з ряду причин. Основною з них є та, що на сучасному етапі частина території країни тимчасово окупована. Цей конфлікт породжує багато юридичних питань, пов'язаних зі статусом цих територій, правами людини, гуманітарним правом і правами національних меншин. На сучасному етапі розвитку держави та суспільства важливим науковим завданням є аналіз того, як права людини і гуманітарне право застосовуються на тимчасово окупованих територіях, і як забезпечити їх захист і виконання.

З метою здійснення такого аналізу варто залучати до досліджень не лише фахівців з конституційного права, але й з інших сфер. Адже важливим аспектом є плани відновлення і реінтеграції тимчасово окупованих територій в структуру України. Це стосується економічного розвитку, соціальних програм і правової реабілітації. Дослідження цих питань може сприяти розробці стратегій для досягнення мирного врегулювання конфлікту та забезпеченню сталої стабільності в регіоні.

Отже, дослідження питань тимчасово окупованих територій має велике значення, у тому числі, для розв'язання проблем, які стосуються прав людини, міжнародного права та міжнародних відносин. Воно сприяє створенню науково

обґрунтованих рішень та політик для подолання цієї складної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тимчасово окупованих територій неодноразово були у центрі уваги дослідників. Багато вчених і юристів публікували книги та монографії про міжнародне право та конфлікти, включаючи питання тимчасово окупованих територій. Наприклад, книга *"The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict"* може бути корисною для поглибленого вивчення цієї теми. З числа дослідників-правознавців, які звертались до проблем тимчасово окупованих територій в Україні, слід відмітити Дж.Гараджаєва (Qaracayev, 2022 (2)), Ю.О.Легезу (Легеза, 2017, Leheza, 2022), Н.В. Мішину (Mishyna, 2022; Mishyna, 2023) та інших. Однак, попри наявні дослідження, у публічному праві існує потреба актуалізувати відповідні розробки з урахуванням умов сьогодення.

Метою статті є узагальнити зарубіжний досвід захисту прав людини, коли йдеться про тимчасово окуповані території.

Основний текст. Закон України від 15 квітня 2014 року «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначив, що «тимчасово окупована територія» є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також між-

народних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Однак, тимчасово окуповані території не є виключно українським феноменом.

В Європі є приклад Косово. Він має доволі високий ступінь релевантності для України тому, що, по-перше, Косово є державою, яка знаходиться у Європі, та, по-друге, події на спірних територіях відбувались доволі нещодавно, у XXI столітті.

Оголошення незалежності Косово від Сербії стало результатом тривалих переговорів, конфліктів і турбулентностей, які охопили Балкани в минулому столітті. Відзначимо, що Косово було однією з автономних провінцій Сербії і місцем, де історично корінні албанські мешканці жили поряд з сербами. Варто нагадати, що Косово (Косівська Республіка) оголосило незалежність від Сербії в 2008 році. Ця подія стала предметом спору між різними державами; спір точився навколо питань статусу Косово. На сучасному етапі Косово фактично контролює свою територію, але Сербія та інші держави не визнають його незалежність.

Ще одним прикладом може слугувати приклад Ізраїлю і Західного берега річки Йордан. Питання статусу Західного берега річки Йордан та східного Єрусалиму є джерелом конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією. Міжнародна спільнота пропонує різні механізми та рішення для врегулювання цього конфлікту. Ситуація на Західному березі річки Йордан і східному Єрусалимі є однією з найскладніших та найконтроверсійніших у світі. Основні особливості здійснення державної влади та місцевого самоврядування в цьому регіоні включають:

- наявність двох територій, які вважаються окупованими: значна частина Західного берега контролюється Палестинською владою, в той час як деякі райони залишаються під ізраїльським контролем. Східний Єрусалим визнаний багатьма державами як окупована територія ізраїльськими силами, але Палестинська автономія також претендує на цей район як частину свого майбутнього столиці. При цьому:

- на Західному березі функціонує Палестинська влада, яка керує деякими аспектами місцевого самоврядування, включаючи освіту, охорону здоров'я та інфраструктурні проекти;

- Ізраїль залишає під своїм контролем важливі сфери, такі як безпека і оборона, що впливає на життя населення на Західному березі;

- особливий статус столичного міста – Єрусалиму;

- наявність різних інтересів у регіоні, внаслідок чого міжнародна спільнота, включаючи

ООН та країни, які виступають гарантами та посередниками, регулярно спрямовує зусилля на вирішення конфлікту (пропонуються мирні переговори, плани врегулювання та міжнародні наглядові місії);

- наявність системи обмежень і блокади на Західному березі і в Східному Єрусалимі, які впливають на свободу руху населення і торгівлю.

Загальний статус і управління в регіоні Західного берега та Східного Єрусалиму протягом десятирічч залишається однією з ключових проблем у цьому конфлікті, і питання державної влади і місцевого самоврядування лишаються складними і невирішеними на даний момент. Це впливає на захист прав і свобод людини і громадянина.

В юридичній літературі на підставі дослідження досвіду зарубіжних країн констатується, що на тимчасово окупованих територіях виникає ціла низка серйозних конституційно-правових проблем, які стосуються прав людини. Ось деякі з них:

1. Право на життя і безпеку: Окупація може призвести до загрози життю та безпеці мешканців цих територій через можливі воєнні дії, репресії та інші негативні наслідки конфлікту.

2. Свобода вираження: Окупація може обмежити свободу слова та доступ до інформації, що впливає на право людини на свободу вираження думок та інформаційну свободу.

3. Право на справедливий суд: Окупація може призвести до порушень права на справедливий суд, оскільки місцеві суди можуть функціонувати під контролем окупаційної сили та не гарантувати незалежного та справедливого судочинства.

4. Право на свободу та особисту недоторканність: Можливі масові арешти, незаконні ув'язнення та поганий стан умов утримання можуть порушувати право на свободу та особисту недоторканність.

5. Право на освіту: Заборона або обмеження надання освіти на мові меншин або відсутність доступу до освітніх установ можуть порушувати право на освіту.

6. Право на медичну допомогу: Обмеження доступу до медичної допомоги та гуманітарної допомоги може порушувати право на здоров'я та життя.

7. Право на працю і соціальний захист: Зміна умов праці та соціального захисту населення на окупованих територіях може призвести до порушення цих прав.

Ці узагальнення стосуються окремих суб'єктивних прав. Варто підкреслити, що здебільшого ці права реалізуються індивідуально.

З числа тих прав, які реалізуються колективно, напевне найбільше порушень зазнає право на національну самореалізацію. Адже окупація може обмежувати можливості національних груп для самореалізації та культурного розвитку.

Крім того, на окупованих територіях, як свідчить досвід зарубіжних країн, найбільше посягань зазнають права менших. На тимчасово окупованих територіях можуть порушуватися права національних, етнічних або релігійних меншин через репресії та дискримінацію.

Варто додати, що тимчасова окупація територій загострює проблематику захисту прав мігрантів і біженців: Окупація може призвести до міграційних потоків, де люди можуть стати біженцями і потребувати міжнародного захисту та допомоги.

Ці конституційно-правові проблеми вимагають уваги та заходів як на національному, так і на міжнародному рівні для їх вирішення та захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях.

Способи вирішення конституційно-правових проблем на тимчасово окупованих територіях можуть варіюватися в залежності від конкретної країни, її конституційного ладу, історичних умов, а також міжнародного контексту. Однак існують деякі загальні підходи та механізми, які використовуються в багатьох зарубіжних країнах:

- дипломатичний тиск і міжнародні засоби (зазвичай міжнародні організації та інші країни можуть використовувати дипломатичний тиск на окупантів для вирішення конфлікту та захисту прав людини на окупованих територіях. Це може включати в себе введення санкцій, різного роду міжнародних медіаційних спроб, дипломатичні переговори тощо);

- міжнародні судові органи (звернення до міжнародних судових органів, таких як Міжнародний суд ООН, може бути використано для захисту прав людини на окупованих територіях і надання юридичних оцінок ситуації);

- гуманітарна допомога (забезпечення гуманітарної допомоги населенню на окупованих територіях може зменшити гуманітарні наслідки конфлікту і допомогти вирішити конституційно-правові питання, пов'язані з життям та здоров'ям цих людей);

- захист прав національних меншин (зарубіжні країни можуть активно захищати права національних, етнічних або релігійних меншин на окупованих територіях і сприяти їхньому культурному та мовному розвитку);

- мирні переговори та розвиток планів деокупації (розробка мирних планів деокупації та

врегулювання конфлікту може включати в себе утворення перехідних адміністративних структур, які гарантують права та самоврядування населенню на окупованих територіях);

- моніторинг прав людини (міжнародні організації і незалежні спостерігачі можуть здійснювати моніторинг ситуації прав людини на окупованих територіях та документувати порушення).

Варто підкреслити, що кожна ситуація унікальна, і методи вирішення конституційно-правових проблем можуть різнитися в залежності від обставин. Ефективність заходів також може бути обмежено політичними, військовими та іншими чинниками.

Загальний *висновок* полягає в тому, що тимчасова окупація територій завдає серйозних порушень прав людини і створює складні конституційно-правові виклики. Зарубіжні країни вживають різні заходи та підходи для вирішення цих проблем: а) дипломатичний тиск та міжнародні спроби вирішення конфлікту можуть сприяти відновленню прав людини на тимчасово окупованих територіях; б) міжнародні судові органи можуть надати юридичну оцінку ситуації та захистити права людини; в) гуманітарна допомога може полегшити гуманітарні наслідки конфлікту і допомогти вирішити конституційно-правові питання; г) захист прав національних меншин може сприяти культурному та мовному розвитку цих груп; д) мирні переговори і плани деокупації можуть забезпечити врегулювання конфлікту та гарантувати права населення; е) моніторинг прав людини допомагає документувати порушення і створює тиск на окупантів.

Важливо зауважити, що вирішення конституційно-правових проблем на окупованих територіях є складним завданням і вимагає спільних зусиль національних та міжнародних громадянських організацій, правозахисників і держав. Також необхідна постійна увага до ситуації і готовність адаптувати стратегії в залежності від змін у конфлікті та внутрішніх та міжнародних умовах.

Перспективи подальших конституційно-правових досліджень у сфері тимчасово окупованих територій і прав людини є важливими і мають широкий спектр можливих напрямків. Ось деякі з них: дослідження міжнародного права (аналіз міжнародних конвенцій, норм та прецедентів, які регулюють ситуації тимчасово окупованих територій, може допомогти зрозуміти міжнародні зобов'язання та стандарти, які повинні застосовуватися для захисту прав людини в цих обставинах); дослідження конституційного права (аналіз конституційних норм та практики у різних країнах, які

стикалися з проблемами тимчасово окупованих територій, може виявити специфічні підходи та рішення для захисту прав людини). Ці дослідження мають сприяти розвитку більш

ефективних стратегій та заходів для захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях і сприяти міжнародній співпраці у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Mishyna N. V. Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 146-151.
2. Mishyna N. Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology And The European Court Of Human Rights' Case Koretskyu and Others v. Ukraine. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2022. Т. 31. С. 57-63.
3. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. №3. С. 135-138.
4. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24-27.
5. Лебеза Ю.О. Забезпечення без-пеки використання природних ресурсів в умовах адміністративно-правового режиму антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 75–79.
6. Leheza Yu.O. Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 522-524.

REFERENCES:

1. Mishyna, N. V. (2023) Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Law Herald* (3), 146-151.
2. Mishyna, N. (2022). Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology and The European Court of Human Rights' Case Koretskyu and Others v. Ukraine. *Scientific works of the National University "Odesa Law Academy"*, 31, 57-63.
3. Qaracayev, C. (2022). Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*, 2022(3), 135-138.
4. Qaracayev, C. (2022). Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*, 57, 24-27.
5. Leheza, Yu.O. (2017). Zabezpechennya bez-peky vykorystannya pryrodnykh resursiv v umovakh administratyvno-pravovoho rezhymu antyterorystychnoyi operatsiyi na terytoriyi Donets'koyi ta Luhans'koyi oblastey Ukrayiny [Ensuring the safety of the use of natural resources in the conditions of the administrative and legal regime of the anti-terrorist operation in the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine] *Carpathian Legal Gazette*, 2, 75–79 [in Ukrainian].
6. Leheza, Yu.O. (2022). Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 7, 522-524.

This project has received funding through the MSCA4Ukraine project, which is funded by the European Union.

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.5

Олеся АРЧАКОВА

аспірантка кафедри конституційного та адміністративного права, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0009-0000-9996-1386

DOI: 10.32782/LST/2023-3-3

Бібліографічний опис статті: Арчакова, О. (2023). Міжнародний рівень нормативного регулювання права на безпечне довкілля. *Law. State. Technology*, 3, 16–21, doi: 10.32782/LST/2023-3-3

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

Метою роботи є встановлення змісту міжнародного рівня нормативного регулювання права особи на безпечне довкілля. Визначено, що гарантування забезпечення належного рівня здійснення суб'єктивного права особи на безпечне довкілля передбачає застосування засобів національної системи судоустрою та системи адміністративних органів, функціонування яких вимагає створення дієвої якісної системи законодавства. Встановлено, що охорона суб'єктивного права особи на безпечне довкілля вимагає створення умов для належного рівня застосування заходів юридичної відповідальності. Акцентовано, що в умовах настання сукупності зазначених об'єктивних та суб'єктивних факторів досягається ідея належності реалізації та захисту права особи на безпечне довкілля. Аргументовано, що одним із міжнародних стандартів забезпечення права особи на безпечне довкілля згідно із міжнародними стандартами є ідея екологізації виробництва і мінімізація впливу на довкілля з боку суб'єктів господарювання. Визначено, що згідно із Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року встановлено зміст реалізації концепції сталого розвитку вимагає від держави створення організаційно-правового механізму спасіння Землі від деградації, нерационального використання природних ресурсів, забруднення довкілля в результаті виробництва, що не відповідає вимогам екологізації. Наголошено, що така діяльність своїм результатом матиме створення умов для заможного життя людини зокрема, і населення держави в цілому (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року, 2015). Зроблено висновок, що ідея здійснення права особи на безпечне довкілля в умовах реалізації стратегії сталого розвитку розуміється не лише як ідея екологізації виробництва, але і впровадження концепції «розумного споживання». Обґрунтовано, що ідея сталого розвитку полягає в тому, щоб задовольняти потреби сучасного покоління шляхом: раціонального використання природних ресурсів, що включає в себе обережне та відповідальне використання природних ресурсів, таких як вода, ліси, ґрунти, мінерали і енергія; створення умов задля якості продуктів харчування, що вимагає модернізації здійснення сільськогосподарської діяльності та харчової промисловості; реалізації вимог безпеки праці, що має запобігти нещасним випадкам на робочому місці і захисту здоров'я працівників.

Ключові слова: відповідальність, захист суб'єктивного права, право на безпечне довкілля, право на доступ до публічної інформації, правореалізація, принцип пропорційності, природні ресурси.

Olesia ARCHAKOVA

Postgraduate Student at the Department of Constitutional and Administrative Law, Zaporizhia National University, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0009-0000-9996-1386

DOI: 10.32782/LST/2023-3-3

To cite this article: Archakova, O. (2023). Mizhnarodnyi riven normatyvnoho rehuliyuvannia prava na bezpechne dovkillia [International level of regulatory of the right to environmental safety]. *Law. State. Technology*, 3, 16–21, doi: 10.32782/LST/2023-3-3

INTERNATIONAL LEVEL OF REGULATORY REGULATION OF THE RIGHT TO ENVIRONMENTAL SAFETY

The purpose of the work is to establish the content of the international level of regulatory regulation of the human right to a safe environment. It has been determined that ensuring an adequate level of implementation

of the subjective human right to a safe environment involves the use of means of the national judicial system and the system of administrative bodies, the functioning of which requires the creation of an effective high-quality legislative system. It has been established that the protection of the subjective human right to a safe environment requires the creation of conditions for the appropriate level of application of legal liability measures. It is emphasized that in the conditions of the onset of a combination of these objective and subjective factors, the idea of belonging to the implementation and protection of the human right to a safe environment is achieved. It is argued that one of the international standards for ensuring the human right to a safe environment in accordance with international standards is the idea of greening production and minimizing the impact on the environment from business entities. It was determined that according to UN General Assembly Resolution No. 70/1 of September 25, 2015, the content of the implementation of the concept of sustainable development requires the state to create an organizational and legal mechanism for saving the Earth from degradation, irrational use of natural resources, environmental pollution as a result of production, which does not meet environmental requirements. It is noted that such activities will result in the creation of conditions for a prosperous life of a person in particular, and the population of the state in general (UN General Assembly Resolution No. 70/1 of September 25, 2015, 2015). It is concluded that the idea of realizing the human right to a safe environment in the context of implementing a sustainable development strategy is understood not only as the idea of greening production, but also the introduction of the concept of reasonable consumption. It is substantiated that the idea of sustainable development is to meet the needs of the modern generation through the rational use of natural resources, which includes the careful and responsible use of natural resources such as water, forests, soils, minerals and energy; creating conditions for the quality of food products that require modernization of agricultural activities and the food industry; implementation of labor safety requirements, which should prevent accidents in the workplace and protect the health of workers.

Key words: responsibility, protection of subjective rights, the right to a safe environment, the right to access public information, legal implementation, the principle of proportionality, natural resources.

Постановка проблеми. Здійснення права на безпечне довкілля регулюється як на міжнародно-правовому рівні, так і на національно-правовому рівні. Закріплення суб'єктивного права на безпечне довкілля на міжнародному рівні у Декларації про навколишнє середовище 1972 року (що далі буде називатися Стокгольмською Декларацією) (Декларація про навколишнє середовище, 1972). Згідно із положеннями Стокгольмської Декларації 1972 року визначається взаємозв'язок, що обґрунтовує відповідальність держави перед людиною з питань забезпечення здорового природного та антропогенного довкілля.

Стан наукової розробки. Встановлення змісту та складових елементів суб'єктивних прав на безпечне довкілля здійснювалось у наукових працях таких вчених, як В.М. Бевзенко (Бевзенко, 2015), Г.В. Кадникової (Кадникова Г., 2018), К.С. Кучми (Кучма К., 2016), Ю.О. Легези (Легеза Ю., 2022), Н.В. Мішиної (Мішина Н., 2023) та ін..

Але при цьому комплексність визначення стандартів міжнародно-правового регулювання реалізації інтересу особи у забезпеченні безпеки довкілля є фрагментарним, та вимагає встановлення напрямків удосконалення механізму їх впровадження.

Метою роботи є встановлення змісту міжнародного рівня нормативного регулювання права особи на безпечне довкілля.

Виклад основного матеріалу. У Декларації, ухваленій на конференції у Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку

14 червня 1992 р., ключовим положення є встановлення права особи на безпечне довкілля та нормативне закріплення міжнародних стандартів їх реалізації, що базується на забезпеченні: інформаційного обігу даних про навколишнє середовище; можливостей для здійснення громадського контролю за розробкою та прийняттям управлінських рішень з питань використання природних ресурсів; захисту права особи на екологічну безпеку (Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку, 1992).

У Декларації 1992 року викладено основоположні засади визначення змісту національної та регіональної політик з питань охорони довкілля. До пріоритетних засад здійснення права на безпечне довкілля є визнання в якості пріоритетного стратегічного завдання сприяння забезпеченню турботи про населення, що має гарантуватися відповідальністю держави. Розуміння права на безпечне довкілля відповідно до змісту Декларації 1992 року визначається на планетарному рівні як задача із збереження та відновлення екосистем Землі. Похідним від цього принципу є основоположні засади забезпечення екологізації виробництва. Згідно із принципом 10 Декларації по навколишньому середовищу і розвитку 1992 р. встановлюється право особи на реалізацію громадського контролю у сфері охорони довкілля, що має здійснюватися через допуск населення до розробки адміністративних актів з питань використання природних ресурсів.

Гарантування забезпечення належного рівня здійснення суб'єктивного права особи на без-

печне довкілля передбачає застосування засобів національної системи судоустрою та системи адміністративних органів, функціонування яких вимагає створення дієвої якісної системи законодавства.

Охорона суб'єктивного права особи на безпечне довкілля вимагає створення умов для належного рівня застосування заходів юридичної відповідальності. В умовах настання сукупності зазначених об'єктивних та суб'єктивних факторів досягається ідея належності реалізації та захисту права особи на безпечне довкілля.

Одним із міжнародних стандартів забезпечення права особи на безпечне довкілля згідно із міжнародними стандартами є ідея екологізація виробництва і мінімізація впливу на довкілля з боку суб'єктів господарювання (Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку, 1992).

В подальшому деталізація сфери здійснення та захисту суб'єктивного права особи на безпечне довкілля відбувалася в Орхуській конвенції ООН, що має розширену назву – «Конвенція ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», ухвалена у 1998 році і в подальшому ратифікована Верховною Радою України 6 липня 1999 року (Конвенція ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, 1998).

Прийняття Орхуської конвенції, як зазначає Г.І. Балюк, є вирішальним етапом розвитку системи міжнародно-правових стандартів забезпечення захисту права особи на безпечне довкілля. Орхуська конвенція відноситься до міжнародних актів, що закріплюють нормативні стандарти здійснення права людини на безпечне довкілля на засадах його відповідності та гідності рівня впровадження (Балюк, 2019: 175).

Складові реалізації об'єктивного права на безпечне довкілля на міжнародному рівні закріплюється згідно із положеннями Конвенції про трансграничне забруднення повітря на великій відстані 1979 року (Конвенція про охорону дикої флори та фауни <...>, 1979), Всесвітньої хартії природи 1982 року (Всесвітня хартія природи, 1982), Рамковій конвенції ООН зі зміни клімату 1992 року (Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату, 1992), Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 року (Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 року) та інших.

Реалізація міжнародних стандартів із впровадження права особи на безпечне довкілля має гарантуватися встановленням принципу засто-

сування заходів юридичної відповідальності за заподіяну екологічну шкоду (Barlit, 2020: 19-25).

Відповідальність за заподіяння екологічної шкоди здійснюється відповідно із положеннями ряду міжнародно-правових актів, зокрема, положення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу. Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», яка стала основою для ухвалення Закону України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», що корелюються із положеннями Указу Президента України № 722/2019 від 30 жовтня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Згідно із Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року встановлено зміст реалізації концепції сталого розвитку вимагає від держави створення організаційно-правового механізму спасіння Землі від деградації, нерационального використання природних ресурсів, забруднення довкілля в результаті виробництва, що не відповідає вимогам екологізації. Така діяльність своїм результатом матиме створення умов для заможного життя людини зокрема, і населення держави в цілому (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року, 2015). Ідея здійснення права особи на безпечне довкілля в умовах реалізації стратегії сталого розвитку розуміється не лише як ідея екологізації виробництва, але і впровадження концепції «розумного споживання».

Захист права особи на безпечне довкілля, як в суб'єктивному змісті, так і в об'єктивному значенні може пов'язуватися із застосуванням національних заходів судового та адміністративного провадження, а також і у зв'язку із застосування міждержавного захисту та врегулювання міжнародних публічних та міжнародних приватних спорів. Військова агресія, ініційована російською федерацією на території України, одним із негативних наслідків безумовно має заподіяння екологічної шкоди, не лише на національному, а і на міждержавному рівнях. Такими проявами є екологічна катастрофа, спричинена вибухом на Каховському водосховищі; постійні вибухи, що спричиняють поступове накопичення хімічних забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водні об'єкти та земель тощо.

В якості прикладу реалізації дії засобів міжнародного захисту права особи на безпечне довкілля є справа про наявність порушень на золотодобувному підприємстві («Transgold

SA», яка у 2004 році була реорганізована у «Aurul SA»), що полягали у надмірних викидів ціаніду натрію до атмосферного повітря. Така діяльність за висновок міжнародної судової інстанції та експертних висновків спричинила забруднення екосистем річок Тиса та Дунай, що заподіяло шкоду здоров'ю людей, які проживали на території таких країн, як Угорщина, Україна, Сербія та Республіка Румунія. Розмір екологічної шкоди в даній справі обчислювався у сумі більше, ніж 150 млн дол. США (Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, 2018: 76-77). В зазначеній справі було встановлено, що заподіяння екологічної шкоди відбулося навіть в умовах відповідності рівня забруднення довкілля нормативно визначеним стандартам. Саме такий підхід фактично відобразив необхідність збалансованого використання природних ресурсів, що має досягати позитивне співвідношення публічних та приватних інтересів.

Такий підхід є пріоритетом у забезпеченні реалізації права особи на безпечне довкілля. Саме баланс інтересів суб'єктів господарювання, держави та людини є основою для формування національної екологічної безпеки.

Імплементация принципу справедливого балансу публічних і приватних інтересів у законодавство України, відповідно до міжнародних стандартів, може сприяти забезпеченню ефективного захисту довкілля та збалансованому врахуванню інтересів різних сторін в про-

цесі прийняття рішень, які можуть впливати на навколишнє середовище.

Одним із напрямів забезпечення захисту прав на безпечне довкілля із створення окремої «квазісудової» спеціалізації. Такий підхід запроваджено в ряді регіонів США (наприклад, у штаті Гавайї (Hawaii (State) Land Court) (заснований вже у 1903 році) тощо (Advisory Opinion OC-23/17, 2017).

Затребуваним з точки зору практики правозастосування є необхідність запровадження ринку дозволів на забруднення довкілля, що успішно діє як в країнах ЄС, так і у США. На разі створення ринку дозволів в Україні вимагається і вимогами євроінтеграційних угод з ЄС.

Таким чином, ідея сталого розвитку полягає в тому, щоб задовольняти потреби сучасного покоління шляхом: раціонального використання природних ресурсів, що включає в себе обережне та відповідальне використання природних ресурсів, таких як вода, ліси, ґрунти, мінерали і енергія; створення умов задля якості продуктів харчування, що вимагає модернізації здійснення сільськогосподарської діяльності та харчової промисловості; реалізації вимог безпеки праці, що має запобігти нещасним випадкам на робочому місці і захисту здоров'я працівників. Отже, ідея сталого розвитку спрямована на збалансований розвиток економіки, суспільства та довкілля має покладатися в основу реалізації суб'єктивного та об'єктивного права на безпечне довкілля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларация Конференции ООН по проблемам окружающей человека среды: международный документ от 16 июня 1972 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454
2. Бевзенко В.М. Адміністративно-земельне право України: Навчальний посібник. Київ: Алерта, 2015. 180 с.
3. Кадникова Г.В. Правове регулювання режиму доступу до публічної інформації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 4. С. 116–121.
4. Кучма К. С. Правова основа надання адміністративних послуг у сфері екології та природних ресурсів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 92–95.
5. Лебеза Ю.О. Оптимізація системи публічного управління у сфері використання та охорони природних ресурсів (на підставі авторського соціологічного опитування). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. Випуск 1. С. 20-25. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-1-4>
6. Mishyna N. V. Decentralization: European court of human rights' judgements implementation. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 32. С. 94-99. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf>
7. Декларация Рио-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку: міжнародний документ від 14 червня 1992 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455
8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): міжнародний документ ООН від 25 червня 1998 р. (ратифікований Законом України від 6 липня 1999 р. № 832-XIV). *Верховна Рада України. Офіційний вісник України*. 2010. № 33. С. 12. Ст. 1191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015

9. Балюк Г. Вплив міжнародного досвіду на вирішення проблем судового захисту екологічних прав громадян в Україні. *Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав»* (м. Київ, 7 листопада 2019 року): Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 172-178
10. Конвенція про охорону дикої флори та фауни, а також природного середовища в Європі (Бернська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text
11. Всесвітня хартія природи від 01 січня 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453
12. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text
13. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text
14. Barlit A.Yu. Subjective public rights in the system of personal rights. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. Т. 1. С. 19-25.
15. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу. Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>
16. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. 2018. №1. 83 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf
17. Advisory Opinion OC-23/17 on Environment and Human Rights of 15 November 2017. *Inter-American Court of Human Rights*. URL: http://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_23_esp.pdf

REFERENCES:

1. Deklaratsiya Konferentsyy OON po problemam okruzhaiushchei cheloveka sredi [Declaration of the UN Conference on the Problems of the Human Environment]: mezhdunarodny dokument ot 16 yuniya 1972 h. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454 [in Ukrainian].
2. Bevzenko, V.M. (2015) *Administrativno-zemelne pravo Ukrainy* [Administrative land law of Ukraine]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Alerta. 180 s. [in Ukrainian].
3. Kadnykova, H.V. (2018) Pravove rehuliuвання rezhyму dostupu do publichnoi informatsii [Legal regulation of access to public information]. Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii. № 4. С. 116–121 [in Ukrainian].
4. Kuchma, K. S. (2016) Pravova osnova nadання administrativnykh posluh u sferi ekolohii ta pryrodnykh resursiv [Legal basis for providing administrative services in the field of ecology and natural resources]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. № 3. С. 92–95. [in Ukrainian].
5. Leheza, Yu.O. (2022) Optyimizatsiia systemy publichnoho upravlinnia u sferi vykorystannia ta okhorony pryrodnykh resursiv (na pidstavi avtorskoho sotsiologichnoho opytuvannia) [Optimization of the public management system in the field of use and protection of natural resources (based on the author's sociological survey)]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. 2022. Vypusk 1. С. 20-25. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-1-4> [in Ukrainian].
6. Mishyna, N. V. (2023) Decentralization: European court of human rights judgements implementation. Naukovi pratsi Natsionalnogo universytetu «Odeska yurydychna akademiia». Odesa. Т. 32. С. 94-99. <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf>
7. Deklaratsiia Rio-de-Zhaneiro shchodo navkolishnoho seredovyscha ta rozvytku [Declaration of Rio de Janeiro on environment and development]: mizhnarodnyi dokument vid 14 chervnia 1992 r. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455 [in Ukrainian].
8. Konventsiiia pro dostup do informatsii, uchast hromadskosti v protsesi pryiniattia rishen ta dostup do pravosudiv z pytan, shcho stosuutsia dovkillia [Convention on access to information, public participation in the decision-making process and access to justice in matters related to the environment] (Orkuska konventsiiia): mizhnarodnyi dokument OON vid 25 chervnia 1998 r. (ratyfikovanyi Zakonom Ukrainy vid 6 lyupnia 1999 r. № 832-XIV). Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2010. № 33. С. 12. Ст. 1191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 [in Ukrainian].
9. Baliuk, H. (2019) Vplyv mizhnarodnoho dosvidu na vyrishennia problem sudovoho zakhystu ekolohichnykh prav hromadian v Ukraini [The influence of international experience on solving problems of judicial protection of environmental rights of citizens in Ukraine]. Mizhnarodnyi sudovy forum: «Sudovy zakhyst pryrodnoho dovkillia ta ekolohichnykh prav» (m. Kyiv, 7 lystopada 2019 roku): Zbirnyk materialiv. Kyiv. С. 172-178 [in Ukrainian].
10. Konventsiiia pro okhoronu dykoi flory ta fauny, a takozh pryrodnoho seredovyscha v Yevropi (Bernska konventsiiia) [Convention on the Protection of Wild Flora and Fauna, as well as the Natural Environment in Europe (Bern Convention)]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text [in Ukrainian].

11. Vsesvitnia khartiia pryrody vid 01 sichnia 1982 roku [World Nature Charter dated January 1, 1982]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453 [in Ukrainian].
12. Ramkova konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu [United Nations Framework Convention on Climate Change]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text [in Ukrainian].
13. Konventsiiia pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia vid 1992 roku [Convention on the Protection of Biological Diversity of 1992]. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text [in Ukrainian].
14. Barlit, A.Yu. (2020) Subjective public rights in the system of personal rights [Subjective public rights in the system of personal rights]. Visegrad Journal on Human Rights. № 3. Т. 1. S. 19-25. [in Ukrainian].
15. Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON № 70/1 vid 25 veresnia 2015 roku «Peretvorennia nashoho svitu. Poriadok denniyi u sferi staloho rozvytku na period do 2030 roku» [Resolution of the UN General Assembly No. 70/1 of September 25, 2015 "Transforming our world. The agenda in the field of sustainable development for the period up to 2030"]. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> [in Ukrainian].
16. Posibnyk za statteiu 8 Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod (2018) [Guide to Article 8 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. №1. 83 s. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf [in Ukrainian].
17. Advisory Opinion OC-23/17 on Environment and Human Rights of 15 November 2017. Inter-American Court of Human Rights. URL: http://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_23_esp.pdf

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.5

Олександр БАБИЧ

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права, Запорізький національний університет вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0009-0000-2248-0947

DOI: 10.32782/LST/2023-3-4

Бібліографічний опис статті: Бабич, О. (2023). Право на безпечне довкілля у формуванні змісту регіональної екологічної політики. *Law. State. Technology*, 3, 22–27, doi: 10.32782/LST/2023-3-4

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ У ФОРМУВАННІ ЗМІСТУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Метою наукової статті є визначення змісту суб'єктивного права на безпечне довкілля у розрізі формування змісту регіональної екологічної політики. Визначено, що на міжнародному рівні проблематика реалізації екологічних прав особи закріплено в Орхуській конвенції, де визначено такі ключові принципи: 1) доступ до інформації; 2) участь громадськості; 3) доступ до правосуддя. Встановлено, що важливою складовою регіональної екологічної політики є екологічної політики, що функціонально виконує мету створення фінансового стимулу для зменшення негативного впливу на довкілля, сприяння збереженню природних ресурсів і сприяння переходу до більш сталого і екологічно чистого виробництва і споживання. До складових регіональної екологічної політики віднесено також створення умов для екологізації виробництва та підтримку екоіндустрії. Підкреслено, що здійснення регіональної екологічної політики має базуватися на децентралізації фінансування природоохоронних заходів, забезпеченні ефективності формування екологічної освіти та екологічної правосвідомості, залученні іноземних інвестицій задля екологізації виробництва та побудови економіки на засадах рециклінгу продуктів споживання та управління відходами. Важливе значення у забезпеченні права на безпечне довкілля має створення умов для ефективності здійснення державної та регіональної екологічної політик. Встановлено, що організація системи екологічної освіти в Україні включає як формальні, так і неформальні методи навчання, і вона грає важливу роль у формуванні екологічної свідомості і культури у молодого покоління. Підкреслено, що основні аспекти організації екологічної освіти включають: 1) формальну екологічну освіту; 2) неформальну екологічну освіту. До системи заходів формальної екологічної освіти віднесено навчання в офіційних освітніх закладах, таких як дошкільні, загальноосвітні школи, професійні та вищі навчальні заклади.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна освіта, екологічний податок, право на безпечне довкілля, регіональна екологічна політика.

Olexander BABICH

Postgraduate Student at the Department of Constitutional and Administrative Law, Zaporizhzhia National University, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0009-0000-2248-0947

DOI: 10.32782/LST/2023-3-4

To cite this article: Babich, O. (2023). Pravo na bezpechne dovkillia u formuvanni zmistu rehionalnoi ekolohichnoi polityky [The right to environmental safety in the formation of the content of regional environmental policy]. *Law. State. Technology*, 3, 22–27, doi: 10.32782/LST/2023-3-4

THE RIGHT TO ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE FORMATION OF THE CONTENT OF REGIONAL ENVIRONMENTAL POLICY

The purpose of the scientific article is to determine the content of the subjective right to a safe environment in the context of shaping the content of regional environmental policy. It has been determined that at the international level, the issue of implementation of environmental rights of individuals is enshrined in the Aarhus Convention,

which defines the following key principles: 1) access to information; 2) public participation; 3) access to justice. It has been established that an important component of regional environmental policy is environmental policy, which functionally fulfills the goal of creating a financial incentive to reduce negative impacts on the environment, promote the conservation of natural resources and promote the transition to more sustainable and environmentally friendly production and consumption. The components of regional environmental policy also include the creation of conditions for greening production and supporting the eco-industry. It is emphasized that the implementation of regional environmental policy should be based on the decentralization of financing of environmental activities, ensuring the effectiveness of the formation of environmental education and environmental legal awareness, attracting foreign investment to green production and build an economy based on recycling of consumer products and waste management. Of great importance in ensuring the right to a safe environment is the creation of conditions for the effective implementation of state and regional environmental policy. It has been established that the organization of the environmental education system in Ukraine includes both formal and informal teaching methods and plays an important role in the formation of environmental consciousness and culture among the younger generation. It is emphasized that the main aspects of organizing environmental education include: 1) formal environmental education; 2) non-formal environmental education. The system of formal environmental education activities includes training in official educational institutions, such as preschool, secondary schools, vocational and higher education institutions.

Key words: environmental education, environmental education, environmental tax, the right to a safe environment, regional environmental policy.

Постановка проблеми. Право на безпечне довкілля є важливим складником сучасного екологічного права і суб'єктивним публічним правом громадян на життя в здоровому та безпечному довкіллі. Це право охоплює право кожного на доступ до чистого повітря, води, забезпечення безпеки продуктів харчування, на дотримання стандартів санітарно-епідеміологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Право на безпечне довкілля може бути закріплене на конституційному чи законодавчому рівнях, і воно створює правовий обов'язок уряду та інших публічних органів забезпечувати та захищати навколишнє природне та антропогенне середовище. Це суб'єктивне публічне право громадян може бути використане як базис для формування змісту регіональної екологічної політики. Регіональна екологічна політика полягає в розробці та впровадженні конкретних стратегій, програм та заходів для забезпечення екологічної безпеки в певному регіоні або території. Основні елементи змісту регіональної екологічної політики можуть включати: заходи щодо запобігання забрудненню довкілля та зниження впливу промислових та інших негативних проявів на навколишнє середовище; створення та вдосконалення інфраструктури для очищення атмосферного повітря та водних ресурсів, утилізації відходів тощо; стимулювання використання відновлюваних джерел енергії та зелених технологій; активізація діяльності із створення умов для здобуття екологічної освіти та інформування громадськості про екологічні проблеми та способи їх вирішення; сприяння участі громадян у процесі прийняття рішень щодо екологічної політики через консультації, громадські слухання та інші механізми залучення громадськості; моніторинг стану навколишнього середовища та вжиття

заходів у випадку порушень екологічних норм; врегулювання питань, пов'язаних з доступом до природних ресурсів та їх раціональним використанням. Завдання регіональної екологічної політики полягає в забезпеченні балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами регіону та його мешканців, з метою забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Ступінь наукової розробки проблеми. Здійснення дослідження визначення змісту права особи на безпечне довкілля висвітлюється у наукових розробках А.Ю. Барліта (Барліт А., 2020), П.В. Діхтієвського (Діхтієвський В., 2020), Г.В. Кадникової (Кадникова Г., 2018), К.С. Кучми (Кучма К., 2016), Ю.О. Легези (Легеза Ю., 2022), Н.В. Мішиної (Мішина Н., 2023), Ю.С. Шемшученка (Шемшученко Ю., 1973) та ін.. Але при цьому спостерігається відсутність комплексності підходів до встановлення змісту суб'єктивного права на безпечне довкілля.

Метою наукової статті є визначення змісту суб'єктивного права на безпечне довкілля у розрізі формування змісту регіональної екологічної політики.

Виклад основного матеріалу. Основоположні засади забезпечення реалізації публічних прав особи на безпечне довкілля відображено у змісті Орхуської конвенції ООН – «Конвенцію ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» 1998 року, ратифікованою Верховною Радою України 6 липня 1999 року (Конвенція про доступ до інформації). Орхуська конвенція була прийнята в рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН) і надає важливий міжнародно-правовий інструмент для забезпечення участі громадськості в прийнятті рішень, що стосуються

довкілля, доступу до інформації про екологічні питання і доступу до правосуддя у цих справах. Орхуська конвенція містить такі ключові принципи: 1) доступ до інформації: Конвенція визнає право громадськості на доступ до інформації, пов'язаної з довкіллям. Це включає право на отримання інформації від органів влади про стан навколишнього середовища та його вплив на здоров'я та життя громадян; 2) участь громадськості: Конвенція закріплює право громадян брати участь в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля. Це означає, що громадяни мають право брати участь у громадських консультаціях і процедурах прийняття рішень з екологічних питань; 3) доступ до правосуддя: Конвенція надає право громадянам на доступ до судових і адміністративних процедур для захисту їхніх екологічних прав. Це дозволяє громадянам звертатися до суду для вирішення спорів, пов'язаних з довкіллям.

Орхуська конвенція є важливим інструментом для забезпечення прозорості, участі громадськості та доступу до правосуддя в справах, що стосуються довкілля. Ратифікація і виконання цієї конвенції країнами є важливим кроком для захисту суб'єктивних публічних екологічних прав та забезпечення сталого розвитку. Україна, ратифікувавши Орхуську конвенцію, зобов'язала себе дотримуватися цих принципів та забезпечувати їх реалізацію в своїй національній законодавчій практиці.

Більшість дослідників, наукові розробки яких присвячені проблематиці реалізації суб'єктивних публічних екологічних прав, відзначають, що прийняття Орхуською конвенції стало вирішальним етапом на шляху забезпечення права особи на безпечне природне та антропогенне довкілля. Так, зокрема, професорка Г.І. Балюк відзначила, що Орхуська конвенція 1998 року є міжнародно-правовим актом, який врегулював міжнародні стандарти забезпечення права людини на безпечне довкілля, обґрунтовував його безпосередній зв'язок із встановленням гідного рівня життя та здоров'я людини як найвищої соціальної цінності (Балюк Г., 2019).

Крім Орхуської конвенції питання забезпечення реалізації прав і свобод людини викладено у Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великій відстані 1979 року, Всесвітній хартії природи 1982 року, Конвенції ООН з морського права 1982 року, Рамковій конвенції ООН зі зміни клімату 1992 року, Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 року, Додатковому протоколу I 1977 року до Женевських конвенцій про захист жертв

війни 1949 року та інших угодах, що сприяють досягненню цілей сталого розвитку та захисту довкілля.

Згідно із положеннями Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу. Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» (Резолюція, 2015) визначено, що ідея «сталого розвитку» вимагає «захисту планети від деградації, в тому числі шляхом раціонального споживання і виробництва, раціонального використання її природних ресурсів та вжиття невідкладних заходів щодо зміни клімату з тим, щоб планета могла задовольняти потреби нинішнього і прийдешніх поколінь». Досягнення цілей сталого розвитку має відбуватися із подоланням не лише екологічних та енергетичних проблем, але і проблем забезпечення гідного рівня життя довкілля у сприятливих для неї умовах. Імплементация цілей Сталого розвитку на національному рівні відбувалась згідно із Указом Президента України № 722/2019 від 30 жовтня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, 2019).

Важливим аспектом реалізації права особи на безпечне довкілля є не лише встановлення його позитивного регулювання, але і впровадження принципів належного захисту та охорони. Отже, створення умов для реалізації можливостей вирішення спорів, які можуть виникнути як міжнародні, так і національні, що стосуються права на безпечне довкілля, є актуальним та важливим. Захист права особи на безпечне довкілля може відбуватися: 1) шляхом звернення до суду: Громадяни та організації мають право звертатися до судів для захисту своїх екологічних прав. Суди можуть розглядати справи, пов'язані з порушеннями екологічних норм і стандартів, а також спори, що виникають через заподіяння шкоди довкіллю; 2) шляхом звернення до адміністративних органів. Державні органи повинні мати властивість реагувати на порушення екологічних норм та захищати права громадян. Це може включати проведення адміністративних розслідувань, накладення адміністративних покарань на порушників і забезпечення виконання встановлених нормативів; 3) у позасудовому порядку, де важливим є розроблення програм медіації, консультації та врегулювання суперечок, щоб вирішувати екологічні конфлікти шляхом домовленості сторін; 4) шляхом звернення до міжнародних інституцій, коли питання порушення права на безпечне довкілля стають об'єктом

міжнародного спору (зокрема, до Міжнародного суду ООН).

Забезпечення ефективності реалізації права на безпечне довкілля вимагає створення умов для ефективності здійснення державної та регіональної екологічної політики. Наприклад, у Швеції забезпечення екологічної політики базується не лише на формуванні соціальної інфраструктури, але і реалізації духовно-освітньої функції із підвищення рівня екологічної правосвідомості громадян та їх екологічної освіти (Захист права на інформацію в Україні, 2008).

Організація системи екологічної освіти в Україні включає як формальні, так і неформальні методи навчання, і вона грає важливу роль у формуванні екологічної свідомості і культури у молодого покоління. Основні аспекти організації екологічної освіти включають: 1) формальну екологічну освіту; 2) неформальну екологічну освіту. До системи заходів формальної екологічної освіти відноситься навчання в офіційних освітніх закладах, таких як дошкільні, загальноосвітні школи, професійні та вищі навчальні заклади. У них розроблені освітні програми з екологічною складовою, які містять навчальний матеріал і завдання, спрямовані на формування знань, навичок і ціннісних орієнтацій, пов'язаних з екологією.

Неформальна екологічна освіта реалізується шляхом навчання поза офіційними освітніми закладами. Це може бути робота громадських організацій, бібліотек, музеїв, екскурсії, лекції та інші заходи, спрямовані на підвищення екологічної свідомості і навичок.

Важливе значення у вирішенні проблем регіональної екологічної політики та регіональної екологічної освіти відіграють загальноосвітні школи і позашкільні заклади. Ці установи грають важливу роль у формуванні екологічної свідомості дітей і підлітків, оскільки багато школярів не продовжують навчання вище загальної середньої освіти. Основною метою загальної середньої освіти є формування в учнів екологічної культури, відповідальності за природу і підвищення рівня екологічної освіченості. Також виконання виховної функції у сфері реалізації екологічних прав покладається на навчально-виховні завдання екологічної освіти: Екологічна освіта спрямована на розвиток не лише когнітивних навичок, але й емоційної і моральної компетентності. Це включає аналіз екологічних ситуацій, співпереживання природі, виховання поваги до інших людей і бажання допомагати і піклуватися про них.

Важливо, щоб екологічна освіта має сприяти практичній діяльності учнів у сфері охорони природи.

Це може включати участь у природоохоронних проектах, локальних ініціативах з охорони навколишнього середовища, та інше. Організація системи екологічної освіти має на меті підготувати молоде покоління до більш відповідального ставлення до природи та прийняття рішень, спрямованих на збереження навколишнього середовища на рівнях як регіональних, так і глобальних екологічних проблем (Концепція екологічної освіти, 2002).

Розробка регіональної екологічної політики має відповідати пріоритетам, виробленим на загальнонаціональному рівні. Напрями державної екологічної політики закріплено у Законі України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII (Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року, 2019). Даний документ відображає важливі аспекти екологічної політики та фінансування охорони природи в Україні.

Здійснення регіональної екологічної політики має відповідати задачам пошуку напрямів позабюджетного фінансування та використання різноманітних джерел акумуляції публічних фінансових ресурсів, зокрема, джерел природоохоронних фондів, формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок емісії цінних паперів внутрішнього займу, іноземних інвестицій тощо. Важливе значення у здійсненні регіональної екологічної політики є оптимізації справляння екологічних податків. Екологічний податок, також відомий як податок на забруднення або податок на викиди, це фіскальна застава, яка встановлюється на підприємства або індивідів за викиди забруднюючих речовин у довкілля або за використання природних ресурсів. Мета такого податку полягає в стимулюванні підприємств і громадян зменшити свої негативні впливи на навколишнє середовище шляхом зменшення викидів парникових газів, забруднення повітря, води та ґрунту, а також збереження природних ресурсів. Екологічний податок може бути встановлений у різних формах: податок на викиди (підприємства сплачують податок в залежності від обсягу викидів шкідливих речовин у атмосферу); податок на використання природних ресурсів (підприємства або особи сплачують податок за використання води, лісових ресурсів, мінеральних сировин тощо).

В окремих зарубіжних країнах як складова екологічного податку є податок на пластикові пакети, що встановлюється для зменшення їх використання і зменшення забруднення океанів і навколишнього середовища.

Висновок. Отже, важливою складовою регіональної екологічної політики є екологічної політики, що функціонально виконує мету створення фінансового стимулу для зменшення негативного впливу на довкілля, сприяння збереженню природних ресурсів і сприяння переходу до більш сталого і екологічно чистого виробництва і споживання. Подібні податки також можуть сприяти фінансуванню програм та проектів з охорони навколишнього середовища і розвитку відновлювальних джерел енергії.

До складових регіональної екологічної політики відноситься також створення умов для екологізації виробництва та підтримку екоіндустрії.

Таким чином, здійснення регіональної екологічної політики має базуватися на децентралізації фінансування природоохоронних заходів, забезпеченні ефективності формування екологічної освіти та екологічної правосвідомості, залученні іноземних інвестицій задля екологізації виробництва та побудови економіки на засадах рециклінгу продуктів споживання та управління відходами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барліт А.Ю. Адміністративно-правові засади реалізації суб'єктивних публічних екологічних прав. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 14. С. 145–152.
2. Діхтієвський В.П. Нормативно-правові засади доступу до інформації про стан використання природних ресурсів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 19-24.
3. Кадникова Г.В. Правове регулювання режиму доступу до публічної інформації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 4. С. 116–121.
4. Кучма К. С. Правова основа надання адміністративних послуг у сфері екології та природних ресурсів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 92–95.
5. Легеза Ю.О. Оптимізація системи публічного управління у сфері використання та охорони природних ресурсів (на підставі авторського соціологічного опитування). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. Випуск 1. С. 20-25. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-1-4>
6. Mishyna N. V. Decentralization: European court of human rights' judgements implementation. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 32. С. 94-99. <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf>
7. Шемшученко Ю. С., Погорілко В. Ф. Адміністративно-правова охорона природи Української РСР. Київ: Наук. думка, 1973. 128 с.
8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): міжнародний документ ООН від 25 червня 1998 р. (ратифікований Законом України від 6 липня 1999 р. № 832-XIV). *Верховна Рада України. Офіційний вісник України*. 2010. № 33. С. 12. Ст. 1191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015
9. Балюк Г. Вплив міжнародного досвіду на вирішення проблем судового захисту екологічних прав громадян в Україні. *Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року)*: Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 172-178.
10. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу. Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>
11. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України № 722/2019 від 30 жовтня 2019 року. *Офіційний вісник Президента України*. 2019. № 21. Ст. 890.
12. Захист права на інформацію в Україні : зб. тез доп. міжнарод. конф. (м. Львів, 20– 21 грудня 2007 р.) / Олена Кравченко (ред.). Львів : МБО «Екологія-Право-Людина», 2008. 56 с.
13. Концепція екологічної освіти України. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2002. №7. С. 3-23.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

REFERENCES:

1. Barlit, A.Iu. (2020) Administratyvno-pravovi zasady realizatsii subiektyvnykh publichnykh ekolohichnykh prav [Administrative and legal basis for the implementation of subjective public environmental rights]. *Yurydychnyi biuleten*. № 14. S. 145–152. [in Ukrainian].
2. Dikhtievskiy, V.P. (2020) Normatyvno-pravovi zasady dostupu do informatsii pro stan vykorystannia pryrodnykh resursiv [Regulatory and legal principles of access to information on the state of use of natural resources]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4. С. 19-24 [in Ukrainian].

3. Kadnykova, H.V. (2018) Pravove rehuliuвання režymu dostupu do publichnoi informatsii. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii [Legal regulation of the regime of access to public information. Current problems of domestic jurisprudence]. № 4. S. 116–121 [in Ukrainian].
4. Kuchma, K. S. (2016) Pravova osnova nadання administratyvnykh posluh u sferi ekolohii ta pryrodnykh resursiv [Legal basis for the provision of administrative services in the field of ecology and natural resources]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. № 3. S. 92–95 [in Ukrainian].
5. Leheza, Yu.O. Optymizatsiia systemy publichnoho upravlinnia u sferi vykorystannia ta okhorony pryrodnykh resursiv (na pidstavi avtorskoho sotsiologichnoho opytuvannia) (2022) [Optimization of the public administration system in the field of use and protection of natural resources (based on the author's sociological survey)]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Vypusk 1. S. 20-25. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-1-4> [in Ukrainian].
6. Mishyna, N. V. (2023) Decentralization: European court of human rights judgements implementation [Decentralization: European court of human rights' judgments implementation]. Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademii». Odesa. T. 32. S. 94-99. <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf> [in Ukrainian].
7. Shemshuchenko, Yu. S., Pohorilko, V. F. (1973) Administratyvno-pravova okhorona pryrody [Administrative and legal protection of nature of the RSFSR] Ukrainskoi RSR. Kyiv: Nauk. Dumka. 128 s. [in Ukrainian].
8. Konventsiiia pro dostup do informatsii, uchast hromadskosti v protsesi pryiniattia rishen ta dostup do pravosuddia z pytan, shcho stosuïutsia dovkillia [Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)] (2010) (Orkhuska konventsiiia): mizhnarodnyi dokument OON vid 25 chervnia 1998 r. (ratyfikovanyi Zakonom Ukrainy vid 6 lypnia 1999 r. № 832-XIV). Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. № 33. C. 12. St. 1191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 [in Ukrainian].
9. Baliuk, H. (2019) Vplyv mizhnarodnoho dosvidu na vyrishennia problem sudovoho zakhystu ekolohichnykh prav hromadian v Ukraini [The influence of international experience on solving problems of judicial protection of environmental rights of citizens in Ukraine]. Mizhnarodnyi sudovyï forum: «Sudovyï zakhyst pryrodnoho dovkillia ta ekolohichnykh prav» (m. Kyiv, 7 lystopada 2019 roku): Zbirnyk materialiv. Kyiv, S. 172-178. [in Ukrainian].
10. Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON № 70/1 vid 25 veresnia 2015 roku «Peretvorennia nashoho svitu. Poriadok dennyi u sferi staloho rozvytku na period do 2030 roku» [UN General Assembly Resolution No. 70/1 of September 25, 2015 "Transforming our world. 2030 Agenda for Sustainable Development"]. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> [in Ukrainian].
11. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030] : Ukaz Prezydenta Ukrainy № 722/2019 vid 30 zhovtnia 2019 roku. Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy. 2019. № 21. Ct. 890 [in Ukrainian].
12. Zakhyst prava na informatsiiu v Ukraini [Protection of the right to information in Ukraine]: zb. tez dop. mizhnarod. konf. (m. Lviv, 20– 21 hrudnia 2007 r.) / Olena Kravchenko (red.). Lviv : MBO «Ekolohiia-Pravo-Liudyna», 2008. –56 s. [in Ukrainian].
13. Kontsepsiia ekolohichnoi osvity Ukrainy [The concept of environmental education in Ukraine]. Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. 2002. №7. S.3-23 [in Ukrainian].
14. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [On the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2030]: Zakon Ukrainy vid 28 liutoho 2019 roku № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].

УДК 342.5

Віталій БАРВІНЕНКО

кандидат наук з державного управління

ORCID: 0000-0001-9471-1134

DOI: 10.32782/LST/2023-3-5

Бібліографічний опис статті: Барвіненко, В. (2023). Теоретичне підґрунтя адміністративно-правових досліджень принципів місцевого самоврядування України. *Law. State. Technology*, 3, 28–32, doi: 10.32782/LST/2023-3-5

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИНЦИПІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Автор узагальнив, що, починаючи з 2010-х років, питання принципів адміністративного права почало ґрунтовно висвітлюватися у галузевій навчальній літературі. Але, все ж такі дослідження у цьому напрямі не можна визнати трендом науки адміністративного права України. На сучасному етапі має місце розвиток української адміністративної аксіології «знизу» – тобто, аксіологічні питання окремих інститутів адміністративного права привертають увагу дослідників, вони не лише публікують наукові статті з цих питань, але й присвячують ним монографічні дослідження.

Метою статті є проаналізувати наявне теоретичне підґрунтя для проведення адміністративно-правових досліджень принципів місцевого самоврядування України.

Автор аналізує праці сучасних українських вчених – фахівців з адміністративного права та наводить приклади інших розробок та творчих пошуків, у яких дослідники: а) звертають увагу саме на аксіологію того чи іншого інституту галузі адміністративного права; б) аналізують принципи функціонування окремих органів публічної влади; в) досліджують принципи, пов'язані з захистом прав окремих осіб – суб'єктів адміністративного права.

Автор демонструє, що наразі у науці адміністративного права України існує тісний зв'язок між принципами адміністративного права та принципами конституційного права (у тому числі наводяться цитати з праць тих вчених, які виокремлюють принципи конституційного права в якості однієї з груп в межах принципів адміністративного права). Аргументується хибність такого підходу та пропонується уважати, що, так як Конституція України 1996 року є джерелом не лише конституційного, а й інших галузей права України, принципи, що містяться в її тексті, навряд чи доцільно уважати суто принципами галузі конституційного права.

Розглянуто, що є важлива сфера, яка часто стає у нагоді при розмежуванні принципів адміністративного та конституційного права – це державне управління. Так, конституційне право України у цілому та конституційне право України зокрема детально не досліджує проблематику принципів державного управління. В той самий час, це питання входить до предмету науки адміністративного права, про що свідчить українська юридична література.

Ключові слова: адміністративні проблеми муніципального права, місцеве самоврядування, муніципальне управління, територіальний колектив, принципи місцевого самоврядування в Україні, аксіологія, адміністративна аксіологія.

Vitaliy BARVINENKO

candidate of sciences in public administration

ORCID: 0000-0001-9471-1134

DOI: 10.32782/LST/2023-3-5

To cite this article: Barvinenko, V. (2023). Teoretychne pidgruntya administratyvno-pravovykh doslidzhen' pryntsyviv mistsevoho samovryaduvannya Ukrayiny [Theoretical background of administrative and legal studies of the principles of local self-government of Ukraine]. *Law. State. Technology*, 3, 28–32, doi: 10.32782/LST/2023-3-5

THEORETICAL BACKGROUND OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL STUDIES OF THE PRINCIPLES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT OF UKRAINE

The author summarized that, starting from the 2010s, the issue of the principles of administrative law began to be thoroughly covered in the branch educational literature. However, research in this direction cannot be recognized as a trend in the science of administrative law of Ukraine. At the current stage, the development of Ukrainian

administrative axiology "from below" takes place – that is, axiological issues of individual institutions of administrative law attract the attention of researchers, they not only publish scientific articles on these issues, but also devote monographic studies to them.

The purpose of the article is to analyze the existing theoretical basis for conducting administrative and legal studies of the principles of local self-government in Ukraine.

The author analyzes the works of modern Ukrainian scientists – specialists in administrative law and gives examples of other developments and creative searches in which researchers: a) pay attention specifically to the axiology of this or that institute in the field of administrative law; b) analyze the principles of functioning of individual public authorities; c) examine the principles related to the protection of the rights of individuals – subjects of administrative law.

The author demonstrates that currently in the science of administrative law of Ukraine there is a close connection between the principles of administrative law and the principles of constitutional law (including quotations from the works of those scientists who single out the principles of constitutional law as one of the groups within the principles of administrative law). The falsity of such an approach is argued and it is proposed to consider that, since the Constitution of Ukraine of 1996 is a source not only of constitutional, but also of other branches of Ukrainian law, the principles contained in its text are unlikely to be considered purely principles of the field of constitutional law.

It was considered that there is an important area that often comes in handy when distinguishing the principles of administrative and constitutional law – this is public administration. Thus, the constitutional law of Ukraine in general and the constitutional law of Ukraine in particular do not examine in detail the problems of the principles of state administration. At the same time, this issue is part of the subject of the science of administrative law, as evidenced by Ukrainian legal literature.

Key words: administrative problems of municipal law, local self-government, municipal administration, territorial collective, principles of local self-government in Ukraine, axiology, administrative axiology.

Постановка проблеми. Починаючи з 2010-х років, питання принципів адміністративного права почало ґрунтовно висвітлюватись у галузевій навчальній літературі. Але, все ж таки дослідження у цьому напрямі не можна визнати трендом науки адміністративного права України.

На сучасному етапі має місце розвиток української адміністративної аксіології «знизу» – тобто, аксіологічні питання окремих інститутів адміністративного права привертають увагу дослідників, вони не лише публікують наукові статті з цих питань, але й присвячують ним монографічні дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прикладами інших розробок та творчих пошуків, у яких автори звертають увагу саме на аксіологію того чи іншого інституту галузі адміністративного права. Так, щодо адміністративних процедур прикладами можуть бути, зокрема, такі праці: Губерська Н.Л. «Основні принципи організації та реалізації адміністративних процедур»; Криворучко І.В. «Принципи здійснення адміністративних процедур органами публічної влади: теоретичні основи визначення та застосування»; Фролов Ю.М. «Класифікація принципів адміністративних процедур», Шарая А. «Класифікація принципів адміністративно-процедурного права» тощо. Варто зауважити, що існують і інші інститути адміністративного права, принципи яких є доволі дослідженими (дивись, наприклад, праці Ю.О.Легези (Легеза, 2017, Leheza, 2022)). При цьому, відповідні дослідження належать не лише фахівцям з адміністративного права, але також і фахівцям з конституційного права (дивись, наприклад,

Qaracayev, 2022 (2), Mishyna, 2022; Mishyna, 2023). Проте, на сучасному етапі в українській науці адміністративного права не існує системних досліджень принципів місцевого самоврядування України.

Метою статті є проаналізувати наявне теоретичне підґрунтя для проведення адміністративно-правових досліджень принципів місцевого самоврядування України.

Основний текст. Доцільно зазначити, що в українській юридичній літературі є випадки, коли авторами аналізуються принципи організації та функціонування конкретного органу та / або системи органів (наприклад, щодо Національної поліції України таке питання розробляв О. І. Маслов, дивись низку його робіт, у т. ч. наукову статтю на тему: «Система принципів адміністративної діяльності Національної поліції України»).

Нарешті, якщо йти від загального до все більш і більш конкретного, питання принципів щодо окремих осіб – суб'єктів адміністративних правовідносин також привертають увагу українських дослідників. Наприклад, Т.М. Смазна аналізувала питання принципів адміністративного права у контексті захисту прав законом в інтересах особи. Зокрема, молода дослідниця зазначила, що Конституція України 1995 року виступає надзвичайно важливим джерелом принципів, коли йдеться про захист окремих осіб – суб'єктів адміністративних правовідносин.

По-перше, вихідною тезою для виокремлення низки цих принципів дослідниця обрала те, що «загальні принципи українського адміністративного права закріплені в Конститу-

ції України, конкретизуються і розвиваються в законодавчих та інших нормативно-правових актах» (Smazna, 2020: 77). Слід зазначити, що у цьому випадку застосовується нормативний підхід до визначення кола принципів адміністративного права. Відповідна тема (виокремлення принципів адміністративного права у цілому) не є предметом нашого дослідження. Однак все ж таки варто зауважити, що ймовірніше за все, дослідниця була б більш точною, якби у цьому випадку вела б мову не про принципи адміністративного права, а про принципи адміністративного законодавства.

По-друге, Т.М. Смазна віддає належне популярній в адміністративно-правовій літературі позиції щодо того, що «серед сучасних принципів адміністративного права слід виділити конституційні і організаційно-функціональні» (Smazna, 2020: 77). Про цю позицію ще буде зазначено нижче у нашому дослідженні. Однак слід зазначити, що навряд чи плідно в межах принципів адміністративного права виокремлювати лише 2 групи принципів, і до того ж одну з цих груп уважати принципом іншої галузі права – галузі конституційного права. Попри близький предмет правового регулювання цих галузей, а також і метод правового регулювання, все ж таки вони є різними галузями національної системи права.

Т.М. Смазна продовжує, пропонуючи виділення наступних принципів:

- принципу пріоритету прав та інтересів особи; авторка вказує, що він «впливає з положень ст.3 Конституції України» (Smazna, 2020: 77);

- принцип законності; авторка вказує, що він «безпосередньо пов'язаний з принципом верховенства права та з нього постає, а також базується на положеннях Конституції України, відповідно до яких Україна є суверенною й незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою» (Smazna, 2020: 78);

- принцип рівності; авторка іменує його «конституційним» та підкреслює, що цей принцип «передбачає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина 1 ст. 55 Конституції)» (Smazna, 2020: 78).

Дійсно, ці принципи містяться у Конституції України 1995 року. Однак, вони є конституційними за джерелом свого походження (тобто, за своїм закріпленням). Так як Конституція України є джерелом більшості галузей національної правової системи, то доречно і справедливо

вести мову про те, що ці принципи можуть розглядатися в якості принципів також і адміністративного права.

Але у цілому тенденція звертатись до розробок фахівців з конституційного права є поширеною в українській юридичній літературі. Є також і інші праці, тематика яких вказує на тісний зв'язок між адміністративною аксіологією та конституційною аксіологією. До їх числа слід віднести, зокрема, такі публікації таких авторів: В.О.Заросило «Зміни в системі принципів адміністративного права та адміністративного провадження та запровадження принципу пріоритетності прав людини в адміністративному провадженні в Україні», А.А. Пухтецька «Розвиток підходів до запровадження нових адміністративно-правових спеціалізацій та удосконалення циклу адміністративно-правових дисциплін у закладах вищої освіти України», інші. Н.І. Дідик у своїй статті «Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України» погоджується з думкою про необхідність систематизації принципів адміністративного права таким чином, щоб розрізняти організаційно-функціональні принципи адміністративного права та конституційні принципи. Він «до конституційних принципів адміністративного права ... відносить: законність; пріоритет прав і свобод людини і громадянина, єдність системи державної влади; поділ законодавчої, виконавчої та судової влади; забезпечення права громадян на участь у державному управлінні; ефективність управління; рівність громадян перед законом; гуманізм» (Didyk, 2011: 96).

Г. Лук'янова, досліджуючи у своїй статті «Роль та значення принципів права у формуванні сучасного адміністративного права» вплив теорії права на адміністративне право у згаданій сфері, справедливо зауважила, що «Реформування адміністративно-правової сфери можливе тільки на основі зміцнення конституційних засад адміністративного права, розробки загальногалузових і спеціальних принципів адміністративного права, вдосконалення адміністративних процедур й адміністративного судочинства» (Luk'yanova, 2020, 100). Вона справедливо звертається до думки інших авторів, коли аргументує свою тезу. Це робить її висновок більш переконливим, надає йому ваги. Зокрема, слід погодитись з тим, що – як зазначила Г. Лук'янова – на думку В.А. Вдовічена та Т.С. Подорожної, «на жаль, існує "нереалізований потенціал" Конституції України щодо створення адміністративно-процедурної форми здійснення публічного управління» (Vdovichen, Podorozhna, 2019:

64-65). Це твердження не викликає зауважень з точки зору свого змісту та сутності.

Однак, є важлива сфера, яка часто стає у нагоді при розмежуванні принципів адміністративного та конституційного права – це державне управління. Так, конституційне право України у цілому та конституційне право України зокрема детально не досліджує проблематику принципів державного управління. В той самий час, це питання входить до предмету науки адміністративного права, про що свідчить українська юридична література.

Професор Максименцева приділила увагу питанню співвідношення принципів адміністративного права та принципів державного управління. Це питання є важливим у контексті дослідження принципів місцевого самоврядування, а тому доцільно проаналізувати основні висновки, яких дійшла авторка.

По-перше, вона зазначила, що «Принципи як основні ідеї, вихідні засади володіють ознаками універсальності, мають вищу силу під час застосування, втілюють у собі основні істотні положення явища дійсності, якого стосуються» (Maksimentseva, 2017: 115). Тут відомий фахівець з державного управління та адміністративного права провела паралелі між розробками з теорії права та з адміністративного права. А саме, авторка підкреслила, що принципи права співвідносяться з принципами адміністративного права як ціле і частина. Однак, навряд чи це можна сказати про принципи права і державного управління (хоча тут співпадіння буде істотним).

По-друге, авторка сформулювала, що «принципи адміністративного права, переду-

сім, визначають механізм правового регулювання (адміністративного) відносин, є підґрунтям права, впливають на його формування та розвиток. Тобто фактично виражають природу адміністративного права, визначають його особливості тощо» (Maksimentseva, 2017: 116). Знов-таки, цим авторка підкреслила розмежування між принципами адміністративного права та принципами державного управління.

Висновок. Професор Максименцева резюмувала, що «водночас принципи державного управління визначають безпосередньо механізм здійснення такого управління та його організації і реалізуються в процесі здійснення управлінської діяльності. Тобто категорії принципів адміністративного права та принципів державного управління, вважаємо, необхідно досліджувати разом (комплексно), без проведення остаточного розмежування (яке, на нашу думку, провести остаточно і однозначно неможливо)» (Maksimentseva, 2017: 116). Це може бути виправданим у цілому, але не по відношенню до нашого дослідження принципів місцевого самоврядування. Це пояснюється тим, що, хоча державне управління як наука не оминає увагою місцеве самоврядування, предметом нашого дослідження окреслено коло відповідних питань. А тому, принципи державного управління не будуть аналізуватися, так як це виходить за межі предмету дослідження. Перспективи подальших досліджень у цій сфері є визначення номенклатури принципів місцевого самоврядування України в науці адміністративного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдовічен В.А., Подорожна Т.С. Ціннісні виклики адміністративно-процедурного законодавства. *Право України*. 2019. № 5. С. 63-79.
2. Дідик Н.І. Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. # 3. С. 92-101.
3. Лебеза Ю.О. Забезпечення безпеки використання природних ресурсів в умовах адміністративно-правового режиму антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 75–79.
4. Лук'янова Г. Роль та значення принципів права у формуванні сучасного адміністративного права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2020. № 1 (25). С. 99-106.
5. Максименцева Н. Співвідношення принципів адміністративного права та принципів державного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 115-118.
6. Смазна Т.М. Значення принципів адміністративного права у захисті прав законом в інтересах особи. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. С.77-79. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/326c2eb8-e316-482a-bd75-c9f1fafac751/content>
7. Leheza Yu.O. Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С.522-524.

8. Mishyna N.V. Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 146-151.
9. Mishyna N. Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology And The European Court Of Human Rights' Case *Koretsky and Others v. Ukraine*. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2022. Т. 31. С. 57-63.
10. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. №3. С. 135-138.
11. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24-27.

REFERENCES:

1. Didyk, N.I. (2011). Shchodo pytannya klasyfikatsiyi pryntsyviv administratyvnoho prava Ukrayiny [Regarding the issue of classification of the principles of administrative law of Ukraine]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 3, 92-101 [in Ukrainian].
2. Leheza, Yu.O. (2017). Zabezpechennya bez-peky vykorystannya pryrodnykh resursiv v umovakh administratyvno-pravovoho rezhymu antyterorystychnoyi operatsiyi na terytoriyi Donets'koyi ta Luhans'koyi oblastey Ukrayiny [Ensuring the safety of the use of natural resources in the conditions of the administrative and legal regime of the anti-terrorist operation in the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine] *Carpathian Legal Gazette*, 2, 75–79 [in Ukrainian].
3. Leheza, Yu.O. (2022). Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 7, 522-524.
4. Luk'yanova, H. (2020). Rol' ta znachennya pryntsyviv prava u formuvanni suchasnoho administratyvnoho prava [The role and significance of the principles of law in the formation of modern administrative law]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika»*. Seriya: *Yurydychni nauky*, (25), 99-106 [in Ukrainian].
5. Maksimentseva, N. (2017). Spivvidnoshennya pryntsyviv administratyvnoho prava ta pryntsyviv derzhavnoho upravlinnya [Correlation between the principles of administrative law and the principles of state administration]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i parvo*, 5, 115-118 [in Ukrainian].
6. Mishyna, N.V. (2023) Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Law Herald* (3), 146-151.
7. Mishyna, N. (2022). Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology and The European Court of Human Rights' Case *Koretsky and Others v. Ukraine*. *Scientific works of the National University "Odesa Law Academy"*, 31, 57-63.
8. Smazna, T.M. (2020) Znachennya pryntsyviv administratyvnoho prava u zakhysti prav zakonom v interesakh osoby [The importance of the principles of administrative law in the protection of rights by law in the interests of the individual]. *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku derzhavy*, 77-79. [in Ukrainian].
9. Qaracayev, C. (2022). Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*, 2022(3), 135-138.
10. Qaracayev, C. (2022). Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*, 57, 24-27.
11. Vdovichen, V.A., Podorozhna, T. S. (2019). Tsinnisni vyklyky administratyvno-protsedurnoho zakonodavstva [Value challenges of administrative and procedural legislation.]. *Pravo Ukrayiny*, 5, 63-79 [in Ukrainian].

УДК 342.5

Павло ЄГОРОВ

аспірант кафедри адміністративного та конституційного права, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0009-0001-4110-1276

DOI: 10.32782/LST/2023-3-6

Бібліографічний опис статті: Єгоров, П. (2023). Публічний інтерес як критерій встановлення предметної юрисдикції у спорах, пов'язаних із використанням публічного майна. *Law. State. Technology*, 3, 33–38, doi: 10.32782/LST/2023-3-6

ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК КРИТЕРІЙ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПУБЛІЧНОГО МАЙНА

Метою наукової статті є здійснення характеристики публічного інтересу як критерію встановлення предметної юрисдикції у спорах, пов'язаних із використанням публічного майна. Встановлено, що використання публічного майна як майна або ресурсів, які перебувають у власності держави або громади, має функціонально призначатися для задоволення публічного інтересу та потреб. До обсягу публічного майна віднесено такі об'єкти, як: земельні ділянки (місця рекреації та відпочинку населення, сквери, ліси, сільськогосподарські землі, території для створення культурно-освітнього тощо); об'єкти нерухомого майна (громадські будівлі, музеї, лікарні, школи, дороги, мости, аеропорти); водні ресурси (річки, озера, водосховища, джерела води, багаторазове використання води для громадських потреб); публічний (громадський) транспорт (автобуси, поїзди, метро, трамваї, які служать для переміщення громадян); культурні та природні пам'ятки (археологічні резервати, національні парки, монументи та інші об'єкти культурної спадщини); інфраструктура для загального використання (комунікації постачання газу, електроенергії, води, каналізаційні канали, комунікації (телефон, інтернет) тощо). Встановлено, що публічне майно має використовуватися із спрямуванням на задоволення потреб реалізації змісту адміністративно-правового статусу органу влади, сприяння пануванню громадського порядку, збалансованості публічного та приватного інтересів. Зроблено висновок, що основою для встановлення предметної юрисдикції позовів про використання об'єктів публічного майна має бути застосовано критерій публічного інтересу. Визначено, що публічний інтерес полягає у задоволенні ідеї соціального діалогу між суб'єктами господарювання, державою та населенням. Акцентовано, що виходячи із змісту національної судової практики у порядку адміністративного судочинства мають розглядатися спори про: використання земельних ділянок комунальної власності, пов'язані із наданням дозволів на їх використання; здійснення адміністративних процедур у сфері землеустрою, що пов'язується із забезпеченням потреб громади чи держави; реєстрацію прав на використання об'єктів публічного майна; здійснення процедур контролю-наглядового провадження з питань використання об'єктів публічного майна; здійснення оцінки об'єктів публічного майна (земель та земельних ділянок) щодо формування реєстрів про нормативну грошову оцінку; встановлення та зміну меж населених пунктів.

Ключові слова: адміністративний спір, адміністративне судочинство, предметна юрисдикція, публічний інтерес, публічне майно, публічне управління.

Pavlo IEGOROV

Postgraduate Student at the Department of Constitutional and Administrative Law, Zaporizhia National University, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0009-0001-4110-1276

DOI: 10.32782/LST/2023-3-6

To cite this article: Iegorov, P. (2023). Publicnyi interes yak kryterii vstanovlennia predmetnoi yurysdyktsii u sporakh, poviazanykh iz vykorystanniam publicлноho maina [Public interest as a criterion for establishing subject jurisdiction related to the use of public property]. *Law. State. Technology*, 3, 33–38, doi: 10.32782/LST/2023-3-6

PUBLIC INTEREST AS A CRITERION FOR ESTABLISHING SUBJECT JURISDICTION IN DISPUTES RELATED TO THE USE OF PUBLIC PROPERTY

The purpose of the scientific article is to characterize the public interest as a criterion for establishing subject matter jurisdiction over disputes related to the use of public property. It has been established that the use of public property

as property or resources owned by the state or community should be functionally designed to meet public interest and needs. The volume of public property includes such objects as: land plots (places of recreation and recreation for the population, squares, forests, agricultural lands, territories for creating cultural and educational facilities, etc.); real estate objects (public buildings, museums, hospitals, schools, roads, bridges, airports); water resources (rivers, lakes, reservoirs, water sources, multiple use of water for public needs); public (public) transport (buses, trains, metro, trams serving for the movement of citizens); cultural and natural attractions (archaeological reserves, national parks, monuments and other objects of cultural heritage); infrastructure for general use (gas, electricity, water supply communications, sewerage channels, communications (telephone, internet), etc.). It has been established that public property should be used to meet the needs of the implementation of the content of the administrative and legal status of the authority, to promote the dominance of public order, the balance of public and private interests. It is concluded that the criterion of public interest should be applied as the basis for establishing the subject matter jurisdiction of claims for the use of objects of public property. It is determined that the public interest lies in satisfying the idea of social dialogue between business entities, the state and the population. It is emphasized that, based on the content of national judicial practice, administrative proceedings should consider disputes about: the use of land plots of communal property related to the provision of permits for their use; implementation of administrative procedures in the field of land management, which is linked to meeting the needs of society or the state; registration of rights to use public property; implementation of control and supervisory procedures for the use of public property; carrying out the assessment of public property objects (land and land plots) according to the formation of registers of normative monetary valuation; establishing and changing the boundaries of settlements.

Key words: administrative dispute, administrative proceedings, subject matter jurisdiction, public interest, public property, public administration.

Постановка проблеми. Використання публічного майна як майна або ресурсів, які перебувають у власності держави або громади, має функціонально призначатися для задоволення публічного інтересу та потреб. До обсягу публічного майна відноситься такі об'єкти, як: земельні ділянки (місця рекреації та відпочинку населення, сквери, ліси, сільськогосподарські землі, території для створення культурно-освітнього тощо); об'єкти нерухомого майна (громадські будівлі, музеї, лікарні, школи, дороги, мости, аеропорти); водні ресурси (річки, озера, водосховища, джерела води, багаторазове використання води для громадських потреб); публічний (громадський) транспорт (автобуси, поїзди, метро, трамваї, які служать для переміщення громадян); культурні та природні пам'ятки (археологічні резервати, національні парки, монументи та інші об'єкти культурної спадщини); інфраструктура для загального використання (комунікації постачання газу, електроенергії, води, каналізаційні канали, комунікації (телефон, інтернет) тощо). Публічне майно зазвичай підлягає врегулюванню та захисту з боку держави або інших відповідних органів для забезпечення його збереження та доступу для всіх громадян. Управління та регулювання публічного майна може включати в себе встановлення правил використання, обмежень, оподаткування, контролю за використанням і розвитком цих ресурсів. Зазначений механізм, ефективність відноситься до категорії соціальних механізмів, що означає необхідність застосування засобів та інструментів публічного управління. Успішність використання публічного майна залежить від ефек-

тивності реалізації принципу трипартизму як засади регулювання відносин між публічною адміністрацією, юридичними та фізичними особами публічного права та представниками громадянського суспільства. Взаємодія таких суб'єктів має обумовлюватися наявністю публічного (соціального інтересу), що має бути задоволений через такі взаємозв'язки (Глосарій із трудового права, 2006: 407).

Але очевидно, що врегулювання відносин із використання публічного майна, попри прагнення дотримання ідеї взаємного соціального діалогу держави, населення та бізнесу, не завжди досягає такої мети, що призводить до формування конфліктних ситуацій та спорів. Встановлення критеріїв визначення предметної юрисдикції у спорах, пов'язаних із використання публічного майна, відтак є актуальним та затребуваним, та обумовлює наукову та практичну цінність даного дослідження.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблематика встановлення предметної юрисдикції при врегулюванні спорів, пов'язаних із використанням публічного майна, є відносно новою у вітчизняній юриспруденції та практиці правозастосування. Серед наукових розробок вітчизняних науковців варто виокремити публікації таких вчених, як: Ю.А. Волкова (Волкова, 2022: 144-148), О.В. Гладій (Гладій, 2017: 16-19), Н.Ю. Задирака (Задирака, 2019), Ю.О. Легеза, Є.О. Легеза (Легеза, 2019), Н.В. Мішина (Мішина, 2023) та ін.. Але попри наявні публікації вчених комплексне вирішення питання встановлення предметної юрисдикції при врегулюванні спорів, пов'язаних із використанням публічного майна, і досі не вироблено.

Метою наукової статті є здійснення характеристики публічного інтересу як критерію встановлення предметної юрисдикції у спорах, пов'язаних із використанням публічного майна.

Виклад основного матеріалу. Врегулювання спорів, пов'язаних із використанням публічного майна, має базуватися на принципах верховенства права. Такий принцип вирішує питання відповідності суспільних відносин на засадах відповідності «духу права» (Гусь та ін., 2018: 7-8). Публічний інтерес є тим обмеженням, що гарантує належність використання державного та комунального (публічного) майна. Дотримання принципу верховенства права як пріоритету будь-яких суспільних відносин викладено у ряді рішень Конституційного Суду України (Рішення Конституційного Суду України, 2004; Рішення Конституційного Суду України, 2012).

Ідея реалізації публічного інтересу вимагає при використанні публічного майна відповідності діяльності кількісним та якісним критеріям ефективності, зокрема, виробленню рішень на засадах обґрунтованості, відповідності реальним обставинам, оперативності та розумності строків діяльності, належності кваліфікації та професіоналізму правомочних осіб (Калюжний, 2006: 90).

Вироблення сукупності публічних інтересів відбувається як на етапі позитивного регулювання суспільних відносин, так і на етапі їх охорони, а також застосування заходів відповідальності та врегулювання спорів у судовому порядку (Постанова Верховного Суду, 2018).

Отже, публічне майно має використовуватися із спрямуванням на задоволення потреб реалізації змісту адміністративно-правового статусу органу влади, сприяння пануванню громадського порядку, збалансованості публічного та приватного інтересів (Калюжний, 2006: 91).

Наприклад, у відносинах із формування надходжень та виконання боргових зобов'язань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб врегулювання спорів, пов'язаних із використанням публічного майна, необхідно виходити із підходів розуміння такого суб'єкта як спеціалізованої установи, якій делеговано певно коло повноважень, пов'язаних із забезпеченням виконання зобов'язань учасників фінансових установ (зокрема, банків), що в цілому сприятиме забезпеченню соціально-економічної стабільності банківської системи. Такий підхід застосовується у практиці правозастосування у діяльності Верховного Суду (Ухвала Верховного Суду у справі № 820/11591/15 від 27.02.2018 р., 2018; Постанова Верховного

Суду у справі № 820/11591/15 від 12.04.2018 р., 2018) тощо.

Використання публічного майна фрагментарно на нормативному рівні регламентується у Законі України «Про управління об'єктами державної власності» має бути закріплено ідея реалізації контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності на засадах збалансованості діяльності, забезпеченню соціальних інтересів територіальної громади.

Здійснення управління публічним майном відноситься до різновидів адміністративно-процесуальної діяльності, що полягає у впровадженні правомочними органами компетенції із розробки та прийняття адміністративних актів та проектування перспектив їх реалізації (Борсук, 2019: 4-7).

Як зазначає Н.Ю. Задирака використання публічного майна має забезпечувати задачі: пріоритетності задоволення суспільних потреб; налагодження соціального діалогу; врегулювання соціально-економічних проблем громади та держави (Задирака, 2019).

Забезпечення належності використання публічного майна має гарантуватися, як зазначає Р.А. Калюжний, встановленням механізму відповідальності держави. Питання відповідальності держави у сфері використання природних ресурсів як об'єктів публічного майна ставиться у дисертації А.О. Борисенка (Борисенко, 2022). Так, вченим обґрунтовується необхідність «встановлення нормативного закріплення механізму штрафних санкцій (зокрема, пені), що може бути застосований до держави у разі визнання неправомірним нарахування податкового обов'язку» (Борисенко, 2019).

Відповідно до результатів Європейського суду з прав людини встановлюється зміст публічного майна, режим використання якого виходить за межі цивільних прав та обов'язків, і перебуває у площині публічно-управлінських правовідносин (Справа «Феррадзіні проти Італії», 2001).

Виходячи із змісту національної судової практики у порядку адміністративного судочинства мають розглядатися спори про: використання земельних ділянок комунальної власності, пов'язані із наданням дозволів на їх використання; здійснення адміністративних процедур у сфері землеустрою, що пов'язується із забезпеченням потреб громади чи держави; реєстрацію прав на використання об'єктів публічного майна; здійснення процедур контрольно-наглядового провадження з питань використання об'єктів публічного майна; здійснення оцінки

об'єктів публічного майна (земель та земельних ділянок) щодо формування реєстрів про нормативну грошову оцінку; встановлення та зміну меж населених пунктів.

Однак необхідно підкреслити юрисдикційну неоднорідність спорів про використання публічного майна. Наприклад, при врегулюванні спору, пов'язаного із діяльністю селянського (фермерського) господарства «Феміда», де предметом оскарження було рішення органу публічної адміністрації про відмову у затвердженні проекту землеустрою про відведення земельної ділянки та надання її в користування на умовах

оренди. Даний позов було подано у порядку господарського судочинства, але в ході провадження було встановлено невідповідність предметної юрисдикції (Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 26.12.2011 у справі № 28/5005/17477/2011, 2011).

Висновок. Таким чином, основою для встановлення предметної юрисдикції позовів про використання об'єктів публічного майна має бути застосовано критерій публічного інтересу. Публічний інтерес полягає у задоволенні ідеї соціального діалогу між суб'єктами господарювання, державою та населенням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глосарій із трудового права та соціально-трудоових відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу). Київ: ВД «Стилос», 2006. 431 с.
2. Волкова Ю. Забезпечення права на здорове природне середовище: досвід Великобританії *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 6, 2022, с. 144-148.
3. Гладій О.В. Адміністративно-правовий режим техногенних родовищ в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 249 с., с. 5, 19, 16.
4. Задирака Н. Ю. Прагматика відносин при використанні публічного майна. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя. 2019. № 1. С. 61–69.
5. Лєгеза Є.О., Лєгеза Ю.О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. №2. С. 28-33.
6. Mishyna N. V. Decentralization: European court of human rights' judgements implementation. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 32. С. 94-99. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf>
7. Гусь А.І., Карабін Т.О., Ленгер Я.І., Менджул М.В., Савчин М.В., Сюсько М.М., Черевко П.П. Правовий режим публічного майна об'єднаних територіальних громад / за заг. ред. Я.В. Лазура. Ужгород: PIK-У, 2018. 212 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2,3,6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25.01.2012 № 3-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 11. Ст. 422.
10. Калюжний Р.А. Публічний інтерес у адміністративному праві. *Pojecie interesu w naukach prawnych prawie stanowionym i orzecnictwie sadowym polskii Ukrainy*. Lublin: Uniwersytet marii curie-skłodowskiej, 2006. С. 85–93.
11. Постанова Верховного Суду у справі № 461/980/16-а від 17.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73500790>
12. Ухвала Верховного Суду у справі № 820/11591/15 від 27.02.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72449269>
13. Постанова Верховного Суду у справі № 820/11591/15 від 12.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73500822>
14. Борсук Н.Я. Організаційно-правове забезпечення управління комунальною власністю в Україні: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України ; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Міністерство освіти і науки України. Київ, 2019. 39 с.

15. Борисенко А.О. Проблеми юридичної відповідальності держави у сфері справляння рентної плати за користування надрами. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро, 2022. 201 с.

16. Borysenko A. The system of taxation of activities in the field of use of natural resources. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 60-63. URL.: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/18.pdf

17. Справа «Феррадіні проти Італії» (Ferrazzini v. Italy): рішення Європейського суду з прав людини. № 44759/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_167

18. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 26.12.2011 у справі № 28/5005/17477/2011. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20269461>

REFERENCES:

1. Hlosarii iz trudovoho prava ta sotsialno-trudovykh vidnosyn (z posylanniam na dosvid Yevropeiskoho Soiuzu) (2006) [Glossary of labor law and social and labor relations (with reference to the experience of the European Union)]. Kyiv: VD «Stylos». 431 s. [in Ukrainian].

2. Volkova Yu. (2022) Zabezpechennia prava na zdorove pryrodnie seredovyshe: dosvid Velykobrytanii [Ensuring the right to a healthy natural environment: the experience of Great Britain]. *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnogo upravlinnia, psykholohii, prava*. Vypusk 6. S. 144-148. [in Ukrainian].

3. Hladii O.V. (2017) Administratyvno-pravovyi rezhym tekhnohennykh rodovysch v Ukraini [Administrative and legal regime of man-made deposits in Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / Zaporizkyi natsionalnyi universytet. Zaporizhzhia. 249 s. [in Ukrainian].

4. Zadyraka N. Yu. (2019) Prahmatyka vidnosyn pry vykorystanni publichnogo maina [Pragmatics of relations when using public property]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*. Zaporizhzhia. № 1. S. 61–69. [in Ukrainian].

5. Leheza Ye.O., Leheza Yu.O. (2019) Napriamy vdoskonalennia zakonodavstva Ukrainy v chastyni administratyvno-pravovoho zabezpechennia realizatsii ekonomichnoi funktsii derzhavy [Directions for improving the legislation of Ukraine in terms of administrative and legal support for the implementation of the economic function of the state]. *ScienceRise: Juridical Science*. №2. S. 28-33. [in Ukrainian].

6. Mishyna N. V. (2023) Decentralization: European court of human rights judgements implementation. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. Odesa. T. 32. S. 94-99. <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf>

7. Hus A.I., Karabin T.O., Lenher Ya.I., Mendzhul M.V., Savchyn M.V., Siusko M.M., Cherevko P.P. (2018) Pravovyi rezhym publichnogo maina obiednanykh terytorialnykh hromad [The legal regime of public property of united territorial communities]/ za zah. red. Ya.V. Lazura. Uzhhorod: RIK-U. 212 s. [in Ukrainian].

8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia) vid 02.11.2004 № 15-rp/2004 (2004) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (the case of the court imposing a milder punishment) dated November 2, 2004 No. 15-pn/2004]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 45. St. 2975. [in Ukrainian].

9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen statti 1, chastyn pershoi, druhoi, tretioi statti 95, chastyny druhoi statti 96, punktiv 2,3,6 statti 116, chastyny druhoi statti 124, chastyny pershoi statti 129 Konstytutsii Ukrainy, punktu 5 chastyny pershoi statti 4 Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy, punktu 2 chastyny pershoi statti 9 Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy v systemnomu zviazku z okremymy polozhenniamy Konstytutsii Ukrainy vid 25.01.2012 № 3-rp/2012 (2012) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of the board of the Pension Fund of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Article 1, parts one, two, three of Article 95, part two of Article 96, points 2, 3, 6 of Article 116, part two of Article 124, part one of article 129 of the Constitution of Ukraine, paragraph 5 of part one of article 4 of the Budget Code of Ukraine, paragraph 2 of part one of article 9 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine in systematic connection with certain provisions of the Constitution of Ukraine dated January 25, 2012 No. 3-pn/2012]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 11. St. 422. [in Ukrainian].

10. Kaliuzhnyi R.A. (2006) Publicnyi interes u administratyvnomu pravi. Rojecie interesu w naukach prawnych prawie stanowionym i orzecnictwie sadowym polskii Ukrainy [Public interest in administrative law]. Lublin: Uniwersytet marii curie-sklodowskiej. S. 85–93. [in Ukrainian].
11. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 461/980/16-a vid 17.04.2018 r. [Resolution of the Supreme Court in case No. 461/980/16-a]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73500790> [in Ukrainian].
12. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u spravi № 820/11591/15 vid 27.02.2018 r. [Decision of the Supreme Court in case No. 820/11591/15 dated February 27, 2018] URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72449269> [in Ukrainian].
13. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 820/11591/15 vid 12.04.2018 r. [Resolution of the Supreme Court in case No. 820/11591/15 of April 12, 2018] URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73500822> [in Ukrainian].
14. Borsuk N.Ia. (2019) Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia upravlinnia komunalnoiu vlasnistiu v Ukraini [Organizational and legal provision of communal property management in Ukraine]: avtoref. dys. ... d-ra. yuryd. nauk: 12.00.07 / Derzhavnyi naukovy-doslidnyi instytut Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy ; Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana», Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv. 39 s. [in Ukrainian].
15. Borysenko A.O. (2022) Problemy yurydychnoi vidpovidalnosti derzhavy u sferi spravliannia rentnoi platy za korystuvannia nadramy [Problems of legal responsibility of the state in the field of payment of rent for the use of subsoil]. Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 081 «Pravo». Natsionalnyi tekhnichnyi universytet «Dniprovskia politekhnika», Dnipro. 201 s. [in Ukrainian].
16. Borysenko A. (2019) The system of taxation of activities in the field of use of natural resources [The system of taxation of activities in the field of use of natural resources]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: «Iurysprudentsiia». № 42. С. 60-63. URL.: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/18.pdf [in Ukrainian].
17. Sprava «Ferradzini proty Italii» (Ferrazzini v. Italy): rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. № 44759/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_167 [in Ukrainian].
18. Ukhvala Hospodarskoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 26.12.2011 u spravi № 28/5005/17477/2011. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20269461> [in Ukrainian].

УДК 342.9

Юлія ЛЕГЕЗА

професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, доктор юридичних наук, професор, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0002-4896-3178

Scopus Author ID: 57215790362

DOI: 10.32782/LST/2023-3-7

Бібліографічний опис статті: Легеза, Ю. (2023). Екологічна безпека перевезень морським транспортом: питання адміністративної відповідальності. *Law. State. Technology*, 3, 39–43, doi: 10.32782/LST/2023-3-7

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПЕРЕВЕЗЕНЬ МОРСЬКИМ ТРАНСПОРТОМ: ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Метою наукової роботи визначено здійснення характеристики питання екологічної безпеки перевезень морським транспортом з точки зору реалізації нормативно-правових аспектів шляхом застосування заходів адміністративної відповідальності. Встановлено, що однією із складових екологічної безпеки морського простору є система гарантій його адміністративно-правового захисту, серед яких важливе значення має механізм адміністративної відповідальності. Визначено, що нормативно-правовою підставою для застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері забруднення та засмічення морського простору України є положення, передбачені ст. 59-1, яка розміщена у главі 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини». Підкреслено, що порядок з цим вчинення правопорушень у сфері забруднення та засмічення моря своїм об'єктом шкідливого впливу може мати порушення встановленого порядку управління, зокрема, передбаченого ст. 188-5, що полягає у «невиконанні законних розпоряджень чи приписів, інших законних вимог посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів, ненадання їм необхідної інформації або надання неправдивої інформації, вчинення інших перешкод для виконання покладених на них обов'язків». Встановлено, що правопорушення у сфері забруднення та засмічення моря можуть пов'язуватися із корупційними ризиками та проявами, а відтак допустимим є застосування інших норм, передбачених главою 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління». Визначено, що важливим елементом регулювання морських відносин є міжнародні угоди, такі як Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права (UNCLOS), яка встановлює загальні принципи і норми для використання Світового океану, включаючи морську навігацію, права суден, охорону навколишнього середовища та багато інших аспектів морського права.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, держава, договір, забруднення, засмічення, морський простір, нормативно-правове регулювання, перевезення, склад правопорушення, суб'єкт правопорушення.

Yuliia LEHEZA

Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Doctor of Law, Professor, Institute of Human and Social Sciences, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0002-4896-3178

Scopus Author ID: 57215790362

DOI: 10.32782/LST/2023-3-7

To cite this article: Leheza, Yu. (2023). Ekologichna bezpeka perevezen morskym transportom: pytannia administratyvnoi vidpovidalnosti [Environmental safety of marine transportation: an issue of administrative responsibility]. *Law. State. Technology*, 3, 39–43, doi: 10.32782/LST/2023-3-7

ENVIRONMENTAL SAFETY OF MARINE TRANSPORTATION: AN ISSUE OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY

The purpose of the scientific work is to characterize the issue of environmental safety of maritime transport from the point of view of implementing regulatory aspects through the application of administrative liability measures. It

has been established that one of the components of the environmental safety of the maritime space is a system of guarantees of its administrative and legal protection, among which the mechanism of administrative responsibility is important. It has been determined that the regulatory basis for the application of administrative liability measures in the field of pollution and littering of the maritime space of Ukraine is the provisions provided for in Art. 59-1, located in Chapter 7 "Administrative offenses in the field of nature conservation, use of natural resources, protection of cultural heritage." It is emphasized that, along with this, the commission of offenses in the field of pollution and contamination of the sea by its object of harmful impact may have a violation of the established management procedure, in particular, provided for in Art. 188-5, consisting of "failure to comply with legal orders or instructions, other legal requirements of officials of bodies exercising state control in the field of environmental protection, use of natural resources, radiation safety or protection of natural resources, failure to provide them with the necessary information or provision of false information, committing other obstacles to the performance of their duties." It has been established that offenses in the field of pollution and sea litter may be associated with corruption risks and manifestations, and therefore it is permissible to apply other norms provided for in Chapter 15 "Administrative offenses encroaching on the established management procedure." It has been determined that an important element in the regulation of maritime relations are international agreements, such as the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), which establishes general principles and norms for the use of the World Ocean, including maritime navigation, ship rights, environmental protection and many other aspects of the sea rights.

Key words: administrative responsibility, state, contract, pollution, litter, maritime space, legal regulation, transportation, offense, subject of the offense.

Постановка проблеми. Відповідно до Директиви Європейського парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики встановлюється, що вжиття заходів із забезпечення охорони моря, водних ресурсів є фактором, який впливає як на економічний стан держави, так і на забезпечення якості життя людини та населення (Директива, 2000).

Згідно з положеннями Конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 року та Протоколів до неї, де встановлюється, що «Забрудненням морського середовища» визначається прямий чи опосередкований вплив людини на кількісній та якісній характеристики водних ресурсів моря шляхом заподіяння шкоди «живим ресурсам і життю в морі», створенням небезпеки для здоров'я людини, утворенням перешкоди для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниженням якості використовуваної морської води та погіршення умов відпочинку (Конвенція, 1992).

Стан наукової розробки проблеми. Проблема забезпечення вимог національної екологічної безпеки та встановлення специфіки її нормативно-правового регулювання здійснювалась у дослідженнях В. І. Андрейцева, О.С. Заржицького, В.Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка та ін.. В межах забезпечення ефективності адміністративно-правового регулювання забезпечення вимог екологічної безпеки варто виокремити публікації А.О. Борисенка, Є.О. Волько (Борисенко, 2019; Борисенко, Волько, 2022), Н.В. Мішиної (Mishyna, 2023) та ін. Проте питання нормативно-правового регулювання забезпечення екологічної безпеки

морського простору залишено поза увагою науковців, попри його надзвичайну актуальність в сучасних умовах.

Метою наукової роботи – є здійснення характеристики питання екологічної безпеки перевезень морським транспортом з точки зору реалізації нормативно-правових аспектів шляхом застосування заходів адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Індексу екологічної ефективності, що є оприлюдненим у 2021 р., Україна обіймала 95 місце серед 178 країн світу. І при цьому це показники, що не відображують руйнівний вплив, що був заподіяний довкіллю внаслідок російської військової агресії, внаслідок якої за попередніми оцінками було завдано екологічної шкоди розміром понад 46 млрд дол США (Матяш, 2023).

Згідно із ст. 16 Конституції України встановлюється як стратегічне завдання держави «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» (Конституція, 1996).

Однією із складових екологічної безпеки морського простору є система гарантій його адміністративно-правового захисту, серед яких важливе значення має механізм адміністративної відповідальності. Нормативно-правовою підставою для застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері забруднення та засмічення морського простору України є положення, передбачені ст. 59-1, яка розміщена у главі 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, викорис-

тання природних ресурсів, охорони культурної спадщини». Поряд з цим вчинення правопорушень у сфері забруднення та засмічення моря своїм об'єктом шкідливого впливу може мати порушення встановленого порядку управління, зокрема, передбаченого ст. 188-5, що полягає у «невиконанні законних розпоряджень чи приписів, інших законних вимог посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів, ненадання їм необхідної інформації або надання неправдивої інформації, вчинення інших перешкод для виконання покладених на них обов'язків». Крім того правопорушення у сфері забруднення та засмічення моря можуть пов'язуватися із корупційними ризиками та проявами, а відтак допустимим є застосування інших норм, передбачених главою 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління».

Варто підкреслити, що у наукових публікаціях морський простір як об'єкт адміністративно-правової охорони тлумачиться подекуди доволі широко. В цьому сенсі цікавим є підхід, обґрунтований у публікаціях О.В. Тодорова та О.В. Логінова, які до кола правопорушень, що тягнуть адміністративну відповідальність за забруднення морського простору віднесли: самовільне захоплення водних об'єктів; порушення правил ведення державного обліку вод або перекидання чи внесення недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності (Тодорова, Логінов, 2018).

У зарубіжних публікаціях до правопорушень у сфері забруднення та засмічення моря відносять і недотримання вимог здійснення спеціального водокористування (Schillinger, J, Özerol, G, Güven-Griemert, Ş, Heldeweg, M., 2020).

Дійсно, якщо виходити із розуміння взаємозв'язків екосистем, то очевидно, що якість водних ресурсів річок, озер, водоймищ впливає прямо чи опосередковано на якість морських ресурсів, і порушення вимог здійснення водокористування річковими ресурсами, підземними водами може здійснювати негативний вплив і море. Такий підхід вимагає перегляду підходів до розуміння змісту адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України шляхом його поєднання із застосуванням заходів охорони внутрішніх водних ресурсів, зокрема, річок, які впадають до Чорного та Азовського морів.

Морський простір України є складовою Світового океану. В межах чинного законодавства

України категорія «світовий океан» застосовується в аспекті регулювання здійснення міжнародних перевезень морським сполученням. Морські перевезення відносяться до поширених видів перевезень, які при цьому дозволяють забезпечити як економічність, так і відносну безпеку та оперативність. З врахуванням специфіки розуміння морського простору як природного об'єкту очевидним є висновок про необхідність регуляції використання перевезень у такому сполученні не лише на рівні національного законодавства, але і на рівні актів міжнародного законодавства.

Зокрема, такими є положення ряду міжнародних нормативних актах, що ухвалені ООН та іншими міждержавними організаціями, серед яких варто виокремити Міжнародну морську організацію, Міжнародну організацію праці, Всесвітню організацію охорони здоров'я та ін.. Намагання забезпечити екологічну безпеку перевезень морським простором здійснюється і на рівні діяльності громадських організацій, зокрема, Міжнародного морського комітету, Консультативного комітету із запобігання забруднення моря нафтою, Об'єднання асоціацій судновласників Європейського Союзу, Міжнародної асоціації судновласників Чорноморського регіону та ін..

Перевезення морським транспортом часто супроводжується створенням загрози забруднення, що спричинює тяжкі екологічні наслідки не лише для однієї країни, в зоні територіального моря якої сталася аварія, але і площ Світового океану, з якими перебуває у природних взаємозв'язках те чи інше море.

Унеможливлення створення загрози екологічної небезпеки вимагає максимальної деталізації здійснення перевезень вантажів морським транспортом в цілому, і зокрема, перевезень небезпечних вантажів та відходів.

Специфіка здійснення господарської діяльності у морському просторі пов'язується із наявністю ряду особливостей. Передусім необхідно говорити, що попри встановлені регламенти здійснення перевезень у морському просторі в наслідок значних площ Світового океану допускається несанкціоноване використання певних самохідних чи несамохідних плавучих та стаціонарних споруд, плавзасобів, що або використовуються без належної дозвільної документації, або з порушенням їх цільового функціонального призначення у їх використанні. Крім того характер морських перевезень дозволяє говорити про участь у них значної кількості людей, неконтрольованих процесів міграції, переміщення населення, що теж впли-

ває на створення загрози в процесі транспортування вантажів.

Другою специфікою діяльності у Світовому океані є її ризиковість. Морське право регулює діяльність, пов'язану з мореплавством, та встановлює правила та норми, що допомагають уникнути небезпеки та вирішувати проблеми, що виникають на морі. Наприклад, правила про припинення договору перевезення в разі перешкод, такі як лід, допомагають підтримувати безпеку морської навігації (Матієнко, Допілка, 2021: 331-335).

Висновок. Отже, особливістю здійснення перевезень морським простором є міжнародний характер діяльності на морі. Багато морських відносин мають міжнародний характер, оскільки судна пересуваються через води, що перетинають національні кордони. Це вимагає гармонізації законодавства різних держав та укладення міжнародних угод для створення єдиної системи регулювання морських відносин. Отже, важливим елементом регулювання морських відносин є міжнародні угоди, такі як Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права (UNCLOS). UNCLOS встановлює загальні принципи і норми для використання Світового океану, включаючи

морську навігацію, права суден, охорону навколишнього середовища та багато інших аспектів морського права. Але при цьому така розгалуженість нормативно-правового регулювання перевезень морським транспортом створює чисельні протиріччя та правозастосовчі колізії, що на разі можуть бути врегульовані лише шляхом застосування аналогії права чи закону, а також морських звичаїв. Наприклад, згідно із нормативними положеннями здійснення торгових морських перевезень в Україні та міжнародному морському просторі та світовому океані вживаним є правило, що договір перевезення вантажів, в тому числі небезпечних вантажів, може бути припинено, якщо судно внаслідок дії непереборних обставин (крига, яку плавзасіб не може здолати через його технічні характеристики, або заборона входу до порту призначення чи інші обставини). Тобто по суті у таких відносинах діє принцип звільнення від цивільно-правової відповідальності в наслідок дії непереборної сили.

В цьому сенсі варто зазначити, що для договору перевезення морським транспортом доцільним є застосування таких категорій, як загальна аварія, обмежена відповідальність тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Директива Європейського парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text
2. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року. Протоколи до неї. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065/ed19940414/find?text=%C7%E0%E1%F0%F3%E4%ED%E5%ED%ED%FF+%EC%EE%F0%F1%FC
3. Borysenko A. The system of taxation of activities in the field of use of natural resources. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 60-63. URL.: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/18.pdf
4. Борисенко А.О., Волько Є.О. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади у здійсненні регіональної екологічної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №.6. С. 43-46
5. Mishyna N. V. Decentralization: European court of human rights' judgements implementation. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 32. С. 94-99. <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf>
6. Матяш Т. Збройна агресія Росії завдала шкоди екології України на \$46 млрд, – Мінприроди. URL.: https://lb.ua/society/2023/01/14/542516_zbroyna_agresiya_rosii_zavdala_shkodi.html
7. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Тодорова О. В., Логінов О. В. Адміністративна відповідальність за забруднення морського середовища: проблемні аспекти. *LEX PORTUS*. № 3. (11)'2018. С. 208-218.
9. Schillinger, J, Özerol, G, Güven-Griemert, Ş, Heldeweg, M. Water in war: Understanding the impacts of armed conflict on water resources and their management. *WIREs Water*. 2020; 7:e1480. <https://doi.org/10.1002/wat2.1480>
10. Матієнко К. Г., Допілка В. О. Правове регулювання відповідальності за забруднення навколишнього середовища при перевезенні небезпечних вантажів морем. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2021. Випуск 67. С. 331-335.

REFERENCES:

1. Dyrektyva Yevropeiskoho parlamentu i Rady 2000/60/leS vid 23 zhovtnia 2000 roku pro vstanovlennia ramok zakhodiv Spivtovarystva v haluzi vodnoi polityky [Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of October 23, 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text [in Ukrainian].
2. Konventsiiia pro zakhyst Chornoho moria vid zabrudnennia 1992 roku [Convention on the Protection of the Black Sea from Pollution of 1992. Protocols to it.]. Protokoly do nei. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065/ed19940414/find?text=%C7%E0%E1%F0%F3%E4%ED%E5%ED%ED%FF+%EC%EE%F0%F1%FC [in Ukrainian].
3. Borysenko A. (2019) The system of taxation of activities in the field of use of natural resources [The system of taxation of activities in the field of use of natural resources]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: «Iurysprudentsiia». № 42. С. 60-63. Retrieved from http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/18.pdf [in Ukrainian].
4. Borysenko A.O., Volko Ye.O. (2022) Vzaiemodiia instytutiv hromadskoho suspilstva ta orhaniv publichnoi vlady u zdiisnenni rehionalnoi ekolohichnoi polityky [Interaction of civil society institutions and public authorities in the implementation of regional environmental policy]. Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava. 2022. №.6. S. 43-46 [in Ukrainian].
5. Mishyna N. V. (2023) Decentralization: European court of human rights judgements implementation [Decentralization: European court of human rights' judgments implementation]. Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 2023. T. 32. S. 94-99. <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/11.pdf> [in Ukrainian].
6. Matiash T. (2023) Zbroina ahresiia Rosii zavdala shkody ekolohii [Russia's armed aggression caused \$46 billion in damage to Ukraine's ecology, – Ministry of Natural Resources]. Ukrainy na \$46 mlrd, – Minpryrody. Retrieved from https://lb.ua/society/2023/01/14/542516_zbroyna_agresiya_rosii_zavdala_shkodi.html [in Ukrainian].
7. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. S. 141. [in Ukrainian].
8. Todorova O. V., Lohinov O. V. (2018) Administrativna vidpovidalnist za zabrudnennia morskoho sere-dovyshcha: problemni aspekty [Administrative responsibility for pollution of the marine environment: problematic aspects]. LEX PORTUS. № 3. (11). S. 208-218. [in Ukrainian].
9. Schillinger, J, Özerol, G, Güven-Griemert, Ş, Heldeweg, M. (2020) Water in war: Understanding the impacts of armed conflict on water resources and their management. WIREs Water. 7: e1480. Retrieved from <https://doi.org/10.1002/wat2.1480>
10. Matiienko K. H., Dopilka V. O. (2021) Pravove rehuliuвання vidpovidalnosti za zabrudnennia navkolysh-noho sere-dovyshcha pry perevezenni nebezpechnykh vantazhiv morem [Legal regulation of liability for envi-ronmental pollution during the transportation of dangerous goods by sea]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO. 2021. Vypusk 67. S. 331-335. [in Ukrainian].

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.81

Руслан КУБРАК

кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри правової та спеціальної підготовки, Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби» вул. Колеусівська, 39, м. Кам'янське, Україна, 51900

ORCID: 0000-0002-9912-098X

Микола МАЛИШКО

заступник начальника, Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби», вул. Колеусівська, 39, м. Кам'янське, Україна, 51900

ORCID: 0000-0001-9185-0120

DOI: 10.32782/LST/2023-3-8

Бібліографічний опис статті: Кубрак, Р., Малишко, М. (2023). Наркотичні засоби та психотропні речовини як загроза правопорядку в установах виконання покарань. *Law. State. Technology*, 3, 44–49, doi: 10.32782/LST/2023-3-8

НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ ТА ПСИХОТРОПНІ РЕЧОВИНИ ЯК ЗАГРОЗА ПРАВОПОРЯДКУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Авторами аргументовано визначено наявність в установах виконання покарань наркотичних засобів та психотропних речовин як детермінанти вчинення засудженими та іншими особами протиправних дій. Автори доходять висновку, що розповсюдження серед засуджених наркотичних засобів та психотропних речовин, а також їх вживання часто є першопричиною вчинення на території установ виконання покарань кримінальних правопорушень, в тому числі і насильницького характеру, порушень встановленого порядку відбування покарання, актів самопошкодження та суїцидів. Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження визначено, що не дивлячись на заходи ізоляції в установах виконання покарань у цілому існують умови, що сприяють формування серед засуджених попиту на наркотичні засоби. Здебільшого це обумовлено високою концентрацією на окремій локалізованій території засуджених, які мають наркотичну залежність, досвід виготовлення, вживання, розповсюдження наркотиків, а також стійкі кримінальні зв'язки за межами установи з особами та кримінальними угрупованнями, основною діяльністю яких є розповсюдження наркотичних засобів.

Авторами статті звертається увага на той факт, що наявність можливості у засуджених вживати наркотичні засоби чи психотропні речовини під час відбування встановленого судом покарання нівелює заходи персоналу установ виконання покарань, спрямовані на їх ресоціалізацію та інтеграцію в суспільство, створюють умови для залучення кримінально спрямованими особами до вживання та розповсюдження вказаних речовин засудженими, які не мали такого досвіду.

Ключові слова: наркозлочинність, наркотичні засоби, психотропні речовини, наркозлочини, установа виконання покарань, правопорушення, пов'язані з корупцією, суб'єкт кримінального правопорушення.

Ruslan KUBRAK

Candidate of Law, Deputy Head of the Department of Legal and Special Training, Territorially Separated Branch «Kamianske Branch of the Academy of the State Penitentiary Service» Koleusivska str., 39, Kamianske, Ukraine, 51900

ORCID: 0000-0002-9912-098X

Mykola MALYSHKO

Deputy Head, Territorially Separated Department "Kamianske Branch of the Academy of the State Penitentiary Service", Koleusivska str., 39, Kamianske, Ukraine, 51900

ORCID: 0000-0001-9185-0120

DOI: 10.32782/LST/2023-3-8

To cite this article: Kubrak, R., Malysko, M. (2023). Narkotichni zasoby ta psykhotropni rečovyny yak zahroza pravoporiadku v ustanovakh vykonання pokaran [Narcotic drugs and psychotropic substances as a threat to law and order in penitentiary institutions]. *Law. State. Technology*, 3, 44–49, doi: 10.32782/LST/2023-3-8

NARCOTICS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AS A THREAT TO LAW AND ORDER IN PENALTIES

The authors provide a reasoned analysis of the presence of narcotic drugs and psychotropic substances in penal institutions as a determinant of the commission of illegal acts by convicts and other persons. The authors come to the conclusion that the distribution of narcotic drugs and psychotropic substances among convicts, as well as their use, is often the root cause of criminal offences, including violent ones, violations of the established procedure for serving sentences, acts of self-harm and suicide in penal institutions. Based on the results of the study, it was determined that despite isolation measures in penitentiary institutions, there are conditions that contribute to the formation of demand for drugs among convicts. This is mainly due to the high concentration of convicts with drug addiction, experience in the manufacture, use and distribution of drugs, as well as stable criminal ties outside the institution with individuals and criminal groups whose main activity is the distribution of drugs.

The authors of the article draw attention to the fact that the possibility for convicts to use narcotic drugs or psychotropic substances while serving a sentence imposed by a court offsets the measures taken by the staff of penitentiary institutions aimed at their re-socialisation and integration into society, and creates conditions for criminal individuals to engage in the use and distribution of these substances by convicts who have not had such experience.

Key words: drug-related crime, narcotic drugs, psychotropic substances, drug-related offences, penitentiary institution, corruption-related offences, criminal offence.

Актуальність проблеми. Останні роки наркотизація населення є складною соціальною проблемою, що має перманентний характер та ознаки динамічного зростання кількості осіб, які вживають наркотичні засоби та психотропні речовини, їх видів, кількісно-вагових характеристик їх виробництва та вилучення, а також географії поширеності. Зазначені тенденції характерні для більшості держав. Не обійшла стороною вказана проблема і Україну.

Останні десятиліття в Україні спостерігається зростання майже в п'ять раз кількості вчинених кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. При цьому за останні п'ять років серед виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, кожна 8 особа вчинила кримінальне правопорушення вказаного виду. Значна частина цих осіб відбувають покарання в установах виконання покарань (далі – УВП).

Останні десять років оптимізовано більше половини УВП, що обумовлено різними факторами і в першу чергу значним скороченням осіб, що відбувають покарання в УВП. Незважаючи на зазначену тенденцію кількість кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин в УВП залишається сталою, щороку реєструється близько 300 таких правопорушень.

Проблема наявності наркотичних засобів та психотропних речовин на території УВП, розпо-

всюдження їх серед засуджених та вживання останніми є актуальною та має перманентний характер. Зокрема на профілактичних обліках в УВП як схильні до вживання і розповсюдження наркотичних речовин у 2014 р. перебувало 2541 засуджена особа (Інформаційний бюлетень про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2014), в 2016 – 1335, 2019 – 1137, 2020р. – 1176, 2021– 1299, 2022 – 1241 (Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2019-2022 рр. (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2022).

Протягом останніх десяти років на обліках в медичних частинах та лікарняних закладах УВП щорічно перебуває понад дві тисячі засуджених, які мають психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання наркотичних засобів та психотропних речовин.

Вищенаведене свідчить про актуальність окреслених вище проблемних питань та потребу в їх подальшому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, запобіганню їх проникненню та контрабанді на територію УВП, у тому числі у контексті суміжних проблем, досліджувалися

багатьма українськими та зарубіжними вченими. Серед них зокрема роботи І.В. Баклана «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчиняються неповнолітніми» (Баклан, 2007), І.В. Боднара «Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу» (Боднар, 2012), В.А. Бублейника «Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти» (Бублейник, 2007), Ю.Ю. Варги, А.О. Габіані, Є.Г. Гасанова «Наркозлочинність (кримінологічний аналіз та протидія)» (Варга, Габіані, Гасанов, 2016) Є.О. Гладкової «Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні» (Гладкова, 2019), Р.М. Кубрака, В.В. Леня «Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк» (Кубрак, Леня, 2018), І.І. Митрофанова «Кримінально-правові засади впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочин» (Митрофанов, 2009), А.А. Музики «Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» (Музика, 1998), В.В.Шаблистий, Л.Г.Якименко «Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань» (Шаблистий, Якименко, 2017) та інших.

Наукові праці вказаних вчених стали підґрунтям дослідження суспільної небезпеки вживання засудженими наркотичних засобів та психотропних речовин, а також їх розповсюдження в УВП. Однак, на наше переконання, зазначені проблемні питання залишаються мало дослідженими та потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є аналіз комплексу небезпек та загроз правопорядку в УВП, що прямо чи опосередковано пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальноновизнаним є факт існування прямих та потенційних загроз суспільству, що несе незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин. Для українського суспільства ця проблема є вкрай актуальною, обумовлена негативними тенденціями, оскільки останні десять років щорічно реєструється близько 30 тис. кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, передбачених статтями 305-320 КК України (далі – наркозлочинів) і правоохоронними органами виявляється у середньому до 15 тис. осіб, які їх вчинили.

Кримінологами неодноразово вказувалось, що вживання наркотичних засобів та психотропних речовин слугувало детермінантою вчинення правопорушень, а вказані речовини зачасти є предметом кримінальних правопорушень. За даними судової статистики протягом 2022 р. за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин засуджено 10733 особи, 2021 р. – 11436, 2020 р. – 10159, 2019 р. – 9633, 2018 р. – 10145, з них до позбавлення волі на певний строк у 2021 р. – 953 особи; 2020 р. – 1154 особи; 2019 р. – 1195 осіб; 2018 р. – 1402 особи (Огляд даних про стан здійснення правосуддя (за даними судової адміністрації), 2022).

Враховуючи зазначені статистичні дані можна зробити проміжні висновки про значну кількісну концентрацію в УВП засуджених, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, а також осіб, що мають наркозалежність і відбувають покарання за вчинення кримінальних правопорушень іншого виду.

Засуджені до позбавлення волі на певний строк тримаються ізольовано від суспільства, в тому числі і з метою недопущення потрапляння до них заборонених предметів та речовин. Різними каналами та способами наркотичні засоби та психотропні речовини правопорушники намагаються передати на територію установ. Персоналом УВП при спробі доставки до УВП вилучено у 2015 р. – 10843,757 г; у 2016 р. – 7874,771 г (Інформаційний бюлетень «Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016р» (за даними Державної кримінально-виконавчої служби України), 2017); в 2019 р. – 1889,52 г; 2020 р. – 12286,08 г; 2021 р. – 7403,9 г; 2022 р. – 2814,976 г. (Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2019-2022 рр. (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2022).

Не дивлячись на засоби локалізації засуджених в межах УВП, зазначені речовини потрапляють на їх територію та розповсюджуються серед засуджених і вживаються ними. Безпосередньо в заборонених зонах УВП у 2015 р. виявлено та вилучено 498,375 г наркотичних засобів, у 2016 р. – 184,968 г (Інформаційний бюлетень «Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охо-

рони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016р» (за даними Державної кримінально-виконавчої служби України), 2017); 2020 р. – 2586,261 г.; 2021 р. – 1112,68 г.; 2022 р. – 487,305 г. (Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2019-2022 рр. (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2022).

Протизаконна наявність у особи на території УВП наркотичних засобів чи психотропних речовин, а також розповсюдження їх серед засуджених безпосередньо є кримінальним правопорушенням. В свою чергу вчинення вказаного кримінального правопорушення несе ряд потенційних загроз правопорядку в УВП, як то: неадекватна обстановка поведінка та вчинення правопорушень засудженими після вживання наркотичних засобів та психотропних речовин; створення безпідставних конфліктних ситуацій, як із засудженими так і з персоналом УВП; вчинення самопошкоджень та актів суїцидального характеру; вчинення правопорушень, направлених на отримання коштів для придбання наркотичних засобів; породження боргових зобов'язань між засудженими на фоні придбання, переправки до установи, розподілу та вживання наркотиків споживачами; залучення засуджених осіб, які мають наркотичну залежність до вчинення протиправних дій, виготовлення, зберігання чи розповсюдження заборонених предметів; висловлювання погроз та вчинення нападу на персонал УВП.

Основними каналами проникнення наркотичних засобів на територію УВП є: пересилання їх в посилках та передачах від інших осіб, що перебувають поза межами установи; перекид через огорожі УВП; розповсюдження засудженими, які прибувають до установи та потайки від огляду проносять на територію установи; провози через контрольно-пропускні пункти установи на транспортних засобах та проноси персоналом чи іншими особами. Вочевидь, налагодження каналу надходження наркотичних засобів чи коштів для їх придбання потребує залучення до цієї протиправної діяльності інших осіб, яку перебувають поза УВП, в тому числі особи персоналу установи, що в свою чергу породжує корупційні зв'язки і сприяє утворенню стійких злочинних груп для розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин або інгредієнтів для їх виготовлення в умовах установи.

Особливої небезпеки така тенденція набуває якщо врахувати, що в УВП тримається зна-

чна кількість осіб, які вирізняються підвищеною суспільною небезпекою зі стійкими прокримінальними установками. За даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань в УВП відбували покарання схильні до втечі у 2022 р. 294 засуджених (у 2021 р. – 327), схильних до нападу та захоплення заручників – 271 (284), схильних до злісної непокори – 549 (584), схильних до самогубства або членушкодження – 1705 (1745), схильних до виготовлення зброї, вибухових пристроїв – 53 (53), схильних до вживання і розповсюдження наркотичних речовин – 1241 (1299), організаторів азартних ігор – 157 (198), злісних порушників встановленого порядку відбування покарання – 2021 (2347) (Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2019-2022 рр. (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2022).

До того ж щороку в УВП вилучається значна кількість колючо-ріжучих предметів, які можуть використовуватися для нанесення тілесних ушкоджень засудженим, персоналу установи чи іншим особам, що перебувають на їх території, зокрема у 2022р. персоналом вилучено 2316 одиниць, в 2021 р. – 3195.

Серед засуджених, які вчинили наркозлочини, спостерігається високий рівень вчинення повторних злочинів. Кожна 4-5 особа, яка вчинила кримінальні правопорушення вказаного виду, раніше притягувалась до кримінальної відповідальності (Кубрак, Малишко, 2022: 201). Наявність у засуджених можливості вживати наркотичні засоби нівелює заходи спрямовані на їх ресоціалізацію, медичного, психіатричного та психологічного впливу на тих з них, які мають наркозалежність. До того ж слід відмітити, що вживання ін'єкційних наркотиків в умовах УВП, де відсутні індивідуальні шприци у споживачів, підвищує ризик поширення серед них небезпечних захворювань.

Існування каналів надходження наркотичних засобів до УВП несе ризики утворення або зміцнення існуючих зв'язків засуджених в УВП з кримінальними угрупованнями, що займаються виготовленням та розповсюдженням наркотичних засобів та психотропних речовин. Стійкі та тривалі зазначені кримінальні зв'язки масштабують суспільну небезпеку такої протиправної діяльності. А наркозлочинність в УВП стає вагомим структурним елементом наркозлочинності у загальнодержавному розумінні, професіоналізуючи її та поповнюючи новими членами злочинних угруповань, в тому числі і з числа персоналу УВП.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, враховуючи вищенаведене, констатуємо, що наявність на територіях УВП наркотичних засобів та психотропних речовин є комплексною проблемою та має тривалий характер.

Заходи з ізоляції засуджених та недопущення потрапляння до УВП заборонених предметів не забезпечують в повній мірі перекриття каналів надходження наркотичних засобів до УВП.

Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин на території УВП є суспільно небезпечним явищем, що несе ризики для правопорядку не тільки в установі а й за її межами. Наркозлочинність в УВП поступово інтегрується в наркозлочинність у загальнодержавному розумінні.

Протидія пенітенціарній наркозлочинності та пов'язаним з нею криміногенним явищам не тільки сприятиме ресоціалізації

значної кількості засуджених, їх інтеграції в суспільство після звільнення як повноцінного його члена, а й надасть можливість створення безпекових соціальних просторів в УВП як для персоналу так і для засуджених та інших осіб, які перебувають на території установ.

Протидія наркозлочинності в УВП вочевидь потребує комплексного підходу в застосуванні заходів примусу, режимних вимог і ґрунтуватися на запобіжних та медико-реабілітаційних заходах, спрямованих на недопущення потрапляння наркотичних засобів в УВП, подолання у частини засуджених залежності від впливу психоактивних речовин, усунення умов існування попиту на наркотичні засоби і психотропні речовини, розповсюдження наркотиків на території УВП, виключення чи мінімізація впливу на загальну масу засуджених осіб, які вчиняють наркозлочини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інформаційний бюлетень про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році. Київ, 2014. 34 с.
2. Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2019-2022рр. Київ, 2022. 32 с.
3. Баклан І.В. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
4. Боднар І.В. Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 19 с.
5. Бублейник В.А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
6. Наркозлочинність (кримінологічний аналіз та протидія): навч. посібник / Я.В. Ступник, О.В. Білаш, Ю.Ю. Варга та ін. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 308 с.
7. Гладкова, Є. О. Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2019. 462 с.
8. Кубрак Р.М., Лень В.В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 272 с.
9. Митрофанов І.І. Кримінально-правові засоби впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочин: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
10. Музика А.А. Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис... д-ра юрид. наук. Київ, 1998. 44 с.
11. Шаблистий В.В., Якименко Л.Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: монографія. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.
12. Огляд даних про стан здійснення правосуддя. Судова статистика URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ogl_2023 (дата звернення 10.09.2023).
13. Інформаційний бюлетень «Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016р», Київ: Державна кримінально-виконавча служба України, 2017. 34 с.
14. Кубрак Р.М., Малишко М.Г. Аналіз окремих складових характеристики наркозлочинності в Україні. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2022. № 3. С. 199–203.

REFERENCES:

1. Informatsiyni biuleten pro diialnist pidrozdiliv okhorony, nahliadu i bezpeky kryminalno-vykonavchykh ustanov u 2013 rotsi. [Information bulletin on the activities of security, supervision and safety units of penal institutions in 2013]. (2014) Kyiv [in Ukrainian].
2. Ohliad osnovnykh pokaznykiv stanu rezhymu, izoliatsii ta nahliadu v ustanovakh vykonannia pokaran ta slidchykh izoliatorakh protiahom 2019-2022rr. [An overview of the main indicators of the state of regime, isolation and supervision in penitentiary institutions and pre-trial detention centres in 2019-2022]. (2022) Kyiv [in Ukrainian].
3. Baklan, I.V. (2007) Kryminolohichna kharakterystyka ta poperedzhennia zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analohiv abo prekursoriv, shcho vchyniuiutsia nepovnolitnimy [Criminological characteristics and prevention of crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors committed by minors]: *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Bodnar, I.V. (2012) Kryminolohichni zasady zapobihannia vchynennia zlochyniv u kryminalno-vykonavchykh ustanovakh zakrytoho typu [Criminological Principles of Prevention of Crimes in Closed Penitentiary Institutions] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Bubleinyk, V.A. (2007) Borotba z nezakonnym zbutom narkotychnykh zasobiv: kryminalno-pravovi i kryminolohichni aspekty [The fight against the illegal sale of narcotic drugs: criminal law and criminological aspects]: *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Stupnyk, Ya.V., Bilash, O.V., & Varha, Yu.Iu. (2016) *Narkozlochynnist (kryminolohichniy analiz ta protydiia) [Drug crime (criminological analysis and countermeasures)]*. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
7. Hladkova, Ye. O. (2019) Kryminolohichni zasady stratehii y taktyky protydii narkozlochynnosti v Ukraini [Criminological principles of the strategy and tactics of combating drug crime in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Kubrak, R.M., & Len, V.V. (2018) *Kryminalno-vykonavcha kharakterystyka zasudzhenykh z psykhichnymy vidkhyleniamy do pozbavlennia voli na pevnii strok [Criminal-executive characteristics of convicts with mental disorders to imprisonment for a certain period]*. Dnipro: Vydavets Bila K.O. [in Ukrainian].
9. Mytrofanov, I.I. (2009) Kryminalno-pravovi facilies of influence are on narcodependent persons that committed crime [Criminal legal means of influencing drug addicts who have committed a crime]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
10. Muzyka, A.A. (1998) Nezakonnii obih narkotychnykh zasobiv v Ukraini (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia) [Illegal drug trafficking in Ukraine (criminal legal and criminological research)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Shablysty, V.V., & Yakymenko, L.H. (2017) *Zapobihannia pronyknenniu zaboronenykh predmetiv do ustanov vykonannia pokaran [Preventing the penetration of prohibited items into penal institutions]* Dnipro: Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav; Lira LTD [in Ukrainian].
12. Ohliad danykh pro stan zdiisnennia pravosudivstva. Sudova statystyka [Overview of data on the state of administration of justice. Judicial statistics]. *court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ogl_2023*. Retrieved from https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ogl_2023 [in Ukrainian].
13. Informatsiyni biuleten «Pro stan pravoporiadku, izoliatsii ta nahliadu, diialnist pidrozdiliv okhorony, pozhezhnoi bezpeky ta voienizovanykh formuvan Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy u 2016r» [Newsletter «About the state of law and order, isolation and supervision, activity of subdivisions of guard, fire safety and militarized forming of Government criminally-executive service of Ukraine in 2016p»] (2017) Kyiv: Derzhavna kryminalno-vykonavcha sluzhba Ukrainy [in Ukrainian].
14. Kubrak, R.M., & Malysko, M.G. (2022) Analiz okremykh skladovykh kharakterystyk narkozlochynnosti v Ukraini [Analysis of certain component characteristics of drug crime in Ukraine] *Elektronne naukove vydannia «Porivnialno-analitychne pravo»*, 3, 199 – 203 [in Ukrainian].

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

Юрій МИРОШНИЧЕНКО

кандидат юридичних наук, голова Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області, пр. Металургів, 231, м. Маріуполь, Україна, 87525

ORCID: 0000-0002-9114-1495

DOI: 10.32782/LST/2023-3-9

Бібліографічний опис статті: Мирошніченко, Ю. (2023). Щодо визначення терміну «криміналістичне забезпечення»: семантичний аспект. *Law. State. Technology*, 3, 50–55, doi: [10.32782/LST/2023-3-9](https://doi.org/10.32782/LST/2023-3-9)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Мета дослідження, матеріали якого подаються у цій статті, полягала в наближенні до побудови поняття криміналістичного забезпечення судового провадження. Методологія дослідження ґрунтується на використанні методів діалектики та семантичного аналізу, які дозволили з'ясувати значення мовних одиниць, що утворюють словосполучення «криміналістичне забезпечення», та сформулювати ресурсно-діяльнісний підхід до розуміння онтології позначеного ним явища.

Вихідним положенням дослідження є твердження, згідно з яким неточність гуманітарних наук жодним чином не виправдовує наявності в їхній структурі невизначених, розпливчастих або багатозначних термінів. Попри відсутність математичної, а часом і семантичної ясності, терміни будь-якої, зокрема й гуманітарної дисципліни повинні зберігати логічну визначеність і гносеологічну точність. Не перебільшуючи дослідницький потенціал семантичного аналізу мовних одиниць, які утворюють назву досліджуваного поняття, автор сподівався, що застосування деяких лінгвістичних засобів з метою формування певних посилок, необхідних принаймні для окреслення меж, позначеного відповідним терміном поняття, може виявитися продуктивним, адже термін, якщо й не охоплює всього номінованого поняття, то, без сумніву, є його ядром, серцевиною, основним змістом.

Проведене дослідження показало необхідність подальшого вивчення феномену криміналістичного забезпечення як складної, багатопланової функціонуючої системи на базі ресурсно-діяльнісного підходу. Наступним кроком у напрямку розв'язання поставлених перед собою автором статті дослідницьких завдань має стати побудова дефініції поняття криміналістичного забезпечення судового провадження, що передбачає необхідність з'ясування низки ключових питань, від яких залежить його змістовна та структурна визначеність.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, кримінальне провадження, судовий розгляд.

Yurii MYROSHNYCHENKO

Candidate of Legal Sciences, Head of the Illichevskyi District Court of Mariupol of Donetsk region, 231 Metalurgiv avenue, Mariupol, Ukraine, 87525

ORCID: 0000-0002-9114-1495

DOI: 10.32782/LST/2023-3-9

To cite this article: Myroshnychenko, Yu. (2023). Shchodo vyznachennia terminu «kryminalistychnе zabezpechennia»: semantychnyi aspekt [Regarding the definition of the term "forensic support": the semantic aspect]. *Law. State. Technology*, 3, 50–55, doi: [10.32782/LST/2023-3-9](https://doi.org/10.32782/LST/2023-3-9)

REGARDING THE DEFINITION OF THE TERM "FORENSIC SECURITY": SEMANTIC ASPECT

The purpose of the study, the materials of which are presented in this article, was to approach the construction of the concept of forensic support for judicial proceedings. The research methodology is based on the use of methods of dialectics and semantic analysis, which made it possible to find out the meaning of language units that form the phrase "forensic support," and to formulate a resource-activity approach to understanding the ontology of the phenomenon designated by it.

The initial position of the study is the statement that the inaccuracy of the humanities in no way justifies the presence in their structure of uncertain, vague or ambiguous terms. Despite the lack of mathematical and sometimes semantic

clarity, the terms of any, including humanitarian discipline, must maintain logical certainty and epistemological accuracy. Without exaggerating the research potential of the semantic analysis of the linguistic units that form the name of the concept under study, the author hoped that the use of some linguistic means in order to form certain premises necessary, at least, to delineate the boundaries indicated by the corresponding term of the concept, could be productive, because the term, if it does not cover the entire nominated concept, then, undoubtedly, is its core, core, main content.

The study showed the need for further study of the phenomenon of forensic support as a complex, multifaceted functioning system based on resource and process approaches. The next step towards solving the research tasks set by the author of the article should be the construction of a definition of the concept of forensic support for judicial proceedings, which implies the need to clarify a number of key issues on which its meaningful and structural certainty depends.

Key words: forensic support, criminal proceedings, trial.

Вступ. Добре відомо, що криміналістика виникла й розвивалась як наука для слідчих, наука про розкриття та розслідування злочинів. Відтак традиційним для неї стало те, що певна категорія спочатку вводиться в її мову як інструмент пізнання закономірностей діяльності із запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і лише згодом, підтвердивши свою спроможність, починає «примірятися» науковцями до сфери судової діяльності. Не є у цьому сенсі виключенням і концепт «криміналістичне забезпечення», що цікавить нас у контексті використання криміналістичних знань для забезпечення потреб судового розгляду кримінальних справ (Мирошніченко, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За даними більшості джерел, перші згадки терміну «криміналістичне забезпечення» належать до 60-х років минулого століття, а початок активного формування позначеного ним поняття припадає на кінець його 70-х – початок 80-х років. З плином часу концепт криміналістичного забезпечення міцно закріпився в категоріальному апараті науки криміналістики й наразі активно використовується у найрізноманітніших контекстах. Вченими розглядаються як загальні проблеми криміналістичного забезпечення досудового розслідування (Пирог, 2018; Черноус, 2017; Юхно, 2021 та ін.), так і вузьчі питання технічного, тактичного, методичного забезпечення слідчої діяльності (Капустіна, 2021; Матвієнко, 2000; Степанюк Р. Л., 2023 та ін.), розкриття та розслідування окремих видів і груп кримінальних правопорушень (Гусева, 2021; Єфімов, 2020; Пряхін, Гангур, 2020), висвітлюються криміналістичні аспекти проведення процесуальних і слідчих дій (Галаган, 2011; Грібов, 2017; Мельниченко 2016 та ін.).

З огляду на це література, присвячена означеній тематиці, рясніє авторськими визначеннями терміну «криміналістичне забезпечення», що, втім, не додає ясності в розумінні сутності номінованого ним поняття. Нерідко слово-

сполучення «криміналістичне забезпечення» використовується просто як фігура мови, без аналізу змісту номінованого ним поняття. Частина авторів використовує звучний термін, не заглиблюючись у ґенезу явища і суть питання, й вільно чи свавільно, підводить під поняття криміналістичного забезпечення всю систему криміналістичних знань або її окремі частини. Інші дослідники, особливо не замислюючись, відносить до криміналістичного забезпечення суміжні або такі, що перетинаються, види діяльності, включаючи в поняття криміналістичного забезпечення управлінське, кадрове, правове, матеріально-технічне та інші види забезпечення.

Актуальність проблеми обумовлена методологічним правилом, за яким попереднє з'ясування сутнісного змісту основного операційного поняття будь-якого дослідження є необхідною передумовою поетапного та плідного розгортання його предмета. В аспекті проблематики нашого дослідження таким поняттям є «криміналістичне забезпечення судового провадження». Водночас використання у його назві родового терміну «криміналістичне забезпечення» неминуче вимагало: до того як перейти до визначення та формулювання провідних проблем, першорядних завдань, гіпотез і мети майбутнього дослідження слід розібратися зі смислом ключового терміну.

Мета дослідження, матеріали якого подаються у цій статті, полягала в наближенні до з'ясування змісту поняття криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності через семантичний аналіз його базового терміну задля використання отриманого результату в процесі побудови концепції криміналістичного забезпечення судового провадження.

Виклад основного матеріалу. Термін є спеціальною лексичною одиницею, що використовуються у наукових, технічних або професійних контекстах і має певне визначення та застосовується для уточнення або обміну інформацією в межах конкретної сфери діяльності й обміну

знаннями у цих галузях. Виправдовуючи відсутність більш-менш узгодженої дефініції терміну «криміналістичне забезпечення», що однозначно сприймалася б науковою спільнотою, можна було б, напевно, посперечатися на те, що на відміну від точних наук, терміни яких відрізняються інваріантністю значень, елементи терміносистем гуманітарних галузей знання характеризуються деякою узагальненістю, розгалуженістю смислових відтінків, суб'єктивно-оцінними нашаруваннями, контекстною залежністю. Та все ж твердження щодо неточності гуманітарних наук жодним чином не може виправдовувати наявності в їхній структурі невизначених, розпливчастих або багатозначних термінів. Попри відсутність математичної, а часом і семантичної ясності, терміни будь-якої, зокрема й гуманітарної дисципліни повинні зберігати логічну визначеність і ґносеологічну точність.

Разом з тим особливістю терміносистем, які ще тільки формуються, обґрунтовано вважається проблематичність одночасного впровадження нового терміну та його дефініції. Нерідко термін, що вже активно використовуються в науковому вжитку, ще не отримав доктринального визначення. Але з цим доводиться миритися, як правило, до пори до часу, адже бувають такі явища, які при дослідженні спочатку можна тільки позначити деякою назвою або терміном, і тільки згодом виникає можливість визначити їх точніше. Це відбувається в процесі послідовного формування концепції (Кононюк, 2014: с. 113).

Історія досліджуваного питання створює стійке враження, що саме так сталося зі словосполученням «криміналістичне забезпечення», коли в мову криміналістики спочатку був введений термін, а вже потім на його основі стало формуватися позначене ним поняття. З цим же, очевидно, пов'язаний і плюралізм його дефініювання, що є наслідком недостатньої розробленості теоретичних основ концепту. В результаті різноманітні визначення не завжди й не повною мірою віддзеркалюють його сутність.

Спробуємо зрозуміти й пояснити причину розбіжності щодо трактування поняття криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності, вдавшись до з'ясування лексичного значення, покладеного в основу його назви терміну. Зрозуміло, що сподівання на глибинне проникнення в сутність предмета, через розкриття змісту складових його найменування, навряд чи виправдане. Пропонована операція це швидше тлумачення терміну, ніж визначення, позначеного ним поняття, що не завжди одне й те ж.

Зазвичай тлумачення на відміну від визначення характеризується описовим змістом, відсутністю строгої структури.

Водночас застосування деяких лінгвістичних засобів з метою формування певних посилок, необхідних, принаймні, для окреслення меж, іменованого відповідним терміном поняття, може виявитися продуктивним, адже термін, якщо й не охоплює всієї повноти номінованого поняття, то, без сумніву, є його ядром, серцевиною, основним змістом. Тим паче, що при роботі над уточненням визначення вже введеного в науковий обіг терміну неадекватне розуміння сенсу його складових, зазвичай призводить до помилки, наслідком якої є невідповідність обсягу поняття та його дефініції.

Отже, проникнення в сутність досліджуваного явища доцільно починати із з'ясування змісту лексичних одиниць, що утворюють його назву. Не виникає в цьому плані особливих складнощів з розумінням значення першого слова розглядуваної нами термінологічної конструкції. Прикметник «криміналістичний» є похідним від слова «криміналістика» й у даному контексті має тільки одне значення і єдине призначення — вказувати на ознаки іменника, яким у нашому випадку є слово «забезпечення», що має складнішу семантичну структуру, яка утворюється компонентами різних видів.

Огляд словникової літератури показує, що слово «забезпечення» має два основні значення: 1) дія за значенням забезпечувати; 2) матеріальні засоби до існування (Гнатюк, Черторизька, 1972: с. 17). Більш розгорнуто забезпечення у першому вираженні означає постачати щось у необхідній кількості, задовольняти якісь потреби, надавати достатні матеріальні засоби до існування, створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, щось гарантувати; у другому – те, чим забезпечують кого-небудь або що-небудь.

Виходячи з цього, забезпечення криміналістичне може бути розглянуто щонайменше у двох аспектах, які умовно назовемо «діяльнісний» і «ресурсний». З позиції діяльнісного підходу криміналістичне забезпечення являє собою процес створення потенціалу, необхідного для ефективного функціонування системи. Ресурсний підхід передбачає розуміння криміналістичного забезпечення як сукупності наявних засобів і здібностей, що має система у своєму розпорядженні для реалізації поставлених перед нею завдань.

Тож схоже, що різниця смислів, вкладених у термін «криміналістичне забезпечення», відмінність відповідей на питання, що є забез-

печення загалом, визначається різницею підходів до розв'язання проблеми з'ясування сутності цього поняття. Разом з тим об'єктивна необхідність багатоаспектного віддзеркалення досліджуваного явища викликана його складно організованою структурою, його комплексним характером, на якому нерідко наголошується в літературі, присвяченій цій проблематиці. Тому цілком пояснюваною є ситуація, за якої при визначенні сутності криміналістичного забезпечення для одних науковців ключовою є діяльність зі створення, надання, озброєння правозастосовної практики відповідною науковою продукцією, а для інших – це сама наукова продукція з рекомендаціями щодо її опанування й застосування (Капустіна, 2014: с. 73).

Наявна дилема, очевидно, може бути пояснена з позицій діалектики речі та процесу, відповідно до якої навколишньому світові загалом, як і будь-якому його фрагменту, притаманні як

речові, так і процесуальні якості, що проявляються двоїсто, але й доповнюють одне одну, утворюючи певний ступінь єдності в тому чи іншому об'єкті. Відтак наведені підходи слід розцінювати не як взаємовиключні, але як взаємодоповнюючі, такі, що висвітлюють різні сторони одного об'єкта, описують одну й ту ж систему під різними кутами зору.

Висновки. Семантичний аналіз словосполучення «криміналістичне забезпечення» націлює на необхідність подальшого вивчення номінованого ним явища як складної, багатопланової функціонуючої системи на базі ресурсно-діяльнісного підходу. Наступним кроком у напрямку розв'язання поставлених перед собою автором цієї статті дослідницьких завдань має стати побудова дефініції поняття криміналістичного забезпечення судового провадження, що передбачає необхідність з'ясування низки ключових питань, від яких залежить його змістовна та структурна визначеність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мирошніченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення судового провадження – актуальний напрям розвитку криміналістики. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження*: матеріали круглого столу (м. Харків, 17 червня 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурено (голова), Л. В. Могілевський, М. Г. Щербаківський. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2021. с. 206-209.
2. Пирог И. В. Пути совершенствования криминалистического обеспечения досудебного расследования. *Криміналістика і судова експертиза*: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра. Київ, 2018. Вип. 63, ч. 1. 424 с.
3. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
4. Юхно О. О. Криміналістичне забезпечення діяльності установ судових експертиз та органів досудового розслідування і дізнання у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 61—74.
5. Капустіна М. В. Методико-криміналістичні засоби забезпечення протидії злочинам. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 258-262.
6. Матвієнко В. В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2000. 20 с.
7. Степанюк Р. Л. Проблеми методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри*: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2023. С. 215-217.
8. Гусева В. О. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених проти працівників правоохоронних органів: поняття і складові. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 243-253.
9. Єфімов М. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 224-228.
10. Пряхін Є. В., Гангур Н. В. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконної приватизації державного та комунального майна. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 3. Т. 31 (70). С. 208-213.
11. Галаган В. І. Криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у кримінальному судочинстві України. *Наукові записки НаУКМА. Т. 116. Юридичні науки*. 2011. С. 106-109.
12. Грібов М. Л. Зміст та основні напрями криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 35-40.

13. Мельниченко С. П. Криміналістичне забезпечення проведення допиту підозрюваних під час розслідування злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 2. С. 138-142.
14. Кононюк А. Е. Понятология (Общая теория понятий) : в 4 кн. Кн. 3 : Теория определений понятий. Киев : «Освіта України», 2014. 656 с.
15. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970—1980. Т. 3. URL: <http://sum.in.ua/s/zabezpechennja> (дата звернення 27.08.2023).
16. Капустіна М. В. Криміналістичне забезпечення досудового розслідування: поняття та ознаки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 71-79.

REFERENCES:

1. Myroshnychenko, Yu.M. (2021). Kryminalistychne zabezpechennia sudovoho provadzhennia – aktualnyi napriam rozvytku kryminalistyky [Forensic support of court proceedings is an actual direction of development of forensic science]. *Problemy teorii ta praktyky kryminalnoho provadzhennia: materialy kruhloho stolu, Kharkiv, 17 chervnia 2021 r.* Kharkiv, 17 June. [in Ukrainian].
2. Pirig, I.V. (2018). Shliakhy udoskonalennia kryminalistychnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia [Ways to improve forensic pre-trial investigation]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza : mizhvidom. nauk.-metod. zb., prysviach. 105-richchiu zasnuvannia sudovoi ekspertyzy v Ukraini*. O.H. Ruvin (Ed.) et al. Kyiv : Vydavnytstvo Lira, 63(1), 134-143. [in Ukrainian].
3. Chornous, Yu.M. (2017). *Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv [Forensic support of crime investigation]*. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD [in Ukrainian].
4. Yukhno, O.O. (2021). Kryminalistychne zabezpechennia diialnosti ustanov sudovykh ekspertyz ta orhaniv dosudovoho rozsliduvannia i diznannia u protydii zlochynnosti [Forensic support of the activities of forensic examination institutions and pre-trial investigation and inquiry bodies in countering crime]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: zb. nauk. pr.* O. M. Kliuiev (Ed.) et al. Kharkiv: Pravo, 23, 61—74. [in Ukrainian].
5. Kapustina, M.V. (2021). Metodyko-kryminalistychni zasoby zabezpechennia protydii zlochynam [Methodical and forensic means of ensuring counteraction to crimes]. *Pravo i suspilstvo*, 6, 258-262. [in Ukrainian].
6. Matviienko, V.V. (2000). Kryminalistychne zabezpechennia metodyky rozsliduvannia zlochyniv [Forensic support of crime investigation methodology]. *Candidate's thesis*, Kyiv. [in Ukrainian].
7. Stepaniuk, R.L. (2023). Problemy metodyko-kryminalistychnoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz domashnim nasylstvom [Problems of methodological and forensic support of investigation of crimes related to domestic violence]. *Zlochynnist i protydii yii v umovakh viiny: hlobalnyi, rehionalnyi vymiry : zb. dop. nauk.-prakt. konf., Vinnytsia, 12 kvit. 2023 r.* Vinnytsia, 12, April. [in Ukrainian].
8. Husieva, V.O. (2021). Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, uchynenykh proty pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv: poniattia i skladovi [Forensic support of the investigation of criminal offenses committed against law enforcement officers: concepts and components]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 3(94), 243-253. [in Ukrainian].
9. Yefimov, M. (2020). Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty moralnosti [Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty moralnosti]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 9, 224-228. [in Ukrainian].
10. Priakhin, Ye.V., Hanhur, N.V. (2020). Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia nezakonnoi pryvatzatsii derzhavnoho ta komunalnoho maina [Forensic support of the investigation of the illegal privatization of state and communal property]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky*, 3(31), 208-213.
11. Halahan, V.I. (2011). Kryminalistychne zabezpechennia provedennia protsesualnykh dii u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy [Forensic support for procedural actions in criminal proceedings of Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 116, 106-109. [in Ukrainian].
12. Hribov, M.L. (2017). Zmist ta osnovni napriamy kryminalistychnoho zabezpechennia nehlasykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Content and main directions of forensic support of covert investigative (search) actions]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, 1, 35-40. [in Ukrainian].
13. Melnychenko, S.P. (2016). Kryminalistychne zabezpechennia provedennia dopytu pidozriuvanykh pid chas rozsliduvannia zlochyniv, uchynenykh iz vykorystanniam vohnepalnoi zbroi [Forensic support for interrogation of suspects during investigation of crimes committed with the use of firearms]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 2, 138-142. [in Ukrainian].

14. Kononiuk, A.E. *Poniatolohyia (Obshchaia teoryia poniatyi) [Conceptology (General theory of concepts)]*. (Books 1–4); Book 3: *Teoryia opredelenyi poniatyi [Theory of Definite Understanding]*. (2014). Kyev: Osvita Ukrainy [in Russian].
15. *Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 1–11); Vol. 3. (1970—1980). I.K. Bilodida (Ed.). Kyev: Naukova dumka. <http://sum.in.ua/s/zabezpechennja> [in Ukrainian].
16. Kapustina, M.V. (2014). Kryminalistychne zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia: poniattia ta oznaky [Forensic support of pre-trial investigation: concepts and features]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 14, 71-79. [in Ukrainian].

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.171

Дмитро КОНДИК

аспірант кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна

ORCID: 0009-0000-3439-9847

DOI: 10.32782/LST/2023-3-10

Бібліографічний опис статті: Кондик, Д. (2023). Сучасні аспекти гармонізації законодавства про авторське право України та ЄС: порівняльно-правовий аналіз. *Law. State. Technology*, 3, 56–62, doi: 10.32782/LST/2023-3-10

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У контексті євроінтеграції постійно піднімається питання стосовно гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, зокрема і у сфері авторського права. Гармонізація українського законодавства до положень законодавства ЄС здійснюється на основі директив та регламентів органів ЄС. При адаптації шляхом гармонізації через регламент відбувається точне запозичення норм права, тоді як адаптація через директиви дозволяє здійснювати гармонізацію на власний розсуд, проте вона повинна бути спрямована на досягнення єдиної мети.

Метою статті є висвітлення загальних засад правового забезпечення авторських прав у ЄС та здійснення аналізу сучасного стану українського авторського законодавства у напрямку впровадження європейських стандартів та реалізації Україною взятих на неї зобов'язань перед ЄС в зазначеній сфері.

Методологія дослідження складається із сукупності загальнонаукових та спеціальних методів, до числа яких входять: метод діалектики, методи аналізу та синтезу, метод порівняння, метод узагальнення.

Новизна дослідження знаходить прояв у тому, що були досліджені актуальні аспекти гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС, які позитивно впливають на розвиток авторського права та його захист в Україні. Шляхом розгляду окремих законодавчих положень, введених новими законами у сфері авторського права, досліджено вплив гармонізації національного законодавства України на ефективність захисту авторських прав. Автор акцентує увагу на тому, що процес гармонізації є динамічним та активним, проте гармонізованих на сучасному етапі положень ще не достатньо для того, щоб вважати українське законодавство у сфері авторського права повністю гармонізованим.

Висновки. За проведеним дослідженням встановлено, що гармонізація авторського законодавства України з правом Європейського Союзу – важлива складова поглиблення співпраці нашої держави з Євросоюзом та його державами-членами. Саме на її основі відбувається створення необхідних передумов для переходу до наступних стадій інтеграції, зокрема й більш швидкого вступу до ЄС.

Ключові слова: авторське право, законодавство про авторське право, гармонізація законодавства, законодавство ЄС, законодавство України.

Dmytro KONDYK

Postgraduate Student at the Department of Intellectual Property and Information Law of the Educational and Scientific Institute of Law, Taras Shevchenko Kyiv National University, str. Volodymyrska, 60, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0000-3439-9847

DOI: 10.32782/LST/2023-3-10

To cite this article: Kondyk, D.P. (2023). Suchasni aspekty harmonizatsii zakonodavstva pro avtorske pravo Ukrainy ta YeS: porivnialno-pravovyi analiz [Modern aspects of the harmonization of copyright legislation of Ukraine and the EU: a comparative legal analysis]. *Law. State. Technology*, 3, 56–62, doi: 10.32782/LST/2023-3-10

MODERN ASPECTS OF HARMONIZATION OF COPYRIGHT LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

In the context of European integration, the issue of harmonization of Ukrainian legislation with EU legislation is constantly raised, in particular in the field of copyright. Harmonization of Ukrainian legislation with provisions of EU legislation is carried out on the basis of directives and regulations of EU bodies. When adapting by means of harmonization through a regulation, there is an exact borrowing of legal norms, while adaptation through directives allows for harmonization at its own discretion, but it must be aimed at achieving a single goal.

*The **purpose** of the article is to highlight the general principles of legal protection of copyright in the EU and to carry out an analysis of the current state of Ukrainian copyright legislation in the direction of the implementation of European standards and the implementation of Ukraine's obligations to the EU in the specified area.*

*Research **methodology** consists of a set of general scientific and special methods, which include: the dialectic method, methods of analysis and synthesis, the method of comparison, the method of generalization.*

*The **novelty** of the study is manifested in the fact that relevant aspects of the harmonization of Ukrainian copyright legislation with EU law, which have a positive impact on the development of copyright and its protection in Ukraine, were investigated. By considering individual legislative provisions introduced by new laws in the field of copyright, the effect of harmonization of the national legislation of Ukraine on the effectiveness of copyright protection was investigated. The author emphasizes that the process of harmonization is dynamic and active, but the provisions harmonized at the current stage are not yet sufficient to consider the Ukrainian legislation in the field of copyright fully harmonized.*

***Conclusions.** According to the conducted research, it was established that the harmonization of copyright legislation of Ukraine with the law of the European Union is an important component of deepening the cooperation of our state with the European Union and its member states. It is on its basis that the necessary prerequisites for the transition to the next stages of integration, including faster accession to the EU, are being created.*

***Key words:** copyright, legislation on copyright, harmonization of legislation, EU legislation, legislation of Ukraine.*

Актуальність проблеми. За умов поширення економічних глобалізаційних процесів та посилення тенденцій євроінтеграції у відносинах між Україною та ЄС відбувається об'єктивне посилення інтересу нашої держави до досвіду Євросоюзу у сфері правової охорони авторських прав. Особливо посилився цей інтерес після надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, внаслідок чого від України вимагається прискорення процесу гармонізації правової системи з правовою системою Євросоюзу, імплементація норм різних джерел права ЄС, зокрема і в сфері захисту авторських прав.

У процесі становлення та розвитку авторського права у законодавстві ЄС відбувається постійне його оновлення та реформування відповідно до розвитку цивілізації та появи нових різновидів суспільних відносин, спричинених виникненням нових об'єктів авторського права у законодавстві ЄС. Крім цього, як зазначає О.П. Орлюк, «створення єдиного європейського ринку потребує гармонізації відповідних національних законодавств держав – членів ЄС, а також поліпшення системи захисту інтелектуальних прав на міждержавному рівні» (Орлюк, 2016: 59). А зважаючи на те, що законодавство ЄС у даній сфері правового регулювання є найбільш ефективним у світі, це зумовлює необхідність гармонізації законодавства нашої держави до його норм та принципів правового регулювання.

Актуальність дослідження також зумовлена і динамічним оновленням українського законо-

давства у сфері авторського права, що ознаменувалось прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX у 2022 році, відповідно до якого були введені нові та оновлені застарілі конструкції стосовно охорони авторського права,

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тематика гармонізації законодавства України у сфері авторського права до авторського права ЄС досліджувалась переважно українськими дослідниками: Н. Бондарем, О. Змикалом, В. Ільченком, Я. Левченко, Ю. Капіцею, А. Кірик, Л. Комзюком, М. Стрелею, М. Фесенко та рядом інших. Однак сучасні аспекти гармонізації законодавства про авторське право України до законодавства ЄС у контексті євроінтеграційних прагнень нашої країни та надання їй статусу кандидата на вступ до ЄС, досі не були досліджені, так само як не було здійснено порівняльно-правового аналізу положень авторського права України та ЄС на сучасному етапі. Крім цього, у наявних наукових дослідженнях вказаної тематики не вистачає аналізу й узагальнення саме новітніх домінуючих тенденцій у зазначеній сфері.

Тож, зважаючи на вище викладене, вважаємо тему, обрану для дослідження актуальною та такою, що потребує нових наукових досліджень.

Метою статті є висвітлення загальних засад правового забезпечення авторських прав у ЄС та здійснення аналізу сучасного стану україн-

ського авторського законодавства у напрямку впровадження європейських стандартів та реалізації Україною взятих на неї зобов'язань перед ЄС в зазначеній сфері; проведення порівняльно-правового аналізу законодавчих положень у сфері авторського права ЄС та України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На шляху до євроінтеграції Україна має провести ряд реформ та привести своє законодавство у відповідність законодавству ЄС, зокрема і в сфері захисту авторських прав. При приведенні законодавства України у відповідність законодавству ЄС, науковці використовують терміни «адаптація», «наближення» та «гармонізація». Розглянемо у чому суть такого поділу і чи є дані положення тотожними між собою.

Під «адаптацією» доктрина українського права розуміє «зближення із сучасною європейською системою права», хоча визначення даного поняття в законодавстві ЄС не надається у зв'язку з його відсутністю в ньому взагалі. Вперше даний термін був закріплений в Указі Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року. У його основі міститься твердження про те, що «адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права... Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення її у відповідність до європейських стандартів...» (Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, 1998). Однак даний акт вже втратив чинність. Подальшого розвитку та застосування даний термін набув у Концепції адаптації законодавства України до законодавства ЄС, також у ній було конкретизовано поняття «адаптація» та визначено його значення для нормативно-правової бази нашої країни. Також визначення даного поняття дає Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», де під адаптацією розуміється «досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього» (Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, 2004).

Наступним є поняття «наближення законодавства», під яким слід розуміти будь-які дії, спрямовані на узгодження норм національного права та законодавства ЄС. На жаль, на со-

годнішній день жодний нормативно-правовий акт ЄС не визначає розуміння поняття «наближення» та не визначає в яких межах повинно здійснюватись таке наближення. Варто врахувати те, що у законодавстві ЄС поняття «наближення» та «гармонізація» ототожнюються, тоді як в Україні дані поняття мають певні відмінності в їх розумінні.

Що стосується визначення поняття «гармонізація», то в нашій державі під нею розуміється уніфікація законодавства, яка виступає як окремий правовий інститут, до складу якого входять два способи його реалізації:

- на основі прямого чи часткового запозичення регламентів або директив ЄС;
- шляхом впровадження відповідного механізму застосування державою-членом у сфері авторського права.

Гармонізація українського законодавства до положень законодавства ЄС здійснюється на основі директив та регламентів органів ЄС. При адаптації шляхом гармонізації через регламент відбувається точне запозичення норм права, тоді як адаптація через директиви дозволяє здійснювати гармонізацію на власний розсуд, проте вона повинна бути спрямована на досягнення єдиної мети. Так, як в законодавстві ЄС відсутнє визначення поняття «адаптація», так в українському законодавстві немає визначення поняття «гармонізація». Тому науковці виробили ряд підходів до розуміння даного терміну, серед яких: приведення у відповідність; узгодження; приведення внутрішнього законодавства України у відповідність до норм ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів; запозичення досвіду інших країн при розробці національного законодавства; обов'язкове приведення національного законодавства у відповідність до рішень об'єднання держав, таких як ЄС, ВОІВ, СОТ; необов'язкове зобов'язання України врахувати при розробці свого законодавства норми Європейської Спільноти та багато інших.

У своєму дослідженні А.Ю. Кірик встановлює два підходи до розуміння поняття «гармонізація» – широкий та вузький. Відповідно до широкого підходу гармонізація розглядається як процес утвердження права Євросоюзу на рівні національної правової системи шляхом формування необхідного внутрішнього правопорядку, відповідно до вузького підходу – це правовий спосіб наближення норм національного права до законодавства ЄС (Кірик, 2021: 288).

Однак, найбільш доцільним вважаємо підхід Н.П. Бондаря, який розуміє під гармонізацією законодавства України із законодавством ЄС

у сфері авторського права «процес зближення правової системи України та її підсистем із правовою системою ЄС і вимогами міжнародно-правових норм і стандартів шляхом усунення основних суперечностей або відмінностей між ними для встановлення єдиного результату дії норми права через приєднання до директив ЄС, що стосуються авторського права і суміжних прав» (Бондар, 2019: 48).

Можна сказати, що гармонізація – це процес встановлення допустимих меж міжнародної уніфікації, проте, її не можна ототожнювати з повною одноманітністю. Гармонізація, як правило, не є всеохоплюючою, а частковою, оскільки вона не має на меті створення єдиного авторитету права з певного питання. Це пояснюється тим, що заходи щодо гармонізації законодавства не можуть виходити далі, ніж це необхідно.

Таким чином, не можна говорити про абсолютну тотожність даних термінів, оскільки їх правового визначення в обох законодавствах не надано, через що і виникає ряд суперечок у розумінні даних понять.

Законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах Європейського парламенту та Ради ЄС, що спрямовуються на зближення правових систем країн-членів ЄС з правовою системою наднаціональної організації (Фесенко, Ільченко, 2023: 9). А національне законодавство України у сфері захисту авторського права сформоване так, що невід'ємною його складовою є процес гармонізації із законодавчою базою ЄС. Зокрема, пояснювальна записка до тогочасного законопроекту «Про авторське право і суміжні права» містила положення про те, що у разі прийняття даного законопроекту в національне законодавство буде імплементовано положення десяти директив ЄС (Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права», 2021: 1-2). Тож, зважаючи на прийняття Закону «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX у 2022 році, положення цих директив були імплементовані у національне законодавство.

Вважаємо за доцільне розглянути окремі з них у межах нашого дослідження.

Найбільш положень у чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX було імплементовано із Директиви ЄС 2019/790 від 17 квітня 2019 р. (Directive (EU) 2019/790, 2019). Зокрема, у положенні статті 51 Закону «Про авторське право і суміжні права» зазначається, захист прав авторів здійснюється відповідно до адміністративного, цивільного

та кримінального законодавства. Крім цього, у даному законі імплементовані наступні положення Директиви, які стосуються:

- встановлення умов, за яких провайдер послуг обміну контентом може звільнитись від відповідальності;
- встановлення умов, при наявності яких статус провайдера таким особам не надається;
- визначення умов притягнення провайдера до відповідальності на підставі встановлених фактів;
- створення значно жорсткішої процедури протидії проявам піратства тощо.

При цьому слід наголосити на тому, що, зважаючи на положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», законодавець зумів найбільш вдало перейняти та деталізувати складні положення Директиви, які стосуються деталізації процедур захисту авторських прав в мережі Інтернет; врегулювання спору в досудовому порядку; адаптації під сучасні реалії в Україні самого документа. Це є позитивним аспектом в українському праворегулюванні, особливо, у мережі Інтернет, адже, як зазначає О.О. Кулініч «саме держава формує культуру відносин у сфері інтернет-відносин шляхом правового регулювання» (Кулініч, 2018: 167).

Наступним прикладом гармонізації національного законодавства у відповідності до законодавства ЄС стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», який набув чинності у квітні 2023 р. Специфікою цього законодавчого акту стало закріплення окремих положень Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про захист прав інтелектуальної власності:

- було створено можливість вилучати з цивільного обороту товари, виготовлення та введення у цивільний оборот яких відбувається з порушенням права інтелектуальної власності, та матеріали і знаряддя, застосування яких мало місце при виготовленні товарів з порушенням права інтелектуальної власності, за рахунок порушника прав інтелектуальної власності;
- надано додаткові повноваження стосовно використання одноразової грошової компенсації на зміну іншим способам захисту прав інтелектуальної власності, однак тільки при умові, що порушення права здійснювалось відповідачем ненавмисно та без недбалості, а використання інших способів захисту буде мати характер неспівзмірних завданій позивачеві шкоди;

- було конкретизовано процесуальні процедури витребування доказів у вигляді інформації стосовно походження товарів чи послуг та мережі їх розповсюдження, якщо їх використання тягне за собою порушення прав інтелектуальної власності;

- створено можливості здійснення публікації у масмедіа або використання іншого встановленого судом способу оприлюднення інформації стосовно наявного факту порушення права інтелектуальної власності або ж змісту судового рішення з приводу цього порушення, при цьому така публікація реалізується за рахунок особи-порушника прав інтелектуальної власності (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності, 2023).

Ще одним позитивним проявом гармонізації законодавства України у відповідності до директив ЄС є таке нововведення до Закону України «Про авторське право і суміжні права», як нормативне закріплення способу використання об'єктів авторського права через надання до них інтерактивного доступу. Під наданням інтерактивного доступу до об'єкта авторського права законодавчі положення містять таке: це поширення об'єкта авторського права чи суміжних прав на публіку із застосуванням кабелю чи без такого застосування, зокрема і в мережі Інтернет чи в межах інших мереж інтерактивного характеру (Про авторське право і суміжні права, 2022). Це може бути використання так званого фреймінгу, тобто розміщення контенту одного сайту на іншому сайті так, щоб публіка могла мати доступ до цього об'єкта будь-коли та будь-де, виходячи з індивідуальних побажань. При цьому законодавець чітко регламентує виключення з цього правила та не вважає інтерактивним наданням доступу створення на одному сайті гіперпосилання на інший, де має місце розміщення об'єкта авторського права. З цього приводу К.О. Зеров відмічає, що «гіперпосилання не створюють нового чи похідного твору, не створюють копії твору, а відсилають до вже існуючого, полегшуючи до нього доступ, і самі по собі не є об'єктом правової охорони, хоча й містять у собі посилання на твір чи частину твору» (Зеров, 2018: 97). Таке нововведення значно розширює правомочності суб'єктів авторського права під час реалізації останніми їх майнових прав, а також створює додаткові можливості захисту таких прав, зокрема шляхом формулювання заборони застосування певних об'єктів авторського права у спосіб, що є протиправним.

Можна згадати й ряд інших позитивних аспектів гармонізації українського законодавства у сфері авторського права:

1. Закріплення вичерпного переліку суб'єктів, які наділяються правом звернення за захистом порушеного авторського права;

2. Закріплення переліку способів захисту порушеного авторського права з метою утвердження позиції про те, що спосіб захисту має бути виключно законним;

3. Розширення переліку дій, що визнаються такими, які порушують особисті немайнові та майнові авторські права;

4. Утвердження можливості застосування неюрисдикційного порядку захисту авторського права у мережі Інтернет, який зводиться до можливості подання заяви про припинення порушення авторського права в мережі Інтернет у досудовому порядку;

5. Утвердження розподілу інституту компенсації за суб'єктним критерієм – загальна (для захисту авторських прав суб'єктів авторського права) та спеціальна (закріплено вичерпний перелік спеціальних суб'єктів захисту) тощо.

Крім цього, вплив процесу гармонізації в національному авторському законодавстві України призводить не тільки до динамічних та актуальних змін в авторському законодавстві, але і призводить до реформування органів, на які покладаються завдання стосовно створення основ та впровадження державної політики у сфері інтелектуальної власності, розширення їх функцій у сфері захисту порушених авторських прав. У нашій країні такі функції з 28 жовтня 2022 р. реалізує державна організація Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності, 2022), що виконує покладені на неї функції інформаційно-видавничого та реєстраційного характеру, узагальнення міжнародної практики та реалізації завдань стосовно підготовки кадрів. Реєстраційні повноваження цього органу у відповідності до законодавчих приписів знаходять прояв у здійсненні державної реєстрації промислових зразків та видачі свідоцтв (Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності, 2020). Видача зазначених свідоцтв відбувається на вимогу та у відповідності до поданої заяви особи, а їх основне призначення – інформування про всі законні дії, які відбуваються стосовно об'єкту авторського права.

Зважаючи на вище викладене, можна констатувати, що гармонізація авторського законодавства України у відповідності до авторського законодавства ЄС є постійною та особливо активізувалась після надання Україні

статусу країни-кандидата у члени Євросоюзу. Незважаючи на триваючу війну в Україні, наша держава зберігає здатність оновлювати та реформувати чинне законодавство у відповідності до вимог ЄС, закріплених директивами у сфері авторського права. Однак, досі залишається ряд аспектів, у яких українське авторське законодавство потребує наближення до законодавства ЄС, а тому перед нашою країною стоїть одне завдання – якнайшвидша гармонізація законодавства України у сфері авторського права до законодавства ЄС, що дозволить не тільки удосконалити авторське законодавство в Україні та інститут захисту авторських прав, але й пришвидшити процес євроінтеграції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах

Європейського парламенту та Ради. За роки реформування ряд директив отримали своє правове закріплення у правовій системі України під виглядом законів чи інших нормативно-правових актів. Однак, динамічний суспільний розвиток та бажання повної інтеграції до Євросоюзу ставить перед нашою країною вимогу продовження процесів поетапної гармонізації українського законодавства з європейським законодавством у сфері авторського права. Наша держава володіє достатньо широкими можливостями для ще більшої активізації процесу гармонізації своїх правових норм із правом Євросоюзу. Це однаковою мірою стосується як цілей та засобів, так і організаційно-правового механізму процесу гармонізації.

Представлене дослідження підіймає ряд важливих проблем, що можуть бути підґрунтям для їх розгляду у наступних наукових дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*, 2016. №3. С. 58-74.
2. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98. URL: <https://zakon.ra-da.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Кірик А.Ю. Поняття й основні способи наближення законодавства держав-членів і третіх країн до законодавства Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. С. 287-290.
5. Бондар Н.П. Сучасні тенденції гармонізації, адаптації та уніфікації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Правові новели*, 2019. №8. С. 45-50.
6. Фесенко М.О., Ільченко В.О. Окремі питання гармонізації національного законодавства у сфері захисту авторських прав. *Економіка. Фінанси. Право*, 2023. №4. С. 9-14.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 424д9/1-2021/166831 від 22.05.2021. Апарат Верховної Ради України. 2021. 4 с.
8. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. OJ L 130, 17.5.2019. Pp. 92-125.
9. Кулініч О.О., Харитонов Є.О., Харитонova О.І. та ін. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайніві соціальні мережі: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 176 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2023 р. №2974-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-IX#Text>. (дата звернення: 01.09.2023).
11. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>. (дата звернення: 01.09.2023).
12. Зеров К. О. Особливості захисту авторських прав на твори, розміщені в мережі Інтернет: монографія. Київ: Інтерсервіс. 2018. 220 с.
13. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. № 943 – р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-p#Text>. (дата звернення: 01.09.2023).
14. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності: Закон України від 16.06.2020 р. № 703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20/ed20230101#Text>. (дата звернення: 02.09.2023).

REFERENCES:

1. Orliuk, O. P. (2016) Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti v konteksti yevropeiskoi intehtatsii [Protection of intellectual property rights in the context of European integration]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Stratehii intehtatsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu [On the approval of the Strategy of Ukraine's integration into the European Union]. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11.06.1998 № 615/98. Retrieved from: <https://zakon.ra-da.gov.ua/laws/show/615/98#Text>. [in Ukrainian].
3. Pro Zahalnodержavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu [About the National Program for the Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union]. Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 № 1629-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>. [in Ukrainian].
4. Kyrk, A.Iu. (2021) Poniattia y osnovni sposoby nablyzhennia zakonodavstva derzhav-chleniv i tretikh krain do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu [Concepts and main ways of approximating the legislation of member states and third countries to the legislation of the European Union]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, [in Ukrainian].
5. Bondar, N.P. (2019) Suchasni tendentsii harmonizatsii, adaptatsii ta unifikatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu u sferi avtorskoho prava i sumizhnykh prav [Modern trends of harmonization, adaptation and unification of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union in the field of copyright and related rights.]. *Pravovi novely*. [in Ukrainian].
6. Fesenko, M.O., Ilchenko, V.O. (2023) Okremi pytannia harmonizatsii natsionalnoho zakonodavstva u sferi zakhystu avtorskykh prav [Separate issues of harmonization of national legislation in the field of copyright protection]. [in Ukrainian].
7. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro avtorske pravo i sumizhni prava» № 424d9/1-2021/166831 vid 22.05.2021 (2021) [Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» № 424d9/1-2021/166831 dated 05/22/2021]. Aparat Verkhovnoi Rady Ukrainy. [in Ukrainian].
8. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. OJ L 130, 17.5.2019. Pp. 92-125.
9. Kulnich, O.O., Kharytonov, Ye.O., Kharytonova, O.I. ta in. (2018) Aktualni problemy tsyvilistyky u tsyfrovu dobu: onlainovi sotsialni merezhi [Actual problems of civics in the digital age]: monohrafiia. Odesa: Yurydychna literatura. [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding strengthening the protection of intellectual property rights]: Zakon Ukrainy vid 20.03.2023 r. №2974-IKh. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-IX#Text>. [in Ukrainian].
11. Pro avtorske pravo i sumizhni prava [About copyright and related rights]: Zakon Ukrainy vid 01.12.2022 № 2811-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>. (data zvernennia: 01.09.2023). [in Ukrainian].
12. Zerov, K. O. (2018) Osoblyvosti zakhystu avtorskykh prav na tvory, rozmishcheni v merezhi Internet [Features of copyright protection for works posted on the Internet]: monohrafiia. Kyiv: Interservis. [in Ukrainian].
13. Deiaki pytannia Natsionalnoho orhanu intelektualnoi vlasnosti: [Some issues of the National Intellectual Property Authority] Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.2022 r. № 943 – r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-r#Text>. [in Ukrainian].
14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo stvorennia natsionalnoho orhanu intelektualnoi vlasnosti [On making changes to some laws of Ukraine regarding the creation of a national intellectual property body]: Zakon Ukrainy vid 16.06.2020 r. № 703-IKh. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20/ed20230101#Text>. [in Ukrainian].

НОТАТКИ

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Анна ЛИСЕНКО

ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....3

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Наталія МІШИНА

ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....11

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Олеся АРЧАКОВА

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА
НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ.....16

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Олександр БАБИЧ

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ У ФОРМУВАННІ ЗМІСТУ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....22

Віталій БАРВІНЕНКО

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПРИНЦИПІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ.....28

Павло ЄГОРОВ

ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК КРИТЕРІЙ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ
У СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПУБЛІЧНОГО МАЙНА.....33

Юлія ЛЕГЕЗА

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПЕРЕВЕЗЕНЬ МОРСЬКИМ ТРАНСПОРТОМ:
ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....39

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Руслан КУБРАК, Микола МАЛИШКО

НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ ТА ПСИХОТРОПНІ РЕЧОВИНИ
ЯК ЗАГРОЗА ПРАВОПОРЯДКУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....44

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Юрій МИРОШНИЧЕНКО

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»:
СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ.....50

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Дмитро КОНДИК

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ
ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....56

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

Anna LYSENKO

EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF DELEGATED LEGISLATION IN THE GREAT BRITAIN.....	3
--	---

CONSTITUTIONAL AND MUNICIPAL LAW

Natalia MISHYNA

TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES: FOREIGN EXPERIENCE OF HUMAN RIGHTS PROTECTION.....	12
---	----

ENVIRONMENTAL AND LAND LAW

Olesia ARCHAKOVA

INTERNATIONAL LEVEL OF REGULATORY REGULATION OF THE RIGHT TO ENVIRONMENTAL SAFETY.....	16
---	----

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, CYBERLAW

Olexander BABICH

THE RIGHT TO ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE FORMATION OF THE CONTENT OF REGIONAL ENVIRONMENTAL POLICY.....	22
--	----

Vitaliy BARVINENKO

THEORETICAL BACKGROUND OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL STUDIES OF THE PRINCIPLES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT OF UKRAINE.....	28
--	----

Pavlo IEGOROV

PUBLIC INTEREST AS A CRITERION FOR ESTABLISHING SUBJECT JURISDICTION IN DISPUTES RELATED TO THE USE OF PUBLIC PROPERTY.....	33
--	----

Yuliia LEHEZA

ENVIRONMENTAL SAFETY OF MARINE TRANSPORTATION: AN ISSUE OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY.....	39
--	----

CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY

Ruslan KUBRAK, Mykola MALYSHKO

NARCOTICS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AS A THREAT TO LAW AND ORDER IN PENALTIES.....	45
---	----

CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS

Yurii MYROSHNYCHENKO

REGARDING THE DEFINITION OF THE TERM "FORENSIC SECURITY": SEMANTIC ASPECT.....	50
---	----

INTERNATIONAL LAW

Dmytro KONDYK

MODERN ASPECTS OF HARMONIZATION OF COPYRIGHT LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS.....	57
--	----

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 3

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Алла Олександрівна Марєєва

Формат 60x84/8. Гарнітура Arial.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,67. Замов. № 1223/763. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.